

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Бр. 6

УРЕДНИК ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋ

XIX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 24. маја ове године одликовани су *Орденом Св. Саве V реда Љубомир Милетић*, свештеник у Леновцу и *Радосав Ивановић*, председник општине леновачке.

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 31. маја ове год. постављен је:

у **Великој Школи**: за ванредног професора грађанског судског поступка и међународног приватног права *Живојин Перић*, секретар IV кл. министарства правде.

ПЕНСИОНОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 2. маја ове год. стављен је у стање покоја, на основу чл. 70. закона о чиновницима грађанског реда *Алекса Станојевећ* проф. зајечарске гимназије.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Претписом министра просвете и црквених послова од 1. јуна ов. год. разрешени су у књажевачкој н. гимназији:

Живојин Поповић, хонорарни вероучитељ и *Млађен Полић*, привр. учитељ цртања.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постаљени су:

у **ваљевском округу**: за сталну учит. I р. осн. шк. у Доњој Топлици *Евгенија Савићева*, свршена учен. В. Ж. Школе са испитом, 16. јануара о. г.;

за сталну учит. I р. осн. шк. у Рабровици *Милица Јовановићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. са испитом;

у **врањском округу**: за привр. учит. I р. 2. од. осн. м. шк. у Корбевцу *Даница Минцићка*, пређ. привр. учит., 16. јан. о. г.; за сталну учит. I раз. осн. м. шк. у Кутлешу *Леосава Кушићка*, учит. у пензији 1. априла о. г.;

у **крагујевачком округу**: за сталну учит. осн. шк. у Маскару *Босилка Антоновићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.; за сталног учит. II, III и IV раз. осн. м. шк. у М. Брчмарима *Василије Лукић*, уч. у пензији, 16. апр. о. г.; за сталну учит. I р. ж. шк. у Крагујевцу *Даница Петровићка*, привр. учит., 16. фебр. о. г.; за сталну уч. II р. м. осн. шк. у Борчу *Даринка А. Петровићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 26. јан. о. г.; за сталног уч. сва 4 р. м. осн. шк. у Грбицама *Драгутин Арнаутовић*, уч. у пензији, 8. јан. о. г.; за сталног уч. сва 4 раз. осн. шк. у Д. Сабанти *Зарија Милосављевић*, привр. учит., 1. апр. о. г.; за сталног уч. сва 4 р. у Грбицама *Јован Рафаиловић*, уч. у пензији 1. фебр. о. г.; за сталну уч. III и IV. р. м. осн. шк. у Гунцатима *Леосава Петровићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.; за сталног уч. нове осн. м. шк. у Вишевцима *Милан Буквић*, учит. у пензији 1. марта о. г.; за сталну уч. I и II раз. осн. м. шк. у Јунковцу *Нагалија Јоксимовићева*, уч. заступница у Тополу, 4. јануара ов. год.; привремено за сталну учитељицу III и IV р. осн. шк. у Јунковцу *Нагалија Михаиловићева* сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. ов. год.;

у **крајинском округу**: за заступника учит. осн. м. шк. у Вратни *Димитрије Шолајић*, пређ. привр. уч. 21. апр. о. г.; за привр. уч. II, III и IV р. осн. м. шк. у Брзој Паланци *Драгутин Поповић*, сврш. богослов, 16. апр. о. г.; за сталну уч. ж. осн. шк. у Мокрањи *Јелица Димитријевићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. марта о. г.; за заступницу учит. I и II р. осн. м. шк. у Сиколу *Милва Величковићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. без испита, 25.

фебр. о. г.; за сталну учит. I и II р. осн. м. шк. у Уровици *Милица Лукићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 21. фебр. о. г.; за сталну учит. I и II раз. осн. м. шк. у Уровици *Наталија Ристићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.; за сталног учитеља I. одељ. приправног, III и IV раз. осн. м. шк. у Јабуковцу *Радивоје Ковачевић*, уч. у пензији, 11. апр. о. г.;

у **крушевачком округу**: за ст. уч. III и IV р. м. осн. шк. у Врњцима *Јеремија Тошић*, учит. у пензији, 11. маја о. г.; за ст. уч. IV р. осн. м. шк. у Брусу *Милан Миљковић*, пређ. учит., 5. јан. о. г.; за ст. уч. III и IV р. осн. м. шк. у Коњусима *Михаило Цветковић*, привр. уч., 1. јан. о. г.;

у **моравском округу**: привремено за сталну учит. осн. м. шк. у Ланишту *Даринка Петровићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 1. апр. о. г.; за стал. уч. сва 4 р. осн. шк. у Крушару *Јован Стојановић*, пређ. учит., 21. јан. о. г.; за ст. учит. ж. осн. шк. у Бигреници *Милева Голубовићка*, пређ. учит. 1. маја о. г.; за ст. уч. I р. м. осн. шк. у Д. Крчину *Олга Милорадовићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 11. фебр. о. г.; за ст. учит. I р. м. осн. шк. у Жупањевцима *Ружица Савићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.;

у **нишком округу**: за ст. уч. осн. м. шк. у Грбавчу *Драгољуб Тодоровић*, пређ. учит., 11. фебр. о. г.; за заступ. учит. осн. шк. у Извору *Игњат Огризовић*, пређ. учит., 1. фебр. о. г.; за ст. учит. I и II р. м. осн. шк. у Малчи *Јелица Обрадовићка*, привр. учит., 16. марта о. г.; за ст. учит. I р. осн. м. шк. у Јошаници *Милева Тасићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. фебр. о. г.; за ст. учит. нове осн. м. шк. у Сечаници *Петар Ивановић*, уч. у пензији, 1. јан. о. г.; за ст. уч. сва 4 р. осн. м. шк. у Бовану *Светислав Жујевић*, пређ. учит., 1. марта о. г.;

у **пиротском округу**: за ст. учит. сва 4 р. осн. м. шк. у Чиниглавцима *Атанасије Витић*, пређ. учит. 16. маја о. г.; привремено за привремену уч. осн. шк. у Модрој Стени *Василија Борђевићева*, пређ. уч. Учит. Шк. с теоријским испитом, 16. јан. о. г.; привремено за сталну учит. осн. шк. у Рсавцима *Зорка Петровићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 1. апр. о. г.; за ст. учит. осн. ж. шк. у Власотинцу *Љубица Петровићева*, пређ. учит., 1. фебр. о. г.; привремено за заступницу уч. осн. шк. у Кални (власотиначки срез) *Марија Аранђеловићева*, пређ. учен. Уч. Шк. 16. јан. о. г.; привремено за привремену учит. осн. шк. у Дојкинцима *Наталија Табаковићева*, пређ. учен. Учит. Шк. с теоријским испитом, 16. о. г.; за заст. уч. осн. шк. у Клисурси *Петар Цветковић*, пређ. заступник уч.

4. фебр. о. г.; за ст. учит. I. одељ. IV р. м. осн. у Власотинцу *Сава Банковић*, пређ. учит. 6. маја ове год.;

у **подринском округу**: за сталну учит. I и II р. м. осн. шк. у Коцељеви *Анка Каћанскова*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 1. апр. о. г.; за ст. учит. III и IV р. осн. м. шк. у Коцељеви, *Грујица Протић*, уч. у пензији, 21. фебр. о. г.; за ст. уч. I и II р. м. осн. шк. у Недељицама *Јелена Божићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 26. јан. о. г.; привремено за сталну учит. II, III и IV р. осн. м. шк. у Кобиљу *Јелена Живковићка*, учит. у пензији, 1. фебр. о. г.; за привр. учит. сва 4 р. осн. м. шк. у Дебрцу *Милорад Камењашевић*, сврш. богослов, 21. јан. о. г.; за привр. учит. сва 4 раз. осн. м. шк. у Десићу *Милутин Поповић*, ђак Вел. Шк., 2. марта о. г.; за привр. уч. сва 4 раз. осн. м. шк. у Слепенчићу *Никола Стојковић*, пређ. прив. учит., 11. фебр. о. г.; за ст. уч. сва 4 р. осн. шк. у Раденковићу *Сретен Радосављевић*, прив. учит., 1. јан. о. г.;

у **подоунавском округу**: за привр. учит. сва 4 р. осн. шк. у Борку *Аранђел Николајевић*, пређ. уч. 11. марта о. г.; за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Водицама *Вукадин Ђурковић*, сврш. ђак Дух. Академије, 16. апр. о. г.; за ст. уч. сва 4 р. осн. шк. у Лесковцу *Милош Милошевић*, пређ. уч. 1. јан. о. г.;

у **пожаревачком округу**: за ст. уч. припр. III и IV р. м. осн. шк. у Рановцу *Драгољуб Буквић*, привр. учит., 1. фебр. о. г.; за привр. учит. 2. одељ. I и приправ. р. осн. шк. у Крепољину, *Јелена Ђурђева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 21. фебр. о. г.; за ст. учит. нове осн. шк. у Бискупљу *Лазар Зарић*, уч. у пензији 1. јан. о. г.; за ст. уч. осн. шк. у Батовцу *Љубомир Николић*, пређ. уч., 16. марта о. г.; за заступ. учит. осн. шк. у Речици *Милан Продановић*, пређ. ђак У. Шк. 11. фебр. о. г.; за сталну учит. припр. разр. осн. ж. шк. у Манастирици *Ружица Нешићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.;

у **рудничком округу**: привремено за сталну уч. осн. шк. у Рудници *Катарина Милутиновићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.; за ст. учит. I р. осн. шк. у Враћевшници (горња школа) *Косара Обреновићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 21. јан. о. г.; привремено за сталну учит. осн. шк. у Ласцу *Марија Станишићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.; за ст. уч. III и IV р. осн. шк. у Калањевцима, *Радојко Илић*, привр. учит., 16. марта о. г.;

у **тимочком округу**: за ст. уч. I и приправног раз. осн. ж. шк. у Шарбановцу, *Катарина Живко-*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

вићева, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 8. јан. о. г.; за приврем. учит. II, III и IV р. осн. шк. у Мариновцу *Никола Мишић*, пређ. привр. учит., 1. апр. о. г.; за ст. учит. II раз. м. осн. шк. и I раз. ж. осн. шк. у Оснићу *Томанија Стевановићева*, сврш. уч. В. Ж. Шк. с испитом, 1. јан. о. г.; за ст. уч. 2. од. I р. осн. шк. у Вини *Христина Коцићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 1. јан. о. год.;

у топличком округу: за ст. учит. II р. м. осн. шк. у Куршумлији *Босилка Цветићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 11. марта о. г.; привремено за сталну учитељицу осн. м. шк. у Дубову *Даница Петровићева*, сврш. учен. В. Ж. Шк. с испитом, 16. јан. о. г.;

у ужичком округу: за ст. уч. I и II раз. осн. шк. у Приликама *Богосав Тодоровић*, учит. у пензији, 1. апр. о. г.; за ст. уч. II р. осн. м. шк. у Ариљу *Милева Радовићева*, сврш. учен. В. Ж. Ш. с испитом, 21. јан. о. г.; за сталног уч. сва 4 р. м. шк. у Станарима *Ранко Алексић*, пређ. привр. учитељ, 11. фебр. о. г.

ПРЕМЕШТАЈИ

Претписом министра просвете и црквених послова премештени су:

у ваљевски округ: за уч. III и IV раз. осн. м. шк. у Докмиру *Сава Ђурић*, уч. III р. м. осн. шк. у Крупњу, 6. маја о. г., по потреби;

у крагујевачки округ: за учит. сва 4 раз. осн. шк. у Годачици *Десиот Станојловић*, уч. III р. м. осн. шк. у Осечини, 15. маја о. год., по потреби; за учитељ сва 4 раз. осн. шк. у Јарушицама *Милутин Пантелић*, уч. III и IV раз. м. осн. шк. у Докмиру, 6. маја о. г., по потреби;

у крајински округ: за уч. осн. м. шк. у Короглашу *Бошко Пилетић*, уч. V р. 2. од. м. осн. шк. у Власотинцу, 1. маја о. г., по потреби; за учит. осн. шк. у Бољетину *Драгомир Борђевић*, уч. IV раз. м. осн. шк. у Селевцу, 28. апр. о. г., по потреби;

у нишки округ: за привременог уч. III и IV раз. осн. шк. у Гор. Матејевцу *Петар Ђурић*, привр. уч. II III и IV р. осн. шк. у Кутлешу, 21. апр. о. г., по казни;

у пиротски округ: за уч. IV р. 2. од. м. осн. шк. у Власотинцу *Милан Јовановић*, уч. III и IV р. м. осн. шк. у Врњцима, 9. маја о. г., по потреби;

у подунавски округ: за уч. IV р. м. осн. шк. у Селевцу *Вукашин Ј. Глишић*, учит. осн. шк. у Добром Долу, 28. априла о. г., по молби; за уч. сва 4 р. осн. шк. у Добром Долу *Живота Говедар*

ревић, учит. сва 4 раз. осн. шк. у Удовицама, 28. апр. о. г., по потреби; за уч. сва 4 р. осн. шк. у Удовицама *Танасије Марковић*, уч. III и IV раз. осн. шк. у Белици, 7. маја о. г., по потреби;

у пожаревачки округ: за уч. сва 4 р. осн. шк. у Зеленику *Владислав Новаковић*, уч. сва 4 раз. осн. шк. у Кијеву, 15. маја о. г., по потреби;

у руднички округ: за учит. II, III и IV р. осн. шк. у Јарменовцима *Светислав Ивковић*, уч. IV р. м. осн. шк. у Трнавцима, 16. маја о. г., по потреби;

у тимочки округ: за уч. I и II р. м. осн. шк. у Горњој Белој Реци *Петар Сирић*, уч. IV р. 1. од. м. осн. шк. у Власотинцу, 27. августа о. г., по потреби.

РАЗРЕШЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова разрешени су: *Спасоје Конић*, привр. учит. осн. шк. у Чиниглавцима, 7. маја о. г.; *Драгомир Борђевић*, уч. осн. шк. у Бољетину, 2. маја о. г. на основу чл. 63. тач. б. чл. 64 и 66. зак. о осн. школама, с губитком свију стечених права у учитељству; *Благоје Радојковић*, уч. осн. шк. у Зеленику на осн. чл. 64. зак. о осн. шк. 1. маја о. г.; *Димитрије Ристић*, уч. IV раз. 2. од. осн. м. шк. у Власотинцу 27. апр. о. г., на осн. чл. 64. зак. о осн. школама; *Милоје Илић*, привр. уч. осн. шк. у Јарушицама, 7. маја о. г., на осн. чл. 64. тач. б. и чл. 66. зак. о осн. школама с губитком свих стечених права у учитељству; *Косара Марковићка*, учитељица осн. шк. у Малошишту, 15. маја о. г., на осн. чл. 54. зак. о осн. школама.

Избор ректора и декана у Великој Школи. Академски Савет Вел. Школе на своме састанку од 22. маја о. г. изабрао је на основу чл. 13. и 14. Уредбе о В. Школи за 1898—9. школ. год. за ректора В. Школе г. *Глишу Гершића*, а за декана г. *Ђоку Станојевића*, проф. Вел. Школе.

ПБр. 8596. Из канцеларије министарства просвете и црквених послова, 31. маја 1898. године у Београду.

УМРЛИ

✓ *Владимир Петровић*, бив. предавач чачанске гимназије умро је 25. маја о. г. у свом родном месту у селу Дренови.

Сима Шкеровић, б. учитељ осн. шк. у Купцима, умро је 17. марта о. г.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Свима начелствима

У прошлој години основано је у Београду „Српско Пчеларско Друштво“ са задатком, да ради на распрострањању рационалног пчеларства у Краљевини Србији.

Од почетка о. г. друштво је почело издавати и уређивати пчеларски лист под називом „Пчелар“. Лист излази у Београду један пут месечно, а годишња му је цена 4 дин.

Како је Главни Просветни Савет на своме састанку, држаном 20. априла ов. год. донео одлуку, да се овај лист по својој садржини и по своме циљу препоручи за књижице основ. школа, и како су учитељи и свештеници у најпогоднијим приликама, да могу успешно утицати на ширење и унапређење рационалног пчеларства у нашој домовини, то Вам, господине начелниче, препоручујем, да, у интересу појачања привредне снаге нашег народа, нарочитим расписом наредите свима школским одборима у повереном Вам округу да за своје школе пошљу претплату уредништву листа „Пчелара“, од кога ће имати несумњиве користи сви они, који се буду одали на обрађивање и ове колико корисне, толико и занимљиве гране народне приврде.

Сви досадашњи бројеви овога листа могу се добити преко уредништва или преко свију наших пошта.

ПБр. 7211.

1. маја 1898. год.

Београд.

*Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.*

Свима Духовним судовима

На основу чл. 3. закона у установљењу црквеног фонда од 31. децембра 1882. год. а у договору са Архијерејским Сабором министар просвете и црквених послова решио је и под 23. мајем 1884. год. ЦБр. 529. расписом наредио:

1. Да касехраниоци свију цркава и манастира оне делове годишњег прихода, који су чланом 2. истог закона под б. и в. одређени за образовање црквеног фонда, буду дужни од почетка 1884. рач. год. па у напредак предавати надлежним дух. судовима који ће тај новац са списком тих цркава и манастира слати Управи Фондова на руковање.

2. За прикупљање и предају овога прихода одређује се касехраниоцима рок по свршетку сваке рачунске године до 1. јануара. Духовни судови пак, дужни су примљене суме од појединих цркава и манастира пошто се о тачности наплаћеног прихода увере најдаље до 1. фебрура сваке године послати Управи Фондова на руковање, и

3. Духовним судовима ставља се у дужност да се старају о извршењу ове наредбе.

Али, касехраниоци цркава и манастира као и духовни судови, не поступају по овој нареби услед чега ми се Управа Фондова актом својим од 6. маја о. г. ФБр. 3978, жалила, да духовни судови не само до 1. фебруара, већ ни до данас нису послали Управи Фондова *ни једне иаре* за црквени фонд, а међу тим до сада су из истог фонда изузели преко 6000 динара.

С тога, у вези расписа мин. просвете и цркв. послова од 23. маја 1884. г. ЦБр. 529. најстроже наређујем том суду, да у најкраћем року од свију цркава десети, а од манастира пети део прихода наплати и новац што пре пошље Управи Фондова на руковање. У исто време да препоручи свима касехраниоцима цркава и манастира своје епархије, да се у будуће строго придржавају овог расписа и у одређено време шаљу том суду речени део прихода за црквени фонд.

О пријему и извршењу овог расписа, нека ме тај суд извести.

ЦБр. 471.

11. маја 1898. год.

Београд.

*Министар
просвете и цркв. послова,
Андра Ђорђевић с. р.*

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНАК 705-ТИ

15. априла, 1898. године

Били су: *председник* Михаило Валтровић, редовни чланови: Стеван Ловчевић, Јован Миодраговић, Вождар Прокић, Лука Лазаревић, Љубомир Миљковић и Момчило Иванић.

Пословођ Др. Стев. М. Окановић.

I.

Прочитан и примљен записник 704. састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 9. априла ове године, ПБр. 6505, којим се Савет позива да кандидује лица за овогодишње изасланике по средњим школама.

Савет је одлучио:

- 1., да се за гимназије кандидују сви редовни професори философског факултета;
- 2., да се за реалке кандидују сви редовни професори техничког факултета и математичко-физичког и јестаственичко-хемишког одсека философског факултета;
- 3., да се за Богословију кандидују Њег. Преосвештенство епископ г. Димитрије, Његово Преосвештенство епископ г. Никанори Архимандрит г. Нићифор Дучић; и
- 4., да се за Учитељску Школу и више женске школе кандидују: г. г. Љуб. Ковачевић проф. Велике Школе, Срет. Ј. Стојковић, Живојин Симић, професори беогр. реалке, Јов. Миодраговић референт за основну наставу, Миленко Марковић професор II беогр. гимназије, Ранко Петровић, проф. I беогр. гимназије, Богољуб Тирић, проф. II београд. гимназије, Лука Лазаревић, проф. I београд. гимназије, Тока Анђелковић, Дим. Јовановић и Момчило Иванић, професори I беогр. гимназије, Стев. Предић, проф. реалке и Мита Живковић професор II беогр. гимназије.

III.

Прочитано писмо г. министра просвете и цркв. послова од 9. априла, ове године, ПБр. 6504, којим се Савет позива да кандидује лица за овогодишње надзорнике основних школа. Савет је одлучио, да се кандидују ова лица:

I Из министарства просвете и цркв. послова:

1. Јован Миодраговић, референт за основну наставу,
2. Љуб. Давидовић, секретар, и
3. Д-р Ст. М. Окановић, писар.

II Из Учитељске Школе:

4. Петар Илић, професор
5. Сретен Аџић, "
6. Јован Томић, "
7. Тих. Ђорђевић, "
8. Свет. Максимовић, "
9. Петар Марковић, предавач.

III Из Богословије:

10. Милоје Влајић, професор
11. Стеван Веселиновић, "
12. Павле Швабић, "

IV Из I београд. гимназије:

13. Тока Анђелковић, професор
14. Ранко Петровић, "
15. Дим. Јовановић, "
16. Момчило Иванић, "
17. Лука Лазаревић, "
18. Сава Аптоновић, "
19. Владимир Зделар, "
20. Спира Калик, "
21. Коста Миленовић, "
22. Ђура Димић, "
23. Петар Ј. Петровић, "
24. Милан Шевић, "

V Из II београд. гимназије:

25. Миленко Марковић, професор
26. Богољуб Тирић, "
27. Љубомир Миљковић, "
28. Мита Живковић, "
29. Драгутин Антић, "
30. Петар Типа, "
31. Љубомир Јовановић, "
32. Живојин Јуришић, "
33. Војислав Вуловић, "
34. Петар Павловић, "
35. Милутин Драгутиновић, "

VI Из III беогр. гимназије:

36. Др. Сима Тројановић, професор
37. Андра Гавриловић, "
38. Павле Љотић, "

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

VII Из беогр. реалке :

39. Стеван Предић, професор.

VIII Из ваљевске гимназије :

40. Љубомир Павловић, професор.

IX Из врањске гимназије :

41. Сава Максић, професор.

X Из зајечарске гимназије :

42. Алекса Станојевић, професор

43. Никола Лазић, "

44. Сима Златичанин, "

XI Из крагујевачке гимназије :

45. Иван Дамњановић, професор

46. Жив. Јанићијевић, "

47. Светозар Стојадиновић, "

48. Бошко Савић, "

49. Милош Марковић, "

50. Љуб. Протић, "

15. Јов. Максимовић, "

XII Из крушевачке гимназије :

52. Кузман Паштровић, професор

53. Михаило Поповић, "

54. Милун Ибровац, "

55. Дим. Ј. Тричковић, "

56. Гаврило Јовановић, "

XIII Из неготинске гимназије :

57. Милан Банић, проф.

XIV Из нишке гимназије :

58. Спира Станишић, професор

59. Борђе Стојковић, "

60. Светозар Обрадовић, "

61. Др. Мита Лукић, "

62. Милivoје Башић, "

63. Живојин Хаџић, "

64. Михаило Ристић, "

XV Из широтске гимназије :

65. Милан Зарић, професор

66. Цветко Петковић, "

67. Светислав Обрадовић, "

68. Стеван Станојевић, "

69. Васа Дапиловић, "

70. Владимир Стојановић, учитељ језика.

XVI Из пожаревачке гимназије :

71. Васа Н. Петровић, професор

72. Радован Кандић, "

73. Јанко Лукић, "

74. Лука Јевремовић, "

XVII Из чачанске гимназије :

75. Божа Клежевић, професор

76. Милан Вељковић, "

77. Михаило Живковић, "

78. Јаков Продановић, "

XVIII Из шабачке гимназије :

79. Никола Савић, професор

80. Борђе Кока, "

81. Стеван Фотић, "

82. Павле Софрић, "

XIX Из ужичке реалке :

83. Живко Петровић, професор

84. Мишо Петровић, "

85. Светозар Мојковић, "

86. Илија Ђукановић, "

XX Из јагодинске гимназије :

87. Никола Тодоровић, професор

88. Сретен Николић, "

89. Светислав Матић, "

90. Михаило Јовановић, суплент

XXI Из лесковачке ниже гимназије :

91. Милутин Витковић, професор.

XXII Из параћинске ниже гимназије :

92. Чед. А. Петровић, проф.

XXIII Из смедеревске ниже гимназије :

93. Михаило Бобић, професор и

94. Михаило Ивковић, "

XXIV Од учитеља основних школа :

95. Урош Благојевић,

96. Илија Миљковић,

97. Михаило Јовић,

98. Дим. Путниковић.

99. Илија Радосављевић,

100. Михаило Милошевић,

101. Тома Тодоровић,

102. Марко Антоновић,

103. Михаило Јовичић,

104. Гаврило Ранковић,

105. Борђе Ивковић,

106. Михаило Стевановић,

107. Стеван Борђевић,

108. Димитрије Соколовић,

109. Милош Велички, и

110. Стев. Зарић.

IV.

Према усменом реферату г. Луке Лазаревића, о послатим му предметима, који се односе на урачунавање година службе г-ђе.Цане Павловићке, г.

Јосифа Костића и г. Косте Минцића, Савет је одлучио :

1. да се г-ђи Павловићки, не могу године привремене службе урачунати у сталне;

2. да се г. Јосифу Костићу могу у сталне године урачунати за пензију године службе учитељске у Лесковцу и пре ослобођења тога града; и

3. да се г. Минцићу може у привремене године учитељске службе урачунати време проведено у учитељској служби ван Србије, и по томе му одобрити полагање практичног учитељског испита.

Тим је састанак закључен.

УПУТСТВО

изасланицима за испит зрелости

Господине,

На основу чл. 2. закона о надзиравању школа одредио сам Вас за свога изасланика на овогодишњем испиту зрелости.

Поверавајући Вам овај посао желим да скренете нарочиту пажњу на ове захтеве :

1. Да испитом руководите тако како би он у истини био мерило ученичке спреме и способности за вишу факултетску наставу. Универзитетска врата треба да буду затворена за свакога оног чије знање не буде поуздано; чије суђење не буде зрело; за свакога онога, који није добро савладао све оно што средња школа мора да да и без чега се виша настава не може успешно пратити. Ради овога Вам треба нарочито пазити да се тачно врше одредбе чланова 1. и 19. Правила о испиту зрелости и да се испитивање креће строго у духу тих одредаба.

2. У међувремену које Вам буде слободно за трајања испита зрелости гледаћете да походите и остале испите, како бисте се могли уверити о настави и других предмета, о раду и других наставника.

3. Скрените пажњу на понашање ученичко, на ред и дисциплину у школи, на поступање наставничко, на све оно што ће Вам моћи дати слику васпитног стања тога завода.

4. Разгледајте школску администрацију, и уверите се о тачном и исправном вршењу осталих наставничких дужности. Загледајте књигу казниеницу и видите с колико се обазривости, такта и правилности врше казне над ученицима; колико се у ову ствар уноси бриге и пажње да се кривнице спрече, да се до казне и не дође. Разгледајте и ученичке изостанке и уверите се, је ли похођење школе од стране ученика било уредно, јер невршење ове основне дужности ученичке постаје врело многим злу

доцнијем. Ако у школи постоји какав фонд, разгледајте како се њиме рукује.

5. Најзад уверите се шта је све рађено да се јаче покрене физичко васпитање школске омладине, у смислу мога расписа од 5. марта ове године.

Свој извештај о свему овоме и другим питањима, за која будете нашли да их треба саопштити министарству, изволећете поднети до 15. јула о. г.

Примите, господине, уверење о мом особитом поштовању.

ПБр. 8601

19. маја 1898. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

По саслушању Главног Просветног Савета а на основу чл. 6. Правила о испиту зрелости и чл. 2. и 3. закона о надзиравању школа Министар просвете и црквених послова одредио је :

За изасланике на овогодишњим испитима зрелости :

у I београдској гимназији : г. Јована Жујовића, проф. Велике Школе;

у II београдској гимназији : г. Стевана Јакшића, проф. Велике Школе;

у зајечарској гимназији : г. Др. Богдана Гавриловића, проф. Велике Школе;

у крагујевачкој гимназији : г. Др. Михаила Петровића, проф. Велике Школе;

у крушевачкој гимназији : г. Др. Милана Јовановића—Батута, проф. В. Школе с тим, да прегледа средње школе у Чачку и Гор. Милановцу;

у нишкој гимназији : г. Др. Јована Цвијића, проф. Велике Школе;

у широтској гимназији : г. Др. Светолика Радовановића, професора Велике Школе;

у пожаревачкој гимназији : г. Божидара Прокића проф. Велике Школе;

у шабачкој гимназији : г. Љубомира Стојановића, проф. Велике Школе;

у београдској реалци : г. Косту Главинића, професора Велике Школе;

у ужичкој реалци : г. Ђоку Станојевића, проф. Велике Школе;

у Богословији : Господина Епископа Димитрија, члана Државног Савета;

у београдској Вишој Женској Школи : г. г. Богољуба Тирића и Миту Живковића, проф. II београдске гимназије, Ђоку Анђелковића, проф. I београдске гимназије и Стевана Предића, професора београдске реалке;

у *крагујевачкој Вишој Женској Школи*: г. Димитрија Јовановића, професора I београдске гимназије; и

у *Учитељској Школи*: г. Миленка Марковића, проф. II београдске гимназије.

ПБр. 6971. Из канцеларије министарства просвете и прџвених послова, 13. маја 1898. године у Београду.

УПУСТВО

надзорницима основних школа

Господине,

По члану 73. *Закона о основним школама* надзор ради оцене успеха учитељског предузима се на крају сваке школске године. А члан 78. одређује дужности надзорникове овако:

1. Да оцени, је ли школски рад извршен онако како је то законом и прописима одређено;

2. Је ли школа, по закону и прописима, снабдевена свима школским потребама, и ако што недостаје, да препоручи да се набави;

3. Да испита и саслуша школски одбор о свему што он имадне о школи и о учитељевом раду да му саопшти; а тако исто и учитеља, шта има да каже о школи и раду школског одбора;

4. Да одмах по испиту упише у школску књигу белешку којом је оцењен успех учитељски. У томе ће се служити белешкама 5 (одличан), 4 (врло добар), 3 (добар), 2 (слаб) и 1 (рђав). При давању оцена надзорник је дужан узимати у обзир: број ученика, које је учитељ обучавао; број разреда у школи; да ли је наставник радио у продужној школи или није, као и све друге околности које би на успех могле имати повољног или неповољног утицаја; даље, да се увери:

5. Да ли се врше сва законска наређења односно пописивања и идења дечијег у школу;

6. Каквог су прилежања и владања учитељи и каква је дисциплина и чистоћа у школи;

7. У каквом се стању налазе зграде школске, а тако исто и други локали и земље које иду уза школу, и какве су у опште хигијенске и економске прилике дотичне школе;

8. Да ли месни школски одбори врше своју дужност према школи на основу издатих закона и наредба“.

Тако вели закон. А ближа упуства за овај надзор остављена су министру просвете, да их он даје.

Одређујући Вас за овај тако важан и деликатан посао, ја претпостављам, господине, да су Вама познати сви законски прописи о овоме и све одредбе основних школа и резултати, које оне треба

да дају, као и природа самога посла, који Вам се поверава, те да се нећете огрешити ни о правду и правилност, ни о савест и дужност своју ни о интересе народне школе и Отаџбине своје.

Али баш за то, што је овај посао толико важан, ја се налазим побуђен користити се правом које ми закон даје и дати Вам ближа упуства о томе послу, како бисте га Ви што боље свршили, а и ја извршио једну дужност своју.

Пре свега, господине, ако Вам није довољно познато *урђење* наших основних школа, одвише је потребно, да се с тим упознате. То ћете наћи у „Просветном Зборнику“, који свака школа треба да има, па и она у којој ви служите. Ту ћете наћи и све многобројне расписе до године штампања истога, а новије ћете наћи у „Просветном Гласнику“ за године после тога. Што боље проучите те различне наредбе, то ћете при прегледу имати шири поглед и неће Вам се ни једна ситница измаћи, и Ви ћете га савесније извршити.

За тим ћете проучити земљиште на којему имате да се крећете у својој ревизији и према томе направите *распоред*, којим ћете редом ићи и извршити поверени Вам посао. Тај распоред свој Ви треба да доставите и појединим школама, те да га и оне знају, ради свога управљања. Будете ли у току ревизије принуђени где год да одступите од утврђеног реда, Ви ћете о томе известити и дотичне школе, непосредно или преко средњих власти. При прављењу овога распореда Ви ћете удељити тако, да онде, где су школе подељене, држите испите за дан у две школе: у једној пре, а у другој после подне, а где су неподељене, за њих ћете одредити цео дан, рачунећи ту и пут до ње или од ње. Затворене школе нећете узимати у рачун нити ћете их походити и прегледати. При овоме обраћа Вам се нарочита пажња да поверени Вам посао морате свршити до Петрова дана, јер се по закону школска година завршује на Петров-дан, и ни у ком случају неће Вам се допустити да испит држите на Петров дан или после тога дана.

Кад доћете којој школи, Ви ћете прво потражити *школски одбор* или одређене одборнике, који по чл. 76 Закона о основним школама морају да присуствују испиту. А ако би се где год десило да њих не нађете ма из кога узрока, Ви ћете се користити правом, које Вам даје члан 77. истога закона и изабрати двојицу грађана, који ће их заменити; али ћете о томе саставити протокол и доставити га дотичној полицијској власти, те да она казни дотична лица, ако свој изостанак не оправдају.

Онда Вам настаје најважнији посао — *испит*. Овде ћете почети од нижих разреда и најтежих

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

предмета: Српског језика и Рачуна. Из ових предмета испитаћете све ученике и при одговорима њиховим контролисати оцене, које им је учитељ дао у резултату годишњем. Ако нађете, да се одговори слажу с даним оценама, то ћете учитељу уписати у врлину, у савесност, јер је правилно оцењено своје ученике. Ако пак нађете, да се они не слажу с оценама, онда је то знак немара, нетачности, лабавости или пристрасности учитељеве у давању оцена и непоузданости знања данога деци. И што ово даље одступа једно од другога, то је горе. Гледаћете да децу нигде не држите од два сахата без одмора. Ако је учионица тескобна, а деце и гостију много, Ви не морате ни држати сву децу у школи, него разред по разред, или групу по групу. Само у почетку и свршетку морају бити сва деца у школи.

За време одмора Ви можете разгледати зграду школску, поједина одељења, друге принадлежности, школску башту итд. Том приликом известићете се и о другим приликама, које је потребно да сазнате о тој школи.

После одмора довршићете испит из осталих предмета. За то време Ви можете прегледати и прописе, цртеже, ручне радове женске и мушке, ако их има. За тим ће опет деца изићи на одмор и за то време Ви можете тражити да раде каква телесна вежбања, те да видите је ли и како је предавана Гимнастика. Докле се деца одмарају, Ви можете с дотичним наставником распоредити књиге, које ћете дати као поклоне испитне. Сад ћете позвати децу, да им саопштите резултат испита. Позовите их да устану и да сви стојећи са слушају Ваш важан суд и пресудну одлуку. Казаћете, зашто сте дошли и шта сте нашли. Али не прећутите да кажете јавно и отворено деци шта бисте још пожелели од њих и од њихове школе у опште. Оно је прво као награда за труд; ово је друго Ваша поука, упут, савет о томе шта и како у будуће треба да раде за све веће добро своје и напредак ове земље. Нарочито нагласите ученицима *послушност* и поштовање, које дугују и родитељима и учитељима и свима старијима; а међу њима самима истичите *љубав* и међусобно помагање. Нагласите им, да је сад време за учење, и како се који узучи сад, тако ће му бити и после у целом животу. Помените им, да није све једно ни родитељима, ни земљи овој, Отаџбини и народу нашем, хоће ли они бити добри или рђави људи. Зато се они и брину о њима, да буду добри и срећни. Ваш говор може запалити многу искру у души децјој, још пуној тајана, за све што је добро, а угасити многу, која би била клица за много

зло и странпутицу. Нека се Ваш говор одликује од обичних предавања учитељевих.

Кад то свршите, онда раздајте *награде*, распустите децу за који дан да се одморе и отпустите их кућама.

Сад ће остати у школи само наставник и школски одбор или одређени одборници. Управитељ, ако је школа подељена, долази и као члан школског одбора; но, ако неће, не мора да присуствује давању оцена другим наставницима. Ви ћете сада прво прегледати школске књиге и записнике, и то:

1. „*Дневник*“ или Записник годишњих оцена и изостанака. Ту се уверите јесу ли изостанци уредно бележени и јесу ли оцене даване свакога месеца;

2. „*Казнену*“ или Записник кажњених ученика. Овде се нарочито уверите, да ли се наставник није служио недопуштеним казнама и има ли их много;

3. *Записник рада* преко године. Ово је наређено у току ове године и многи су тај распис доцније добили. Уверите се када је то било и како је вођен до краја године. Из њега ћете и Ви најбоље видети, докле је наставник дошао из појединих предмета. Многи наставници сматрају ово за терет, али је ово највећа потреба не само учитељу за његов преглед и упут, него и надзорнику за његову уверу и месноме управитељу (или директору), да би могао контролисати рад појединих наставника и знати кад је шта предавано.

4. *Записник личних особина* децјих. Ово је новиша у нас. И ово је наређено у току ове године. И овај су распис многе школе добиле доцкан. Али то не мари. То није сметало, да се све личне особине децје напишу и после расписа. Главно је ово: ко је пре забележио личне особине појединих ученика, он је после имао више времена да прати њихов развој и бележи поједине цртвице из живота њихова, а ко је после, он је мање времена имао за студију и даље забелешке. Многим учитељима било је нејасно како ово да воде. Мислистарство намерно није хтело да даје никаква упута и прописује неке шаблоне за ово, него је оставило самим наставницима да мисле о овоме и воде по своме нахођењу. Зато ћете овде наићи на највећу разноврсност. Зато јој немојте замерити, но само по своме нахођењу цените, у колико је наставник овде ударио правим путем;

5. *Списак* (инвентар) *намештаја* и *учила* школских;

6. *Списак књига* у књијници школској, ако је један учитељ;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

7. *Школски летопис* (код управитеља и у неподељеним школама), где треба да се види шта је та школа доживела те школске године. Ово ће бити најпоузданија грађа за историју саме школе. Да је ово вођено од почетка, свака би школа имала своју историју, из које би се могли црпети драгоцени подаци не само за историју наших школа него и народа нашега у појединим крајевима. С тога објасните дотичним учитељима да покуне и сазнају све што се може сазнати о којој школи, па то нека запишу и попуне досадању празнину колико толико.

Све ћете ове записнице и оверити својим потписом, те да Вам се, у случају кака спора, не би потурали други.

Сад ћете узети *образац* за „Статистику основних школа“ и *попунити* га свима потребним бројевима. Упуство за ово имате на самом обрасцу. При овоме никако не заборавите, да женске школе одвојите од мушких и градске од сеоских, како ћете и сабрати бројеве по свима рубрикама кад будете готови с прегледом свих школа. За тим ћете узети други образац, у којему је назначено све што је министарству потребно да зна о свакој школи. Ви ћете се тачно до ситница уверити на лицу места о свему што је тамо забележено, и онда ћете и овде попунити празне рубрике и *дати одговора на свако питање тамо*. На прикупљање ових података обратићете особиту нажњу. По тачности, коју овде покажете, ценићу и марљивост Вашу и подобност за посао који вам се поверава. Особито Вам свраћам нажњу на последњу рубрику, где су подаци о *привредној* страни школиној и о ручним радовима, јер ће се према томе ценити, који од наставника из Ваше ревизије заслужује, да буде предложен господину министру Народне Привреде за награду.

При овоме попуњању имаћете да се уверите и о *раду школскога одбора*, где је школа неподељена или је учитељ и управитељ и пословођ у школском одбору. Овде ћете се уверити, јесу ли састанци држани редовно и је ли на њима рађено оно што је посао школским одборима. Особито свратите нажњу на последњи састанак и једну злоупотребу коју су почели да чине неки школски одбори, а то је: да из школске касе, која често нема новца ни за најнужније потребе школске, одређују извесну суму за Ваш дочек. Ово је права злоупотреба, коју не треба оставити некажњену. Новац се школски не сме ни за шта друго употребити до за потребе школске. Ја се надам, господине, да Ви, на рачун гошћења, свога и њиховога, неће допустити да се штете интереси

школини. И сами знате, да је наш задатак, да школе, као и цркви, помажемо, а не да је штетимо.

Кад ово попуните, онда ћете узети последњу, највећу и најважнију књигу школску „*протокол*“ или *уписницу*, у коју су уписани сви ученици, предани учитељу у почетку школске године, и у коју ћете и Ви уписати свој испит и *оцену* наставниковоу. У уписници треба да буде обележено, ако је који одсељен, умр'о или исписан; и бројно стање ту ваља да се слаже с оним у прозивници испитној, по којој сте испитивали ученике. Ако буде ђака ослобођених од школовања, потражите акат о томе и уверите се. За тим саслушајте прво учитеља о раду његову и о тегобама, с којима је имао да се бори у току те године и како их је савлађивао. Онда саслушајте школски одбор о томе и о раду и понашању учитељевоу и уверите се у колико ти наводи стоје. При овоме будите врло смотрени. Негде ће да хвале најгорега нерадника, само зато, што је сваки дан с њима, на славама, свадбама и политичким зборовима; а негде мрзе најбољега радника само зато што није њихов политички пријатељ. А најчешћи су случајеви, да на учитеља вичу само из личне мржње, без икаква оправдана разлога; а негде га опет хвале из обичне учтивости. Све ћете Ви то апстраховати и од овога одвојити само оно што нађете као несумњиву истину. У случају јача спора опоменућете и једну и другу страну, да то није место за свађу и позваћете их на мир.

Сад долази најважнији Ваш чин: *да дате наставнику оцену*. Ви ћете прво уписати у протокол: кад сте држали испит, колико је трајао, колико сте ученика затекли по уписници и на испиту, колико је њих положило испит, који су остали да понављају, а који нису били на испиту. Кад дођете до оцене, Ви ћете прво усмено изнети наставнику све своје примедбе на његов рад, све мане и што бисте још имали да пожелите од рада његова, као и све добре стране. Ово је нужно ради поправке његове и управљања у идућим годинама. Онда узмите све прилике у рачун, све олакшице и отежице, и онда изреците са свом одлучношћу и непристрасношћу *оцену коју заслужује учитељ*. При овоме нико нити сме нити може да утиче на Вас. Раднике похвалите и наградите, а држава, Отаџбина Ваша, која Вас шиље по овоме важном послу, очекује од Вас, да нераднике казните, те да се не провлаче, не играју школом, напретком и срећом омладине наше и не изједначају с правим трудбеницима, који заслужују награде и признања њена. И кад, као неумитни судија, изречете

строгу оцену, Ви је запишите, потпишите, дајте и присутним одборницима да потпишу и онда сте свршили свој посао у тој школи.

Поред оних олакшица, које је закон предвидео, узмете при овоме у рачун и ту, ако је школа где дангубила због заразе или кога другога узрока. Ту нећете гледати толико на количину успеха колико на *какоћу*; а количину ћете ценити према времену, које је стајало на расположењу за рад. А у отежице узмете и то, ако је учитељ незгодном нарављу или политичким, особито партијским држањем изазивао негодовање и нерасположење грађана и према школи и њеним потребама. Учитељ је свештеник у храму просветноме, судија који суди свачијој деци и учи их свему што је добро, и он мора према свима да буде подједнак. Зато он не сме да се убројава ни у један политички табор, који су непријатељски, па, на жалост, често и крвнички расположени један према другоме. Свештеник просветни, који непосредно општи с најнеобразованијом класом друштвеном, мора да мири, а не да завађа. Позив учитељев најближи је узвишеном позиву Спаситељеву. И нека тако буде.

Ако где у својој ревизији наиђете на школу, која је радила, али је пред испит или при крају године остала без учитеља, било за то, што је он отпуштен, премештен, на одсуству, оболео или одазван у невреме у војску, Ви ћете сами држати испит, превести децу у старији разред, дати оцену и учинити све као и да је учитељ ту, па ће се после одлучити коме та оцена да припадне. При овоме још више пазите да се не огрешите о правду. Можда ће се деца Вас плашити и на Ваше пропитивање бунити, те неће моћи да кажу оно што знају. За то Ви благо поступајте с њима и гледајте да се потпуно ослободе. Ако пађете за потребно, пропитивање можете поверити и којему учитељу. У том случају Ви ћете пазити, да и он не буде пристрастан у испитивању, у опште и према појединој деци посебице, па било то у злој или доброј намери.

Ако наиђете на какву *приватну школу*, Ви ћете и њу прегледати и уверити се о томе, је ли она одобрена и одговара ли своје циљу.

Господине,

Мислим, да увиђате јасно како важан позив имате и како тешку дужност узимате на се. И ако је Ви извршите с оном вољом, збиљом и марљивошћу, коју и ја и Отаџбина Ваша с *правом* очекујемо од Вас, будите уверени, да ћу ја то умети ценити; као што би и казни сваку лабавост, неисправност и несавесност с Ваше стране, ако би

се уверио, да сам се у избору Вашему за овај посао преварио.

Извештај свој о свему своје надзорничком раду, с попуњеним обрасцима, поднећете ми најдаље до 10. јула.

ПБр. 8188.

12. маја 1898. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

На основу чл. 73. и 74. закона о основним школама а по саслушању Главнога Просветнога Савета одређујем за надзорнике основних школа за ову 1897—8. шк. годину ова лица:

1. г. *Милоја Влајића* професора Богословије, за школе код Саборне Цркве и на Зап. Врачару;
2. г. *Миленка Марковића* професора II гимназије, за школе на Теразијама и пола среза брзопаланачкога;
3. г. *Јована Докића* директора III гимназије, за школе на Дунавском крају;
4. г. *Саву Антоновића* професора I гимназије, за школе у срезу моравскоме (окр. пож.);
5. г. *Живојина Јуришића* професора II гимназије, за школе на Савинцу и у срезу хомољскоме;
6. г. *Момчила Иванића* професора I гимназије, за школе у половини среза мачванскога са Љешницом из среза јадранскога;
7. г. *Луку Лазаревића* професора I гимназије, за школе на Сави, у Вежбаоници В. Ж. Школе, Топчидеру и срезу посавскоме (окр. подун.);
8. г. *Стевана Веселиновића* професора Богословије, за школе у Палилули (Београд), срезу поречкоме и вароши Неготини;
9. г. *Љубомира Павловића* професора ваљевске гимназије, за школе у Ваљеву и срезу тамнавскоме;
10. г. *Стевана Чутурила* учитеља III гимназије, за школе у срезовима ваљевском и посавском (окр. ваљ.);
11. г. *Милоша Величкога* учитеља у Београду за школе у срезовима колубарском и подгорском;
12. г. *Ранка Петровића* професора I гимназије, за школе у вароши Врању и срезу пчињскоме;
13. г. *Михаила Јовића* учитеља у Београду, за школе у срезовима: јаблањичком, масуричком и пољаничком;
14. г. *Милутина Витковића* професора лесковачке гимназије, за школе у Лесковцу и срезу лесковачком;

15. г. *Светозара Стојадиновића* професора крагујевачке гимназије, за мушке школе у Горњем Крају в. Крагујевца и у срезу крагујевачком с Рачом из среза лепеничкога;

16. г. *Ивана Дамњановића* професора крагујевачке гимназије, за женске школе у Горњем Крају в. Крагујевца и у срезу грузанскоме;

17. г. *Јована Максимовића* професора крагујевачке гимназије, за све школе у Доњем Крају в. Крагујевца и у срезу беличкоме;

18. г. *Павла Швабића* професора Богословије, за школе у срезу јасеничком (окр. краг.);

19. г. *Димитрија Путниковића* учитеља у Београду, за школе у срезу лепеничком, сем вар. Раче;

20. г. *Илију Миљковића* учитеља у Београду, за школе у половини среза брзопаланачкога;

21. г. *Стевана Зарића* учитеља у Београду, за школе у срезу кључкоме;

22. г. *Миливоја Башића* професора нишке гимназије, за школе у срезу крајинскоме;

23. г. *Гаврила Јовановића* професора крушевачке гимназије, за школе у Крушевцу и срезу жупискоме;

24. г. *Милуна Ибровца* професора крушевачке гимназије, за школе у срезу трстеничкоме;

25. г. *Стиру Станишића* професора нишке гимназије, за школе у срезу ражањскоме;

26. г. *Гаврила Ранковића* учитеља у Рачи, за школе у срезу расинскоме;

27. г. *Светислава Матића* професора јагодинске гимназије, за школе у Туприји и срезу деспотовачкоме;

28. г. *Богољуба Тирића* професора II гимназије, за школе у срезу левачкоме;

29. г. *Љубомира Миљковића* професора II гимназије, за школе у срезу параћинском;

30. г. *Васу Даниловића* професора пиротске гимназије, за школе у срезу ресавскоме;

31. г. *Љубомира Протића* професора крагујевачке гимназије, за школе у срезу темњињскоме;

32. г. *Петра Ј. Петровића* професора I гимназије, за школе у Нишу;

33. г. *Петра Илића* проф. Учитељске Школе, за школе у срезу алексиначкоме;

34. г. *Симу Тројановића* професора III гимназије, за школе у срезу бањском и сврљишкоме;

35. г. *Ђорђа Мелентијевића* суплента зајечарске гимназије за школе у срезу моравскоме (окр. нишки);

36. г. *Цветка Петковића* професора пиротске гимназије, за школе у срезу нишкоме (сем града Ниша);

37. г. *Ђуру Димића* професора I гимназије, за школе у Пироту без Тија-Баре и срезу дужничкоме

38. г. *Милана Зарића* професора пиротске гимназије, за школе у срезу белонаданачком и властотиначкоме;

39. г. *Светислава Обрадовића* професора пиротске гимназије, за школе у срезу нишавскоме;

40. г. *Павла Соврића* професора шабачке гимназије, за мушке школе у Шапцу и срез поцерски;

41. г. *Ђорђа Коку* професора шабачке гимназије, за женске школе у Шапцу и срез посаво-тамнавски;

42. г. *Драгутина Ангића* професора II гимназије, за школе у срезу азбуквачком и рађевскоме;

43. г. *Стевана Фотића*, професора шабачке гимназије, за школе у срезу јадранскоме сем Љешнице;

44. г. *Ђорђа Ивковића* учитеља у Београду, за школе у половини среза мачванскога;

45. г. *Михаила Ивковића* професора смедеревске гимназије, за школе у Смедереву и срезу смедеревскоме;

46. г. *Ђорђа Анђелковића* професора I гимназије, за школе у срезу врачарском и грочанскоме;

47. г. *Светислава Максимовића* професора Учитељске Школе, за школе у срезу јасеничком (окр. под.), сем Паланке;

48. г. г. *Миту Живковића* професора II гимназије, за школе у срезу колубарском (окр. подун.) и варош Паланку (у срезу јасен.);

49. г. *Радована Кандића* професора пожаревачке гимназије, за школе у срезу космајскоме;

50. г. *Васу Петровића* професора пожаревачке гимназије, за школе у срезу орашкоме;

51. г. *Луку Јевремовића* професора пожаревачке гимназије, за школе у Пожаревцу и срезу голубачкоме;

52. г. *Михаила Стевановића* учитеља у Пожаревцу, за школе у срезу звишкоме;

53. г. *Андру Гавриловића* професора III гимназије, за школе у срезу млавскоме сем Петровца;

54. г. *Јанка Лукића*, професора и г. *Луку Зрнића*, суплента пожаревачке гимназије, за школе у срезу пожаревачкоме и у вар. Петровцу из среза млавскога;

55. г. *Димитрија Јовановића* професора I гимназије, за школе у срезу рамскоме;

56. г. *Милана Вељковића* професора чачанске гимназије, за школе у Чачку и срезу драгачевскоме;

57. г. *Тихомира Ђорђевића* професора Учитељске Школе, за школе у срезу жичком и студеничкоме;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

58. г. *Михаила Милошевића* учитеља у Чачку за школе у срезу качерском и љубићскоме;

59. г. *Божеу Кнџевића* професора чачанске гимназије, за школе у срезу таковском и трнавском;

60. г. *Симу Златичанина* професора зајечарске гимназије, за школе у Зајечару и срезу заглавскоме;

61. г. *Др-а Стевана Окановића* писара министарства просвете, за школе у срезу бољевачкоме;

62. г. *Михаила Ристића* професора нишке гимназије, за школе у срезу тимочком и 25 школа у срезу зајечарскоме;

63. г. *Светозара Обрадовића* професора нишке гимназије, за 35 школа у срезу зајечарскоме;

64. г. *Николу Тодоровића* професора нишке гимназије, за школе у Прокупљу и срезу прокупачком;

65. г. *Др-а Мигу Лукића* професора нишке гимназије, за школе у срезу добричком и косаничком;

66. г. *Петра Тишу* професора II гимназије, за школе у Ужицу и срезу златиборскоме;

67. г. *Живка Петровића* професора ужичке реале, за школе у срезovima: ариљском, пожешком и црногорскоме; и

68. г. *Михаила Живковића* професора чачанске гимназије, за школе у срезу моравичком и рачанскоме.

ПБр. 6617

29. маја 1898. год.

у Београду

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

САСТАНАК 706-ти

22. априла, 1898. год.

Били су: *председник*: М. Валтровић, *чланови*: Стев. Ловчевић, Јован Миодраговић, Божидар Прокпић, Димитрије Довијанић, Јеврем Илић, Љубомир Миљковић и Момчило Иванић.

Пословођ, Д-р Стев. М. Окановић.

I.

Прочитано писмо г. министра просвете и црквених послова од 9. априла, ове год., ПБр. 6305, којим се Савет пита за мишљење о кривици г. Лазара Николића, учитеља у Лубници.

Савет је одлучио, да се тај предмет упути г. Гргуру Миловановићу, професору Вел. Школе, и умоли за оцену истог.

II.

Прочитано писмо г. министра просвете и црквених послова од 13. априла, ове год., ПБр. 6769, којим Савет позива, да што пре сврши с оценом кривице г-ђе Неранце Милојевићке, учитељице.

Савет је одлучио, да се извести г. министар, да се за овај предмет одређени референт бави државним послом ван Србије, те према томе Савет није у стању да похита с пом. ствари, пошто се сва акта о том предмету налазе код тог референта.

III.

Прочитано писмо г. министра просвете и црквених послова од 18. марта, ове год., ПБр. 5416, којим се спроводи молба г. Душана Мушицког, бив. предавача, да може у октобру, ове год. полагаати професорски испит са старом домаћом темом, пошто нове нису још објављене.

Савет је по овој ствари одлучио, да се молитељу може учинити по молби, ако пошаље министарству израђену тему пре објаве нових тема.

IV.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 21. априла, 1898. год., ПБр. 6244, којим се Савет пита за мишљење, који је од досадањих уџбеника историје за основну школу најбољи?

Савет је одлучио, да г. Миленко Вукићевић, професор, све те уџбенике прегледа и Савету о истим поднесе реферат.

V.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 22. априла, ове год., ПБр. 7208, којим се Савет пита, да ли се може поново примити у службу г. Дим. Лазаревић, бив. учитељ, који је по ранијем мишљењу Савета отпуштен.

Савет је по овој ствари одлучио, да за сада нема довољних побуда за мењање свога ранијег мишљења о овом учитељу.

VI.

Прочитани су реферати г. д-ра В. Вељковића, проф. Вел. Школе, о кривицима г-ђице Драге Божићеве и г-ђе Милеве Голубовићке, бив. учитељица, које су молиле да се поново приме у учитељску службу.

Савет је по саслушању реферата одлучио, да се обе ове бив. учитељице могу вратити у учитељску службу.

VII.

Прочитан је реферат г.г. Андре Гавриловића и Пере Ђорђевића о Читанци (II. део) г. Д-ра М. Шевића.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Савет је по саслушању реферата одлучио, да се ова Читанка прими пошто је г. Шевић поправи по примедбама референата. Референтима је укупно одређено у име хонорара *осамдесет* (80) динара.

Сам реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Част ми је поднети Главном Просветном Савету своје мишљење о рукопису „Српска Читанка за средње школе. Књига друга, за II разред. Саставио Милан Шевић, професор I београдске гимназије.“

Г. Шевић је (са г. С. Пашићем) трећи школски и уопште просветни радник који се побринуо за састављање Српске Читанке, намењене ученицима средњих школа у Краљевини Србији. Први посао те врсте — рад г. Ст. Новаковића — био је успешан. Имајући прилике да у „Наставнику“ 1892. говорим о њему, употребио сам речи при којима и данас остајем: „Обиље у одлично пробраној грађи за састав лепог и разноврсног комађа за читање, лепа размера у поучној и забавној врсти књижевности, пажљиво и у довољној мери пробрани примери за читање српскога језика латинским словима — и данас би обрадовали сваког искреног пријатеља школе и народнога језика.“

По жељи г. Новаковића приступио је г. Св. Вуловић послу да састави даље „венац читанака“ за наше гимназије, уредивши свега две књиге.

Доције је од Новаковићеве и прве Вуловићеве Читанке склопљена једна Читанка с многим неугодностима за наставу и употребу у школи. Год. 1895. изишло је ново издање Новаковићеве Читанке са свим прерађене и подељене у два дела, намењена ученицима I—II и ученицима III—IV разреда наших гимназија. Уз то је недавно изишло друго, непромењено, издање друге Вуловићеве Читанке (у ствари III књига) за ученике виших гимназиских разреда.

Поред тога год. 1894. саставили су г. С. Пашић и г. М. Шевић засебну Српску Читанку, наменивши је ученицима I разреда.

Тако данас стојимо са Читанкама за ученике наших гимназија и реалака.

Сад се јавља продужење рада г. г. Пашића и Шевића у поднесеном рукопису који је за II разред привредно сам г. Шевић.

Овај број Читанака неће зацело ниједнога пријатеља школске књижевности довести у забуну. Шта више — желети је и обилатију жетву.

У оцењивању Читанака и Српских Граматика у нас се обично полазило са гледишта, по коме Читанка има да буде само допуна граматичкој настави. Ја сам пак одавно на страни оних који тако уверење сматрају не само за непотпуно већ и за погрешно. О питању: ко коме и шта чему треба да буде допуна — Читанка Граматици или Граматика Читанци? — има се доста рећи. Али то питање о граматичком учењу језика остављам на страну, јер Читанка има пре свега своју и друкчију задаћу. Из ње и са њом у руци ваља ученик да *изучи читање*. А то је у нашим гимназијама, можда уз мале изузетке, забачено, вероватно горе но и само изучавање *лепога писања*.

О значају лепога и правилнога читања и изучавању тога у школи ја сам већ имао прилике, у пита-

њима школске природе, изнети и своје и туђе мишљење.

Говорећи о томе, како се још не постижу довољни резултати у учењу читања А. И. Анастасијев („Вырачительное чтение как предмет начального обучения“ у „Филологическія Записки“ 1891) обраћа особиту пажњу настави на то питање. Писменост је — вели он — сила која с дана на дан захвата све већи круг свога утицаја. Према томе питање: *шта* треба и *како* треба читати, да би од читања било што више користи — има значаја како за школу тако и за појединце, за породицу и за цело друштво. — Читање је процес састављен из укупне радње произведене органима вида, мозга, гласа и слуха. Мало је људи који умеју ваљано читати а још мање беседнички говорити. Читање, разуме се, у првом реду користи ономе који чита, али од гласног и вештог читања корист је и другима. Вешт читалац оживи мисао пишчеву, а онај који таког читача слуша има често веће користи него да сам ма колико пажљиво чита. Анастасијев наводи речи Гогољеве који вели, да сила вешто произведенога гласа ствара чудо, потресајући и оне које ни сама поезија лако не узбуђује.

Слободно читање, тј. лако и потпуно схваћање смисла читаног, долази као последња понављања једнога комада који је већ био читан и објашњаван.

Изразно читање, тј. тако мењање тона да се слушаоцу представи сва разноврсност у значењу појединих израза и у богатству мисли пишчевих, посебна је вештина, заслужна нарочите пажње.

Разумно читање — при коме читалац у памети саставља с појединим изразима различита њихова значења; разуме мисли, исказане појединим фразама; и одржава везу међу одељеним мислима које чине садржину целога састава — тако је читање, по себи главна задаћа свакога читања.

Имајући све то на уму, ваља још обратити пажњу и на *оштити тон* којим треба читати различито градиво, као што је историско, описно, весело, тужно и т. д. Отуда је и така разноврсност прилога у Читанци од великог значаја, повећаног још и узимањем на ум онога што Стилистика говори о *објективном* стилу.

Према томе у школским би Читанкама ваљало да има довољно градива на коме би се ученици вежбали у различитим *врстама читања* као и акцентовања. Тако н. пр. комад, при чијем су читању могуће чешће паузе, ученик лепше и лакше чита него комаде с великим периодима. За штампање би књижевнога градива у Читанци ваљало употребити различита крупнија и ситнија слова, курзив, проређен слог, видно истичући на појединим местима важније знаке за читање — а све, према природи састава, у једном истом чланку.

Како према овим захтевима стоји поднети рукопис Читанке г. Шевића?

Рукопис је подељен на дванаест одељака. Ти су одељци: I *Приче и гатке*. — II *Басне*. — III *Народни живот и народни обичаји*. IV *Предање и повестица*. — V *Пошалице*. — VI *Приповетке*. — VII *Земљопис*. — VIII *Природа*. — IX *Песме* (четири пододеља од којих је трећи састављен из народних песама). — X *Пословице и италици*. — XI *Народне и уметничке загојетке*. — XII *Игре*.

Међу појединим одељцима састављач је одржао лепу и потребну размеру. Употреби већине писаца који су у овој Читанци не може бити замерке; за неке пак биће мало посебног помена.

Г. Шевић вели у *предговору* ове Читанке: „Ова је Читанка израђена на истој основи, на којој је и књига прва, што је угледала света 1894. Разлика је у томе, што је овде још већа пажња обрађена на концентрацију и узајамну везу између појединих чланака с особитим обзиром на предмете што се према наставном плану уче у II разреду средњих школа српских. Ну ова Читанка не тежи само за тим, да истакне узајамне односе између појединих предмета што се у поменутој разреду уче, но уједно да попуни и једну осетну празнину наставног плана и програма. Празнина је та у томе, што се ни у наставном плану ни у програму никако не истиче историјска настава, настава толико потребна за јачање националних чуства. С тога је овде унесен знаменит низ догађаја из српске историје, и узет као средиште рада, као што се види већ и из самога унутрашњег распореда Читанке.“

По томе и ова Читанка има три главне одлике.

Прва је — њена основа, што јој је, по моме мишљењу, у исти мах прва и најглавнија махна. Јер је *књизи првој* главни недостатак у *краткоћи* вених прилога. У једном периоду, или иначе у неколиким сложеним реченицама — а готово ниједан чланак није већи — не може се наћи градива за ваљано учење читања. Ту нема места ни за самостално комбиновање учениково ни за рад мапте његове. То су само примери граматички, понајпре синтактички. *Та се слаба страна налази* — у мало мањој мери — *и у овој Читанци*. Да је то озбиљан недостатак у овакој књизи, изјавио ми је накнадно и сам г. Шевић.

Према томе не може се на овој Читанци показати већи успех у поменутој изучавању читања, јер у њој нема довољно материјала који би се могао и штампарски представити на начин раније изнесен.

Друга је одлика ове Читанке што је при њеном састављању вођен рачун од предмета који се уче у II разреду наших гимназија. Том је обзиром састављач био дужан одговорити, и он је ову своју дужност савесно испунио.

Трећа је одлика у томе што је „за средиште рада“ узет „знаменит низ догађаја из српске историје.“ Мени се не чини да је одиста у томе средиште ове Читанке. Кад би пак збиља тако било, онда би знатно био смањен онај рачун који је састављач водио од наставних предмета II разреда. Не правећи у осталом, од тога никакво питање, морам изрично поменути, како баш у томе одељку има и мало незгодно употребљених прилога. Са свим искрено и слободно и без икаквих других намера изјављујем своје уверење, да чланци узети из списа архимандрита Н. Дучића и унесени у одељак *Предање и повесница* не задовољавају захтеве ни предања ни повесница а још мање историског причања што је у овом одељку главно. Њихова књижевна и стилистичка вредност не препоручује их за овакав зборник, нити се могу корисно претпоставити радовима Чед. Мијатовића.

Гледајући на Читанку као на помоћницу Граматике могу о овом рукопису рећи да ће, уз исправке неких крупнијих погрешака, задовољити оне који од Читанке то траже.

Нека ми још буде допуштено учинити неколико напомена и посебних замерака, које се претежно могу тицати литерарне стране овога зборника.

Тако и. пр. састављач је унео у ову књигу и неколико прилога који се већ налазе у новом издању Читанке г. Новаковића. Такве су, поред осталих народних песама лепо и самостално одабраних, и четири народне песме: „Урош и Мрњавчевићи,“ „Смрт мајке Југовића,“ „Свети Сава и Хасан паша“ и „Тешко се стри без брата и брату без сеје.“ Таква је и песма Јов. Србовића „Роса“ и Дим. Аврамовића чланак о Хилендару. Ако су, најзад, поменуте народне песме недољиве са своје песничке лепоте — Суботић и Аврамовић не морају имати места још у овој књизи.

Међу уметничким се песмама налази и једна анонимна, узета из „Јавора“ 1885. Појамно је, да се бар за уметничку поезију може учинити леп избор и без анонима који је заузео место изостављеном Јакшићу и Капанском! Тако исто противан сам да се у оваку књигу унесе и покушаји данашњих младих радника, као што је овде учињено с Алексом Шантићем чијем србовању иначе свака част.

Састављач, такође, није имао потребе у одељак *Народни живот и народни обичаји* уносити радове, иначе вредног, Луке Грђића — Бјелокосића и, још мање познатог, Димитрија Димитријевића, а обићи радове — Вука Стеф. Караџића!

У списку „Преглед писаца и извора“ незгодно стоји као писац и — Лаза Обрадовић, ма да су употребљени неки комади из познатог „Познавања природе“ Бор. Б. Тодоровића и Л. Обрадовића.

Тако исто ни Петру Јокићу, чија је приповедања написао М. Ђ. Милићевић, није место међу писцима.

Као што се види, овде је изложен приличан број крупнијих и ситнијих замерака. Али у главну, органску, махну увршћује се само једна: недовољност грађе за изучавање читања. Она се не даје у овако срећеном рукопису исправити на ни накнадити, али се, са друге стране, види да је и у томе учињен напредак, и ако мали, према првој Читанци (г. г. Пашића и Шевића).

Остале замерке — па и *замену* неких чланака, незгодних из педагошких разлога — може састављач усвојити и по њима рукопис прегледати. Уверен сам да ће то извршити без великих тешкоћа а само на корист свога рада.

Према томе слободан сам предложити одлуку, по којој се подвесени рукопис г. Шевића усваја онако како га је он понудио, с тим да дело још једном прегледа и по реферату исправи.

26. фебруара 1898.

Београд.

С одличним поштовањем,
проф. Анд. Гавриловић.

Слажући се у главном с овим рефератом и одобравајући узету основу и распоред градива за нову читанку употребљенога, мњења сам да рукопис треба примити за школску књигу, ако г. писац у њему учини исправке које г. А. Гавриловић предлаже.

П. П. Ђорђевић.

Овим је састанак закључен.

ШКОЛСКИ

Статистика испита зрелости за 1896.—1897. школску годину. —

I Гимназије —

Име школе Nom de l'école	Број приправника Nombre de candidats	Број ученика који су имали Nombre d'élèves qui ont eu										Број ученика рођених у Србији, у округу Nombre d'élèves nés en Serbie dans le département de																	
		Година — ans										Валевоком — Valévo	Врањском — Vragne	Крагујевачком — Kragouievatz	Крајишном — Крайна	Крушевачком — Krouchevatz	Моравском — Morava	Пиротском — Pirote	Подринском — Podrigné	Полуднавском — Podounavlyé	Пожаревачком — Pojarévatz	Рудничком — Roudnik	Тимочком — Timok	Топличком — Toplitza	Ужичком — Oujitsé	Црнобечком — Tzrna Réka	Београду — Belgrade	Нишу — Niche	Свега — Total
		18	19	20	21	22	23	24	25	Свега	Total																		
I београдска — Le I de Belgrade	40	4	13	9	6	5	2	1	—	40	3	—	3	1	—	4	—	—	1	1	3	1	—	—	—	—	16	33	
II београдска — Le II de Belgrade	40	6	9	4	6	8	5	—	2	40	1	2	7	—	—	5	—	3	4	1	6	1	1	—	—	3	34		
Зајечарска — Zaiéchar	9	3	—	1	3	2	—	—	—	9	—	—	1	3	—	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	8	
Крагујевачка — Kragouievatz	10	1	6	3	1	—	—	—	—	10	—	—	6	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	9		
Крушевачка — Krouchevatz	18	3	6	3	4	—	2	—	—	18	—	—	1	—	7	3	—	—	—	2	—	2	—	—	—	1	16		
Нишка — Niche	15	4	3	6	2	—	—	—	—	15	—	—	—	1	3	1	2	1	—	—	1	1	—	—	—	2	1	13	
Пиротска — Pirote	8	2	2	2	1	1	—	—	—	8	—	1	1	—	—	2	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	8	
Пожаревачка — Pojarévatz	12	1	4	3	2	1	1	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	2	8	—	—	—	—	—	1	11		
Шабачка — Chabatz	12	2	3	3	3	1	—	—	—	12	1	—	—	1	—	—	—	9	—	1	—	—	—	—	—	—	—	12	
Свега — Total	164	26	45	34	28	18	10	1	2	163	5	3	19	6	10	17	3	13	10	10	13	7	1	1	22	2	144		

Име школе Nom de l'école	Број ученика по оценама — Nombre															
	Српског — Serbe							Из језика — Франуског —								
	Писменом — Écrit							Усменом — Oral								
	На испиту —							Писменом — Écrit								
Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Општа оцена Note générale	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	
I београдска — Le I de Belgrade	11	13	15	—	3.9	5	10	12	1	3.7	3.8	6	12	8	8	3.8
II београдска — Le II de Belgrade	6	11	16	7	3.4	1	5	15	6	3.0	3.2	12	8	6	3.3	
Зајечарска — Zaiéchar	1	3	5	—	3.6	1	3	4	—	3.6	3.6	1	3	3	3.7	
Крагујевачка — Kragouievatz	—	4	4	2	3.2	—	5	3	—	3.6	3.4	2	2	3	3.9	
Крушевачка — Krouchevatz	6	5	7	—	3.9	2	1	8	1	3.3	3.7	2	2	5	3.5	
Нишка — Niche	3	4	8	—	3.7	—	5	8	1	3.3	3.5	2	2	1	3.3	
Пиротска — Pirote	2	3	3	—	3.9	1	2	4	—	3.5	3.7	—	—	4	3.3	
Пожаревачка — Pojarévatz	—	1	9	2	2.9	—	2	7	1	3.3	3.1	—	1	4	2.9	
Шабачка — Chabatz	3	3	6	—	3.8	—	4	5	—	3.4	3.6	—	1	1	3.0	
Свега — Total	32	47	73	11	3.9	11	37	66	10	3.5	3.4	14	25	35	13	3.5

ЛЕТОПИС

Statistique de l' examen de maturité pour l' année 1896.—1897.

Gymnases

Број ученика рођених на страни у Nombre d' élèves nés à l' Etranger en					Рођених у Србији по — Nés en Serbie dans les			Рођених на страни по — Nés à l' Etranger dans les			У опште рођених по — Nés en général dans les			Број ученика рођених од родитеља: Nombre d' élèves dont les parents ont été									
Старој Србији и Македонији Ancienne Serbie et Macédoine	Херцеговини — Herzégovine	Црној Гори — Monténégro	Аустрији — Autriche-Hongrie	Свега — Total	Градовима — Villes	Селима — Villages	Свега — Total	Градовима — Villes	Селима — Villages	Свега — Total	Градовима — Villes	Селима — Villages	Свега — Total	Свештеника — Prêtres	Чиновика — Fonctionnaires	Наставника — Instituteurs	Трговца — Marchands	Занатлија — Artisans	Сауу — Servantz	Земљорадника — Agriculteurs	Другог занимања D' autre profession	Свега — Total	
1	1	1	4	7	27	6	33	3	4	7	30	10	40	1	16	1	12	1	1	5	3	40	
2	1	—	3	6	24	10	34	4	2	6	28	12	40	3	8	1	12	2	2	9	3	40	
—	—	—	1	1	5	3	8	1	—	1	6	3	9	1	1	—	5	1	—	1	—	9	
1	—	—	—	1	6	3	9	—	1	1	6	4	10	—	—	—	2	3	1	2	2	10	
—	—	—	2	2	11	5	16	2	—	2	13	5	18	3	4	1	8	—	1	1	—	18	
—	—	—	2	2	11	2	13	2	—	2	13	2	15	2	6	2	3	1	—	1	—	15	
—	—	—	—	—	6	2	8	—	—	—	6	2	8	1	1	1	3	1	—	—	1	8	
—	—	—	1	1	8	3	11	1	—	1	9	3	12	1	3	—	4	—	—	3	1	12	
—	—	—	—	—	6	6	12	—	—	—	6	6	12	—	2	—	4	2	1	1	2	12	
4	2	1	13	20	104	40	144	13	7	20	117	47	164	12	41	6	53	11	6	23	12	164	

d' élèves d' après les notes obtenues

De la langue

Française

Немачког — Allemande

A l' examen

Усменом — Oral					Писменом — Ecrit					Усменом — Oral					Писменом — Ecrit					Усменом — Oral							
Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Општа оцена Note générale	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих Faibles	Средња оцена Note moyenne	Општа оцена Note générale	
—	6	4	1	3.5	3.7	4	5	8	4	3.4	4	3	7	2	3.6	3.5	17	12	9	2	4.1	1	8	15	1	3.4	3.8
1	4	2	2	3.3	3.3	1	6	10	1	3.4	—	5	7	2	3.2	3.3	4	3	2	4	1	6	15	7	2	2.3	2.8
—	2	3	1	3.0	3.5	—	1	—	—	4.5	—	1	—	—	4.0	4.3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3.0	3.0
—	2	3	—	3.4	3.7	—	1	2	—	3.3	—	1	1	2	2.8	3.0	3	2	3	4	3	3	4	—	—	3.4	3.7
—	4	4	—	3.5	3.5	—	4	3	—	3.4	—	1	2	1	3.4	3.4	4	5	7	2	3.6	—	3	10	—	3.4	3.5
1	3	4	—	3.6	3.4	1	2	1	3	3.1	1	—	5	—	3.3	3.2	4	7	4	—	4.0	—	5	5	—	3.5	3.8
—	3	3	—	3.5	3.4	—	1	—	—	4.5	—	1	—	—	4.5	4.5	1	2	1	—	3.5	—	2	1	—	3.1	3.3
—	1	3	3	2.7	2.8	—	2	1	—	3.0	—	3	1	—	2.8	2.9	—	6	4	2	3.3	1	3	7	—	3.5	3.4
—	—	2	—	3.0	3.0	3	3	3	—	4.0	—	3	3	—	3.5	3.8	1	2	5	4	3.0	—	5	5	—	3.5	3.2
2	25	35	6	3.3	3.4	11	25	28	11	3.5	7	15	28	8	3.4	3.4	34	47	67	16	3.6	7	35	73	10	3.3	3.5

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Име школе Nom de l'école	Број ученика по оценама из — Nombre															
	Математике — Mathématique							Физике — Physique								
	На испиту —							Усменом — Oral								
	Писменом — Ecrit				Усменом — Oral			Усменом — Oral				Усменом — Oral				
Гимназија — Gymnase	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Општа оцена Note générale	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne
I београдска — Le I de Belgrade .	6	8	22	1	3·5	8	8	11	2	3·8	3·6	4	10	15	1	3·6
II београдска — Le II de Belgrade .	3	10	22	4	3·3	2	7	14	8	3·1	3·2	4	9	17	6	3·3
Зајечарска — Zaiéchar	—	2	1	6	2·6	3	5	—	—	4·4	3·4	—	2	6	1	3·1
Крагујевачка — Kragouévatz	1	2	5	2	3·2	—	1	4	3	2·8	3·0	1	4	4	1	3·5
Крушевачка — Krouchévatz	1	3	9	5	3·0	—	4	8	2	3·1	3·1	3	4	9	1	3·5
Нишка — Niche	—	8	5	2	3·4	1	8	5	—	3·7	3·6	1	5	8	1	3·4
Пиротска — Pirote	1	—	6	1	3·1	1	3	3	—	3·7	3·4	4	1	3	—	4·1
Пожаревачка — Pojarévatz	—	3	6	3	3·0	2	6	2	1	3·8	3·4	—	5	5	1	3·5
Шабачка — Chabatz	2	4	5	1	3·6	1	6	3	—	3·8	3·7	4	3	5	—	3·9
Свега — Total	14	40	81	25	3·3	18	48	50	16	3·5	3·4	21	43	72	12	3·5

На испиту зрелости 1897. године пријавило се кандидата у гимназијама:

I београдској	40
II „	40
зајечарској	9
крагујевачкој	10
крушевачкој	18
нишкој	15
пиротској	8
пожаревачкој	12
шабачкој	12
свега	164

Од сто кандидата пријавило се у гимназијама:

I београдској	24·39
II „	24·39
зајечарској	5·48
крагујевачкој	6·10
крушевачкој	10·98
нишкој	9·14
пиротској	4·88
пожаревачкој	7·32
шабачкој	7·32

Највише се пријавило ученика за испит зрелости, и то подједнако, у I и II београдској гимназији (по 24·39), затим у крушевачкој гимназији;

најмањи проценат пријављених кандидата износио је у пиротској гимназији (4·88).

Међу овим ученицима било је свега 5 ученица, и то у гимназијама: пиротској, нишкој и крагујевачкој по једна ученица, а у крушевачкој две ученице.

На сто ученика долазиле су 3 ученице.

Од кандидата, који су се пријавили за испит зрелости, положили су га *на чисто* у гимназијама:

УЧЕНИКА	
I београдској	36
II „	18
зајечарској	7
крагујевачкој	7
крушевачкој	15
нишкој	11
пиротској	7
пожаревачкој	5
шабачкој	8
свега	114

Процент ученика, који су на чисто положили испит зрелости, износио је у гимназијама:

I београдској	90·00
II „	45·00
зајечарској	77·78
крагујевачкој	70·00

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

d' élèves d' après les notes obtenues de															Општи извод Résumé général				
Философије — Philosophie					Историје и географије Histoire et géographie					Природне историје Histoire naturelle					Број ученика Nombre d' élèves				
А 1 ^o examen																			
Усменом — Oral					Усменом — Oral					Усменом — Oral									
Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne	Одличних Excellents	Врло добрих Très bons	Добрих — Bons	Слабих — Faibles	Средња оцена Note moyenne					
5	9	23	—	3·5	16	12	8	2	4·1	5	17	15	—	3·6	9	15	15	1	3·8
—	—	—	—	—	6	11	14	5	3·5	—	—	—	—	—	3	10	16	11	3·1
—	3	6	—	3·3	1	1	7	—	3·3	—	4	5	—	3·4	2	—	6	1	3·3
—	—	—	—	—	1	5	4	—	3·7	—	5	5	—	3·5	1	4	4	1	3·5
2	6	9	—	3·1	4	2	11	—	3·6	3	2	12	—	3·5	3	3	11	1	3·4
4	8	3	—	4·1	4	5	6	—	3·9	—	6	9	—	3·4	3	6	6	—	3·8
2	1	5	—	3·6	1	2	5	—	3·5	2	2	4	—	3·8	2	3	3	—	3·9
1	3	7	—	3·6	2	6	3	—	3·9	1	7	3	—	3·8	—	3	7	2	3·1
—	3	9	—	3·3	4	3	5	—	3·9	—	5	7	—	3·4	—	7	5	—	3·6
14	33	62	—	3·6	39	47	63	7	3·8	11	48	60	—	3·6	23	51	73	17	3·6

крушевачкој	83·33
нишкој	73·33
пиротској	87·50
пожаревачкој	41·67
шабачкој	66·67
свега	69·51

Највише је приправника положило испит зрелости на чисто у I београдској гимназији, а за тим у пиротској; најмање их је положило на чисто у пожаревачкој и II београдској гимназији.

Одбијених на три месеца било је у гимназијама:

I београдској	—
II „	14
зајечарској	1
крагујевачкој	1
крушевачкој	2
нишкој	4
пиротској	1
пожаревачкој	5
шабачкој	4
свега	32

Одбијених на три месеца било је у проценту у гимназијама:

II београдској	35·00
зајечарској	11·11
крагујевачкој	10·00
крушевачкој	11·11
нишкој	26·67
пиротској	12·50
пожаревачкој	41·67
шабачкој	33·33

у опште . . . . . 19·51

У I београдској гимназији ни један приправник није био одбијен на три месеца највише их је било одбијено на три месеца у пожаревачкој гимназији, а најмање у крагујевачкој.

Одбијених на годину дана било је у гимназијама:

I београдској	2
II „	7
крагујевачкој	2
крушевачкој	1
пожаревачкој	2
свега	14

(Наставиће се)

НАУКА И НАСТАВА

БАЧКА ИНДИВИДУАЛНОСТ

Расписом министарства просвете и црквених послова од 14. новембра прошле, 1897. год. ПБр. 15.934., који је штампан у фебруарској свесци „Просветног Гласника“ од ове године, наређено је, да сваки разредни учитељ води *књигу забелешака о особеностима појединих ученика*. То ће бити, према распису, књига података „о индивидуалности (душевној особености) појединих ученика“, која ће с ученицима ићи из разреда у разред, „како се искуство добивено у једном разреду не би губило преласком у други“. Цељ овим забелешкама је, да послуже „учитељу за основицу непосредног васпитања као и за подешавање наставе према личним склоностима појединих ученика.“

Проучавање ђачке индивидуалности и бележење о томе од велике је важности за правилан васпитачки рад у школи. С једне стране та важност, а с друге, опет, та околност, што сам из разговора с више њих увидео, да у многих нису пречишћени појмови ни о индивидуалности уопште ни о значају овога бележења, побудило ме је, да напишем чланчић о том питању.

1.

Сваки створ, сваки човек, па и свако дете има одлика, које су опште, а има одлика које су посебне. По општим одликама некога бића зна се у коју врсту сродних бића долази оно. Посебне одлике су оне, које једно биће одвајају од свих осталих исте врсте, истог рода, као засебну јединицу.

Индивидуалност ученикова, или његов *индивидуалитет*, значи скуп свих оних особености којима се један ученик разликује од осталих ученика, а у исто време и од све остале деце његовог пола и узраста. Ту долазе оне особине некога ученика, оне одлике његове, које припадају *само њему*, које су његова *лична карактеристика*, које чине *суштину његове личности*, и разликују га од свих осталих.

Но индивидуалност и *карактер* нису никако једно исто, те се треба чувати да се ова два појма не мешају.

Под индивидуалношћу разумеју се поглавито *душевне особине*. Али су оне у тесној вези с *телесним* и скоро су неодвојне од њих; јер индивидуалност зависи на првом месту од склона те-

лесног, живчаног и чулног, и од функционисања тих делова, а за тим још од пола, од узраста, од здравља итд. С тога треба под појмом индивидуалности разумевати *душевне особености у вези с телесним особинама*.

2.

У опште узето, индивидуалност ученикова је продукат двојаких, како телесних тако и душевних чинилаца: урођености или наследности и задобивенога или стеченога по рођењу.

Урођеност или *наследност* зависи од родитеља ученикових, па и од даљих предака њихових. То су природне особине и способности телесне и душевне, које је дете рођењем донело на свет као дете. Тако, од здравих родитеља бивају у редовним приликама и деца здрава, од болешљивих болешљива деца; од високоумних родитеља допосе по правилу на свет природне дарове да могу постати високоумни људи, од ограничених и глупих и ти су дарови ништавни итд. — Ове уређене особености телесне и душевне називају се још и *природа* (или „*натурел*“), те се вели „*таква му је природа*“ или „*такве је природе*“.

Задобивено или *стечено* по учениковој индивидуалности зависи од прилика у којима је дете живело и у којима живи у породици, у друштву и у школи. То су они многоструки, испреплетани и врло често неприметни утицаји на дете још од самога рођења његовога, који потичу од природе од родитеља и сродника, од суседа и осталог света, с којим дете долази у додир, а доцније се на то надовезују и школени утицаји. Дете, које одраста у имућној кући, на правилној нези, у мирној и спокојној породици, показиваће сасвим друкче индивидуалне особине од детета, које одраста у сиротињској кући, на неправилној нези и у породици где се отац опија и често туче с матером; друкче ће индивидуалности бити дете с којим се код куће поступа благо и штељиво, а друкче где опоро и тирански; друкче оно које одраста на благу и топлу крилу материну, а друкче оно које на ледену срцу маћехину или без родитеља код сродника; друкче где су на дому сви чланови писмени и на великом ступњу умном, а друкче где је у породици простота и празновера. — Ове задобивене особине, кад су се јаче укорениле, називају се често *друга природа*, те се вели: „*то му је постала друга природа*“. Неки дају овим задобивеним и већ укор-

ређеним личним особинама назив *прирођене*, за разлику од оних првих, које се називају урођене.¹⁾

У ђака основне школе, као и у детињству уопште, урођеност је, несумњиво, још јачи и нетакнутији чинилац; природеност, тј. задобивеност је тада: још слабији чинилац — но који бива сваким даном све јачи и јачи, док најзад, обично, задобивене особине не наткриле оне урођене.

3.

Из овога последњег види се *двострука природа* ђачке индивидуалности, а то за разумевање васпитачкога посла има особитога значаја.

Индивидуалност се једанпут јавља као *дата количина и прилично стална* с којом васпитач мора да рачуна. То су урођене индивидуалне особине дететове и оне већ задобивене у дошколско доба. О овој количини мора учитељ да води строга рачуна, ако хоће да му васпитачки резултат буде правилан. Други пут се јавља индивидуалност ђачка као *нова променљива количина*, коју учитељ може мењати, а од које, у истој мери као и од оне прве, зависи резултат васпитачкога рачуна. То су индивидуалне особине задобивене у школи. Ка њима се придружују и оне, које дете буде задобивало у школско доба или ван школе, и које врло често, на жалост, стоје у опречи са школским па их и потиру сасвим.

За нас је овде главно то, што индивидуалност ђачка није потпуно стална и непроменљива, већ је, као и организам дечји, *подложна променама и развоју*. Школа има да руководи овим развојем, те добре особине дечје индивидуалности да потпомаже у развијању, а рђаве да смеће и угушује.

Школа има у опште да регулише развијање дечје индивидуалности.

Али, одмах се мора напоменути, да то регулисање не сме бити тако, да се у деце угушује свака индивидуална особина, па да се дух дечји на један калуп униформише, већ тако, да се рђаве индивидуалне особине угушују и замењују добрима, а већ добре да се оставе те да се развијају самостално и у оном правцу који је рођењем дат. Учитељ треба да тежи оном узвишеном идеалу који нам је дао *Сократ* у томе што је из његових једних и истих васпитачких руку изишао један *Платон*, један *Ксенофон*, један *Аристип*, један *Антистен* — све сами класични оригинали.

¹⁾ Овај назив „прирођене особине“ сасвим је удесан за овај појам. Али је штета што га неки употребљавају у другом значењу, те је сада, незгодно служити се њиме, да се неби изазвала збрка у појмовима. Из тога узрока нисам ни ја смео овде употребити тај израз свуда где је требало.

4.

Проучавање индивидуалности има, као што је речено, *веома великог значаја* за основну школу и рад учитељев у њој. Оно пре свега даје учитељу у руке кључ од духа дечјега уопште, те му показује како ће код сваког ђака понаособ са најмање труда а за најкраће време постићи најбоље и најтрајашније васпитне резултате. Ово проучавање отвара често учитељу и најтајнија врата оца дечје душе и дечјега срца, разјашњава му најзагонетније појаве код некога детета, и показује му пут, једанпут за поправку детињу, па можда и за спасење његово, други пут како ће учинити своје те да по који слабо приметан таленат не пропадне, но да се развије и процвета. Овим проучавањем ђачке индивидуалности богати се учитељев дух уопште психолошким искуством и психолошким знањем, које му је главни ослонац у целокупном његовом тешком и светом позиву, и које га изводи из реда простих мајстора, па га уздиже у ред свесних зналаца свога посла, у ред правих вештака. Учитељ се, даље, овим проучавањем ђачке индивидуалности извезба у познавању и распознавању различних особености дечјих те му после буде лако прозрети сваког ђака, у сваком даном случају, на први поглед. Тиме му, после, буде невероватно много олакшан и онако тежак наставнички и васпитачки посао. Какогод што је лекару играчка наћи лека бољетици — где га још уопште има — кад је само прозрео узрок њен, тако и овде буде учитељу скоро играчка удесити васпитачко утицање према детету чију унутрашњост добро познаје. На овај начин се уздиже на ступањ душевнога хигијеничара и лекара, који зналачки и упућује, и предрхрањује, и лечи.

А, када сви учитељи основних школа у Србији буду више у стању да свој васпитачки рад у школи удешавају у свакој даној прилици према душевним и телесним особеностима ђачким, нема сумње да ће бити и васпитни резултати целога школинога рада бољи и трајашнији, то ће нам се онда и цела народна просвета јаче кренути напред, а с њом и цео народни напредак.

То су користи од проучавања индивидуалности ђака основне школе.

5.

Народној основ. школи често се пребацивало, па јој се и данас још по кад-и-кад пребацује, да због *множине деце* не може довољно да обрати пажњу на индивидуалне особине свакога ђака, те јој с тога и васпитни резултати испадају погрешни и недовољни. Пребацује јој се, да се природа ђачка у школи занемарује, да се особени дарови запо-

стављају, да се не гаје људи оригинални и самостални, већ да се сви наврћу на један калуп, те да се стварају врло обични, тако рећи просечни типови.

И заиста, ово пребацивање има у себи доста оправданог, које је чак и неке прослављене педагоге навело, да појединачко васпитање код приватних учитеља претпоставе општем васпитању у народној школи.

Али, школа је брзо тај свој недостатак сама поправила.

Проучавањем ђачке индивидуалности у школи и подешавањем наставе и васпитања према ђачким индивидуалним особинама школа је изгладила свој недостатак и опровргла горње пребацивање. Данас се зна, да оно пребацивање важи још једино за децу са ванредним индивидуалним особинама (нпр. са слабоумну, слепу, глуво-нему, и сличну тима), која су редак изузетак, и за коју се данас удешавају нарочити заводи. За сву, пак, осталу нормалну децу не важи у данашње доба горње пребацивање, и то у толико више у колико су учитељи способнији да запазе ђачке индивидуалне особине и да подесе према њима наставу и васпитање, и још у колико је мањи број деце у школи. Напротив, нађено је, да друштвени живот ђачки у школи утиче баш врло благотворно на претераности у индивидуалним деци особинама, да све ћошкасто и настрано поступно и скоро неприметно изравњава и глача, те децу више спрема за складан живот у друштву уопште. Свега тога нема у појединачком васпитавању, које, може се рећи, и сувише даје маха индивидуалним склоностима, и то како добрим тако исто и рђавим и неподесним за живот у данашњем друштву, те ствара типове једностране и настране, својевољне и у опште неприкладне.

6.

Прави учитељ данашње основне школе увек се труди да што пре упозна своје ђаке, да проучи и провикне њине особености и према њима да удешава како наставу тако и васпитно утицање. *Примери подешавања васпитачкога посла према индивидуалности ђачкој* многобројни су.

Тако, ако је које дете *слабуњаво и малокрвно*, учитељ настоји да се оно више креће умерено у чистом ваздуху, а даје му поштеду кад се раде тежа гимнастичка вежбања; о одморцима између часова гледа да оно увек изиђе у школско двориште у чист ваздух и да тамо проведе оно време у тихом кретању. Кад учитељ запази да је које дете *кратковидо*, одређује му место у првој клупи, те да може добро видети оно што он показује ђацима и што

пише на школској табли, а без јачег напрезања очију, и још ближе прозору, те да увек има довољно светлости на књизи, пропису и таблици. Ако ли је дете *тврђе на ушима*, опет ће му се дати место у првој или другој клупи, те да буде ближе до учитеља; ако је већег пораста, даће му место не у средини већ на крају клупе, те да остале ученике не заклања.

Кад је дете *непажљиво и расејано*, чешће ће га питати по осталу децу; одредиће му место тако да га може увек имати на очима; гледаће да му развије пажљивост најпре очигледношћу, где ће радити највише дететова чула, посматрањем слика, и вођењем разговора о њима, игром, занимљивим причама итд., па ће га поступно навигавати на пажњу и у апстрактнијим стварима.

Кад учитељ запази, да неки ђак *туби лако и зашамти увек и многе ствари* (лавоћа и обилност памћења), он ће знати да ће тај ђак по свој прилици брзо и заборављати запамћено (краткоћа памћења), па, кад се увери о својој претпоставци, он ће га чешће питати из ранијих лекција по остале ђаке, да би му се и ова особина памћења, дужина, што више развила. Ако ли који ђак *туби скоро и тешко*, учитељ ће знати да тај неће брзо и заборавити што је једанпут добро схватио и запамтио, па, кад се увери о истинитости своје претпоставке, питаће га чешће о овоме што је тек предавао и показивао, да би га извецбао и у бржем схватању и бољем тубљењу. Ако је у ђака *просторно памћење приметно јаче од временог*, учитељ ће га чешће питати из историје, хришћанске науке, из читачких чланака и уопште где се морају памтити времену редови преставни, те да му и времено памћење не закржља; родитеље ће, пак, саветовати, ако га хтедну давати на даље школовање, да га пре даду да изучава природне науке, или бар такву школу где су оне основица, но друштвене науке. У обратном случају, где би у детета било времено памћење приметно јаче од просторнога, поступиће у обратном смислу.

Кад учитељ запази да је неки ђак склон да се задовољи *површним и нејасним знањем*, и да говори и оно што *не разуме*, он ће настојавати, да баш тај ђак тачно проматра све што се у школи показује и то да исказује, да при понављању испричаних догађаја он поброји и објасни и стварице у њему итд.

Ако је ђак *спор на мишљењу и слетен*, тражиће се од њега да о простијим стварима баш он премишља и исказује оно што је смислио, да чешће рачуна, пресуђује, изналази узрочну везу итд., и то најпре највише на часовима где је много очи-

гледности, на понајлак и у апстрактнијим стварима. Од *несамосталних у мишљењу* баш ће увек најпре тражити суд о узрочности, о разлогу, зашто је што онако како је, а како би био кад би били други услови.

Ученика *мање одрешитог на језику* учитељ ће чешће питати у приликама где треба више говорити, и то у почетку више онда кад се у главном понављају туђе речи (декламације, у историји, читаначки чланци), па где се више посебних исказа скупљају у једну целину (у земљопису, јестаственици итд.), па, најзад, где мора сам и да смисли што и то да искаже у дужем говору (у рачуну, граматичици, природним наукама).

Обичније дечје грешке у ђака са *живљим темпераментом* неће учитељ узимати сувише озбиљно, али ће се трудити да их сведе на најмању меру, и да и у њих пробуди осећање озбиљности; напротив, и о обичнијим погрешкама у деце *мирне и тихе нарави*, мора у свакој прилици водити озбиљнија рачуна, јер се оне не дешавају без дубљих узрока.

Децу *неодлучну и у опште слабе воље* учитељ ће гледати да навикне на бржу одлучност и истрајност у предузећима, а децу *сувише брзу и преку* у одлучивању, и *тврдоглаву* у извођењу својих намишљаја, привикаваће да се одлучују с промишљањем и да се тврдоглавост сведе на јуначку издржљивост у тешким пословима. Баке *лене и немарљиве* гледаће разним васпитним средствима, често задржавајући их и после часова у школи, да провредни и да их свикне марљивости, а *сувише ревносне* и претерано марљиве према књизи да умери толико, да им претерано умно занимање не буде од штете телесноме здрављу и правилном можданом развићу. Децу *непослушну* привикаваће послушности, *безобразну* — образности, *лажљиву* — истинитости, *притворну* — искрености, *опору* — скромности итд., итд.

У деце *без милосрђа и религијских осећања* гледаће учитељ да пробуди чувство саосећања и милосрђа и осећање богопоштовања. Децу, пак, чији су и разум и вера потавнели у мраку грубе *иразновере*, гледаће да изведе на пут истине и на пут правога хришћанства.

У ђака *неосетљивих према складности, реду, чистоти и савршенству*, гледаће разуман учитељ да пробуди естетичко чувство, да пробуди осећање за природне и вештачке лепоте, за хармонију боја, за размеру, правилан облик, леп покрет, склад у звуцима итд.

Ето, на тај се начин труди народна основна школа да свој тежак задатак изврши што потпу-

није и што правилније, те да у њој свака добра особина дечја нађе достојне неге а свака рђава да се спречи у развоју, и на њено место да се усади друга, добра.

7.

Завршетак овога чланчића нека буде посвећен питању о *класификацији дечјих индивидуалности*.

Дечје индивидуалности показују највећу разноликост. Свако је дете другаче индивидуалности. Као што нема на свету ни два листа потпуно једнака, нити их може бити, јер ни услови у којима постају никад не могу бити апсолутно једнаки, исто тако нема ни два човека, па ни два детета потпуно једнака, нити их може бити. Та непрегледна разноликост дечјих индивидуалности чини огромне тешкоће при класификовању њину. Више светских педагога (Коменски, Шварц, Хербарт и др.) покушавали су да изведу поделу дечјих индивидуалности, али се још није нашао прави педагошки Лине. Од свих покушаја, као да је класификација *Коменскога* најподеснија. Она се налази у XII глави „Велике Дидактике“, у одељцима 18 до 25. Ево како он разрађује то питање:

Овде је прилика да се штогод рекне о разноликости способности (у омладине), а то је, да су једни *бистри* а други *туши*, једни *меки* и *прилагодљиви* а други *крути* и *непошустљиви*, једни да *чезну за науком* а други да су више *предани механичким вештинама*. И из ове три групе двоструких способности излази *шестострука* смеша природних дарова.

На прво место долазе *бистри*, који *жуде за учењем*, који су *подесни за васпитање*. Они су *за учење најспособнији*. За ове не треба ништа више, но да им се само даје храна мудрости, па ће порастати (духом) сами, као каква племенита биљка. Само је за њих потребна обазривост у томе, да се не пунте да пренагле, те да од тога пре времена не малакшу и не увену.

Други су *истина бистри* али *сиори*, а уз то су *прилагодљиви*. Ови треба само да се побуђују на рад.

Трећи су *бистри и жудни учења*, али *упорни и тврдоглави*. Ове обично мрзе у школи и најчешће се дигну руке од њих; али ипак од њих често излазе највећи људи, само кад се с њима поступа као што треба. Такав један пример имамо у причи о Темистоклу, великом атинском војсковођи, старога доба. Као младић био је он дивљачан (тако да му је учитељ једном рекао: Дете, од тебе неће бити обичан човек; у теби ће добити држава или

велико благо или грдно зло). Кад би се доцније когод зачудио како му се изменила нарав, он је обично одговарао: „Од дивљачних ждребаца излазе најбољи коњи, само кад се с њима поступа како ваља“. То се десило баш са Буцефалом Александра Великога. Кад је Александар видео, да је његов отац Филип хтео да шкартира овога беснога коња, који није трпео ни једнога јахача на себи, рекао је: Каквога коња хоће да упропасте ови људи, што због своје невештине не умеју с њима да поступају! И пошто је он узјахао истог коња и невероватном вештином стао њиме управљати, дотерао га је тако за јахање, да је доцније увек на њему јахао Александар, нити би се на целој земљи могао наћи достојнији коњ за овако великога господара. Причајући ову приповетку *Плутарх* напомиње: Овај нас коњ опомиње на то, како многе даровите главе пропадају кривицом својих учитеља, који од коња граде магарце, што не умеју да управљају отвореним и слободним људима.

Четврти су *услужни и у исто време жидни учења* али су *спори, тропи и незграпни*. Они могу ићи по стопама оних који су пред њима. А, да би они то могли, морамо се спустити к њиховој слабости, па ништа тешко на њих не товарити, ништа претерано од њих не тражити, но бити с њима љупки и стрпељиви, потпомагати их, снажити и уздизати их, те да не клону духом. Бива да такви доцније доспу до мете, али зато, опет, дуже и истрају, онако као и доцно воће. И, као што се у олову теже гради отисак од печата, али зато дуже издржи, тако су и ови већином способнији за живот од оних даровитих, а што једанпут схвате то лако не заборављају. С тога не треба ове никако гонити из школе.

На пето место долазе они који су *слабоумни* а поред тога још и *немарљиви и лени*. Но и они се могу поправити, само ако нису у исто време и тврдоглави. За то треба много памети и стрпљења.

На последње, шесто, место долазе они који су *повсе туши*, а уз то су још и *зле и онаке нарави*; они обично пропадају. Али, пошто се поуздано зна, да се у природи сваком злу може наћи лека, и да се бесплодна дрвета могу згодним пресађивањем претворити у плодносна, онда се и овде не сме очајавати, већ треба гледати да се бар она тврдоглавост потискује и отклања. Тек ако и с тим никако не иде треба дићи руке од увијеног и чвороватог дрвета, од којег је узалуд надати се, да ће се моћи кин Меркуров изрезати. Сушну земљу — вели *Катон* — не треба обделавати, не треба је се ни дотаћи. Но опет такав, који би толико

био ван света, једва ће се наћи у хиљади један, што је нарочити доказ о доброту божјој.

На овај начин је велики Коменски класификовао децје индивидуалности.

Као што се може лако видети, и ова је класификација, и ако најбоља, и сувише општа и непотпуна, да бисмо је могли употребити као основу при вођењу забележака о ђачкој индивидуалности у основној школи. У другом једном чланку покушаће се, да се покаже на основи биолошкој и психолошкој, шта се све може проучавати на ђацима а шта и како од тога опет бележити, и без нарочите класификације ђачких индивидуалности.

Сретен М. Арић
проф.

ПРВЕ ГОДИНЕ ЖИВОТА НАШИХ ГИМНАЗИЈА

Да би се могло знати какав је и колики напредак учињен у нашој средњешколској настави, добро би било поредити бар по деценијама поједина предавања и лекције из појединих предмета, па их сравнити са данашњим лекцијама. У том погледу намеран сам да изнесем неколико лекција из 1839—40 шк. г., те да видимо какве су лекције онда биле и шта су ученици учили у гимназијама. Али пре но што би пришао том послу да у две или три црте изнесем развој гимназија наших од њихног постанка у Србији до 1840.

Још 1830. г. Димитрије Исановић био је отворио у Београду „Вишу Школу“ којој је био задатак да даде деци ону спрему, коју су на страни давале ниже средње школе. У овој Вишој Школи предавано је више предмета, али је више ради образовања синова кнежевих. Поред младих кнежевих синова у овој школи било је још тринаесторо деце прве године. Друге године било је свега 22 ученика у два разреда. Наставни предмети ове школе били су: „Србска Синтакса или слогочиненије“, „Србска Граматика“, „Антропологија или наука о човеку“, „Обшче земљописаније“. „Всемирна Историја“, „Њемачко читање и писање“, „Јестаствена Историја“ и „Наука Чистителна“. Свега дакле осам предмета. 1833. године настава је проширена у Вишој Школи, те је додата „Физика, Психологија Емпирическа, Њемачка Граматика до спрезања глагола и Латинско читање“. На латински језик доста је обрађена пажња. Управо највише се и учио, јер је упражњаван сваки дан и два пут преко недеље писање. 1833. у месецу новембру већ је било три разреда са 32 ученика, а

у априлу 1834. ова је школа премештена из Београда у Крагујевац. Ову школску 1833./34. годину свршило је 34 ученика и то по оценама 12 ученика „превосходни“, 20 „прве класе“, а 2 „друге класе“. Ове школске године предавани су у овој школи ови предмети:

„1. Њемацка Граматика продуженије словосочиненија (синтаксе). 2. Штил србски писмена сочиненија у дружевном животу нуждна. 3. Численица, аритметика. 4. Всемирна и Србска Историја. 5. Земљописаније. 6. Етика, Правоученије, обшча поњатија о праву и неким грађанским законима по наособ. 7. Државоученије, Статистика, Европа и Азија во опшче. 8. Душесловије, психологија. 9. Јестаственица, физика. Баснословије, Митологија, продуженије древно Богова језически како на србском тако и њемачком језику“.

Између осталих предмета, који су први пут предавани у овој школи долази и Историја Српског Народа, која је заједно предавана са Општом Историјом. Али у којем су обиму предавани (ови предмети ништа не знам. Доста то, да и сам извештај од председника комисије вели: „Предмети, који им се предају, врло су важни и за одрасле младиће и доста потешки“.

Али кад је дошао за попечитеља просвете Димитрије Давидовић, науми, да се ова Виша Школа преуреди и да се снабде са бољим и јачим наставним снагама. И предложи кнезу Милошу фебруара 1835. год. „да се одобри устројеније Државне Гимназијалне и Академическе школе. Кнез усвоји предлог и већ 5. марта исте године Давидовић поднесе Државном Савету писмени реферат за добављање и постављање „провинцијалног директора“, и професора „виших наука“. Ево како гласи тај реферат:

„Предлаже Попечитељ Просвештенија да се провинцијални директор постави, да се учитељи нормални државни школа и професор за хуманијалну набаве, у ким смотренију именује гдикоја за то способна лица: за професоре пак Философије, Православија и војне школе доцније, кад време буде, даће свое предложеније.

„По предложенима Реформатима моима под № 41, 78 и 76., како воспосједује височајше одобрение, да се устројенија Државни нормални, и Гимназијални или Академически школа заведу, треба ће нам одма постарати се за учитеље, у којој смо струци најоскуднији. Попечитељство Просвештенија, да би дошло до те цјели, како би на свое време сва места са учитељима испунити могло налази за добро, да се још од сад одреди један провинцијални директор, кон би сам про-

„шавши све данас наодеће се Србске школе, и извидевши качества у науци и у поведенију учитеља, у исто време стаће и качества ученика, донео од свију тачноописаније, најпаче од учитеља, а даби, у случају неподпуног числа позив за остале учинити могло.

„Том придибом могло би Попечитељство видети и число деце способне за гимназијалне науке, ако иј има или дарове деце и стаће њихови родитеља, како би кад време буде, Правитељство њи принудити могло, да у више школе, по обстоятељствима њиним или о своме или о државном трошку дођу. Што се за тог провинцијалног директора тиче, овде у Отечеству за сад нема другог, који би се на то звање одредити могао, кромје Г.г. или Георгија Зорића, или Атанасија Теодоровића, високославни Државни Совјет нека представи Њиховом Височанству наименованија ради једног. — Што се Гимназије или Академије тиче директор гимназијални и ректор Академије може бити г. Димитрије Исидоровић. Професора пак има за граматикалне, и способни су: Петар Радовановић и Глигорије Новаковић. За хуманијалну једну класу треба ће нам сад одма један о Бурђеву-дне; јербо деце већ имамо за ту школу приправне. Попечитељство предлаже за таковога г. Исидора Стојановића из Пеште, и умољава инострани дјела Попечитељство, да га час пре на тај конац позове, изјавивши му плату, која је 350 талира годишње. К тому, може бити да ће му и на трошак требати, за исплатити кое какове дугове своје онамо, или на путни трошак доведе. У том призренију нека исто Попечитељство благо расуди, како ће га кредитирати“ итд.

Најпосле у априлу 1835. год. Виша Школа би претворена у *Гимназију* у четири разреда са два гимназијална одељења, „старије класе јуности“ и „млађе класе јуности“. И одмах за професоре старије класе постављени су Атанасије Теодоровић и Исидор Стојановић, а за први и други разред („млађе класе“) Петар Радовановић и Глигорије Новаковић. Сваки од ових наставника новоосноване гимназије имао је и нарочите предмете, које је предавао. У „старијој класи јуности“, у трећем и четвртном разреду предавани су ови предмети: и то *Атанасије Теодоровић*: Физику, Математическу Земљописаније, Право-природно, Всемирну Историју, Душесловије по искуству (психологију емпиријеску), Логику или науку здравог мишљења, Етику или правоучителну науку и Алгебру. *Исидор Стојановић* са титулом „предавател реторике и појетике“ предавао је: Појетику или науку појезије, Археологију римску, Реторику или науку красно-

речија, Избор слогова витијетвени, Упражнения, Земљописаније и Стародревности грчке.

У оба разреда старије класе било је 23 ученика. При свршетку другог летњег школског течаја 1835. отворен је пети па скоро и шести разред гимназије, те је тако постала и Виша Гимназија. 1836. год. дође за петог професора поред горе поменута четири Петар Николић а 1837. 22. јула Коста Бранковић, па После Вукашин Радишић и Стеван Херкаловић.

Али 1837. год. отворене су привремено три ниже Гимназије, и то у Чачку, Шапцу и Зајечару. У овим гимназијама су предавали по два учитеља из основних школа. Ове гимназије укинуте су, како се чини, 1837. године. Али за то подигнута је нова Гимназија и то у Београду. И тако најстарија Гимназија у Србији јесте крагујевачка, која се развила из „Више Школе“, па онда долази београдска гимназија. За професоре ове Београдске Гимназије били су постављени: Василије Берар и Михаило Поповић, ђакон и учитељ београдске осн. школе.¹⁾

Ето, на тај начин постале су прве гимназије у Србији. Као што се види по предметима, ова је школа имала врло опширан обим наставе, јер тада још не беше Велике Школе, а гимназија је морала све то надокнадити. Али 1838. год. већ је у Крагујевцу основана Велика Школа, па је премештена из Крагујевца у Београд и звала се Лицеум. Од тада је и настава у обиму скраћена и подељена за Гимназију и Лицеум. Јако ми је што немам никаквих бележака или писаних предавања из првог времена наше гимназиске наставе. Радовао би се кад би ко имао ма што од тих предавања и изнео на јавност. А ја износим по једну до две лекције из два до три предмета, који су 1839/40. шк. год. предавани у крагујевачкој гимназији. Дакле, ако и није баш из првих година живота наших гимназија, а она је најближег времена.

Како се српски језик сматра као најважнији предмет у нашим гимназијама то ћу прво саопштити две три лекције из тог предмета. Лекције су из неких бележака, које је наставник, мислим диктовао, а ученици бележили. Ово мислим за то, што се до скоро диктирало, а ученици бележили. Тако је нпр. нама 1883. диктована Историја Срба.

¹⁾ Све ово изражено је по делу г. *Мире Петровића*, финансије и установе обновљене Србије стр. 740—750.

I

Вступленіе у србску Граматику

1. Чему ће нас научити србска Граматика?

Кои езикъ какавъ нибудь научити жели да зна за што се речи истога тако а не другоачие употребљаваю променюю и слажу, таи се мора съ правилами истога езика упознати.

Изясненіе србске Граматике

2. Что естъ србска Граматика?

Србска Граматика или наука србскога езика естъ такова књига у којои се содржаваю правила или художество (вештина) србски добро говорити, читати и писати.

Раздѣленіе србске Граматике

3. Србска Граматика колико има частію?

Србска Граматика има петъ части.

I-во Правоизговарањѣ или правочитанѣ, ест наука, која учи писмена познавати, право изговарати, њи у слокове совокупляти и постајуће отудъ речи право читати.

II-го Гласоудареніе есте наука, која учи свакомъ слогу пристоян гласъ при изговарању дати.

III-ће Правописанѣ (ортографія) естъ наука, која учи речи съ пристоинимъ писменима написивати, њи при пресецању пристоино одѣљивати и различне у писању знаке право употребљивати.

IV Исцитиванѣ или времениванѣ речи (Сѣй-мология) естъ наука, која учи речи правилно производити и прменявати.

V-то Слаганѣ речи или сѣйтакис естъ наука, која учи не само речи, но и составлення међу собом соужавати.

Ч А С Т I-ва

О правомъ изговарању и правомъ читаню.

4. Шта ће се ту изложити?

Овде ће се изложити правила о писменима, и њиновомъ претвараню у србскомъ езикѣ.

5. Србскій езикъ колико има писмена?

Србскій езикъ има 37 писмена. Та су: а, б, в, г, д, е, ж, з, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, џ, љ, њ, ш, щ, њ, њ, њ, е, ю, я, ѳ, в.

6. Како се та писмена раздѣлюю?

Ова се писмена раздѣлюю на самогласна, двоегласна и полугласна.

7. Колико е самогласни писмена?

Самогласни писмена им б-тъ. То е: а, е, и или і, о, у.

8. А колико е двогласни писмена?

Двогласни има *четири*. То е: ђ, в, ю и я, а остала су сва писмена полугласна.

9. Има ли свако самогласно писмо свои собствени гласъ?

Свако самогласно писмо има свои собствени гласъ и може само по себи бити гласъ, а кадъ кадъ и речъ у србскомъ езику.

10. А полугласна писмена могу ли имати свои совершени гласъ?

У србскомъ езику полугласна пакъ писмена имаю свои несовершени гласъ нити одъ њи може бити слогъ или речъ безъ самогласногъ или двогласногъ осимъ едногъ писмена р, одъ когъ по себи самомъ и кадъ кадъ бива слогъ и речъ нпр. рѣа, рванѣ, заръ; за тимъ прстѣ, црвѣ, вррѣ, кадъ писма р за себе чини слогъ. Кад ово писмо р само по себи чини слогъ, а нарочито кадъ предъ нимъ стои самогласно писмо, онда покран неѣа може се метнути велико ъ или други какавъ знакъ као нпр. *срѣце* или *срѣце*, затим *зар'зати* или *заръзати*.

Писмо е има у почетку свуда свои сложени гласъ као нпръ вло, естество, Елисавета итд. Краниъ неколико само србски речи као вво, вто, вно и неколико страни речи као Европа, Египатъ, Епиграмъ етимология итд., а у среди задржава пакъ оно свуда свои прости гласъ нпръ: невоља, теѣоба итд.

ЧАСТЪ II-га

О гласоударенію или просодіи.

11. У србскомъ езику колико има гласоударения?

У србскомъ езику има три различна гласоударения, по љоему су следујући знакови нужни.

12. Кои су то знакови?

а) Знакъ е ` вариѣ и стои надъ онимъ писменима гди се гласъ остро и споро изговара, нпръ: вода, врана, птица, зѣмља, крѣсть итд.

б) Знакъ е ' оксия и стои надъ онимъ писменима гди се гласъ управо протеже, као връ, грана, рѣка, срна итд.

в) Знакъ е ^ облечена (?) и стои надъ онимъ писменима гди се гласъ као округло разлива, као нпръ: глѣдъ, блаѣго, тѣло, сѣнце, крѣвь итд.

д) Знакъ ^ стои надъ онимъ писменима гди се гласъ тако протеже, да одъ протезанија пролази нешто и на друга слова, која иду за њимъ, а особито сва имена у родителномъ множь. На пръ.: люди, оваца, свиѣло итд.

О испитиваню или променъиваню речи т. е. етимология — изясненіе

13. Испитиванѣ речи чему нас учи?

Испитиванѣ речи учи насъ различне родове

или струке речи познавати, и њи именовати и оне променъивати, кое се менѣти могу. За то се ова часть граматике т. е. слово-испитаніе назива такоѣрѣ слово-променъиваніе (етимология).

14. Шта съ речима показуемо?

Речима показуемо све оно, што мислимо. Оне су дакле знаци наши мисли, кое съ устима изговорити можемо. Речи пакъ различногъ рода, кое су међу собомъ состављѣне и совершѣнъ смисѣо свои имаю називаю се *слова* или *говорѣ*; а различне оне речи, кое се међу собомъ союзити могу зову се части *слова* или *говора*, ерѣ се говорѣ изъ речи, речи изъ слоѣова, а слоѣови изъ писмена састое.

15. Колико има части слова у србскомъ езику?

Части слова у србскомъ езику има *осамъ*, међу којима су неке променѣеме, а неке непроменѣеме.

16. Кое су променѣеме?

Променѣема слова части или говора есу речи, кое су у союзу съ другима речима и различне променѣене трпе. Оне су променѣеме:

1. Имя.
2. Местоименіе.
3. Глаголь.
4. Причастіе.

17. А кое су непроменѣеме?

1. Предлогъ.
2. Нарѣчій.
3. Союзъ.
4. Междоместіе.

ГЛАВА I

О променѣемимъ частима слова или говора.

Имя естѣ променѣема часть слова или говора, којимъ извесну стварѣ или своіство и качество њѣко означавамо, нпръ.: небо, земля, куѣа, лѣпо дрво итд.

I. Раздѣленіе имена.

18. Колико су имена?

Имена су тройка: *существителна*, *прилагателна* и *числителна* или *броителна*.

19. Која су существителна имена?

Существителна имена есу имена ствари или они речи, која лице или стварѣ какѣву означаваю т. е. такову стварѣ, која сама по себи у говору стати може и сама за себе извесно што годѣ показује н. п. *брегъ*, *црква*, *школа* итд.

20. Која су прилагателна имена?

Прилагателна имена есу такѣа имена која качество лица или ствари какѣе означаваю. Прилагателна се зато зову што се свагда готово сущест-

ствителнима прилажу и ннова својства показую, на прѣ.: *високъ брегъ, лепа црква, чиста школа* итд.

21. Коя су числителна или броителна имена?

Числителна или броителна имена есу она, коя многе ствари означаваю н.п. еданъ, два, три итд.

II. О имени во особѣ

О существителним именима — Раздѣленіе существителних имена.

22. Коя су то существителна имена?

Существителна имена или су собствена или нарицателна имена.

23. Коя су собствена имена?

Собствена существителна имена есу такова, коя единствене само ствари означаваю, то ест особеногъ ваковогъ човека име, града, горе, рѣке, землѣ на прѣ.: *Петаръ, Павелъ, Београдъ, Србіа, Дунавъ, Савна, Авала* итд.

24. Коя су нарицателна имена?

Нарицателна имена есу такова существителна имена, која лице или стварь какву са свимъ осталимъ нѣовогъ рода вообще означаваю на прѣ.: *човекъ, жена, дете, ученикъ*.

Существителна имена или су *корена* или су *производна*.

25. Коя су имена корена?

Корена имена есу такове речи, кое есу саме по себи а не одъ друге речи постале на прѣ.: *дрво, рука* итд.

26. Коя су имена произведена?

Произведена имена есу такове речи кое одъ друге какове произлазе на прѣ.: *иманѣ* одъ *имати*, *говоръ* одъ *говорити*.

Наипосле существителна имена или су *проста* или *сложена*.

27. Коя су имена проста а коя сложена?

Проста имена есу она, коя сама по себи као праве или корене речи стое, нити су съ другомъ каковомъ саставлѣне, на прѣ.: *око, рука* итд.

Сложена имена есу она, коя су изъ више речи саставлѣна на прѣ.: *Богословіа, рукописъ* итд.

О склоненіямъ существителни имена

28. Что естъ склоненіе?

Склоненіе естъ промѣненіе последнегъ слога речи какве, коя се томъ променомъ едногъ или више писмена или умножава или и други гласъ добива, на пр.: *дете, детета, мати — матере, градъ — града, книга — книге* итд.

Примѣчаніе: Ове речи на концу чрезъ шта бива промѣненіе?

Ове речи на концу бива промѣненіе чрезъ числа и падежа.

29. Колико има падежа?

Падежа има *седамъ* т. е: именителни, родителни, дателни, винителни, звателни, творителни и сказателни.

30. У колико се числа поставляю ови падежи?

У два, сирѣчь единственомъ и множественомъ.

31. Кадъ ово склоненіе бива?

Существителна имена скланяю се кадъ у союзу дођу съ другимъ речима, кое нѣку измену изискую.

32. Колико склоненія има у сербскомъ езiku?

Сва пременљива существителна имена у сербскомъ езiku могу се најболѣ на четири различна начина раздѣлити, коя се четири склоненія називаю.

33. Како се скланяю мушка имена првогъ склоненія?

По првомъ склоненію скланяю се сва имена мушкогъ рода, коя се свршю на сугласна и самогласна писмена *ъ*, *а* има имена и на *у* а такођеръ и *о*. Она имена, коя се окончаваю на *а* у родителномъ падежу имаю такођеръ свое оконченіе на *а*, а она коя се окончаваю на *о* у родителномъ имаю *а* а нѣке на *ао* у родителномъ *ла*.

Число единствено

МУШ. РОДА

И.	таи	еленъ	ора	кожу	соко	котао
Р.	тога	—на	ора	—уа	—ла	—ла
Д.	томъ-му	—ну	ору	—жуу	—лу	—лу
В.	тога	—на	ора	—жу	—ла	—тао
З.	—	—не	оране	—жуше	—ле	—гле
Т.	тимъ	—омъ	ораномъ	—уомъ	—ломъ	—тломъ
СК.	о тимъ	—ну	орау	—жу	—лу	—тлу

Число множественно

ти	елени	ораси	кожуси	сокѣлови	котлови
тию	—на	—раа	—жуа	—лова	—ова
тимъ	—има	—има	—има	—вима	—овима
тиі	—не	—ране	—жуе	—лове	—ве
—	—ниі	—си	—жуси	—ви	—ви
тима	—има	—има	—има	—вима	—вима
о тима	—има	—има	—има	—вима	—вима

Примѣчаніе. Кодъ овогъ склоненія имамо применити:

1. У родителномъ, творителномъ и сказателномъ множественномъ употребљаваю гди кон Срби

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

место окончена има кадъ кадъ омъ или ѿмъ на пръ.: *воловомъ, соколомъ, момкомъ, приятелѣмъ* итд. а кадъ кадъ **ма**: *воловма приятелма*, а кадъ кадъ **ма** са свимъ изостављаю на пръ: *волови, елени, ко-тлови, приятелѣи* итд.

2. Имена бездушни ствари имаю винителни у единственомъ числу као именителни.

3. Имена, која се свршују на ђа, ж, лѣи, нѣи, ње, ѿ, имаю у звателномъ единѣ. у место *е у у* творителномъ *емъ* место *омъ*.

На пръ. *смуѣ* звател. *смуѣу* творител. *смуѣемъ*.

Исто тако	ножъ	ножу	ножемъ
	змаи	змаио	змаиемъ
	краль	краву	кравѣмъ
	панъ	пану	панѣмъ

па и маниѣ звател. маниѣу творител. маниѣемъ

	колачъ	колачу	колачемъ
	мишъ	мишу	мишемъ
	ежъ	ежу	ежемъ итд.

4. Имена, која се свршују на *и* премењиваю у звателномъ един. *и у ч* нпр. *стрицъ стриче*; у творителномъ имаю место *омъ емъ стрисемъ* итд.

У поменути лекцијама сад се ређају даље напомене првој именичкој промени. Изнели смо две три лекције из срп. језика с тога, што се баш у то време расприваше борба између Вука и противника му, те смо ради да се види како је стајала Гимназија у то време и настава српског језика, поред тога што се јасно види за колико смо данас, после 58 година одмагли у настави српског језика.

Сад да изнесемо само једну лекцију из рачуна. Да узмемо лекцију о дељењу.

О дѣленю

„Дѣленіе назѣва се таково дѣиство коимъ се испитуе колико се пута у едномъ даномъ числу друго дано число содржава.

„Число, кое дѣлити треба, зове се *дѣлимакъ*; а оно, коимъ се дѣли назива се *дѣлителъ*, и показује на колико се равни части оно прво раздѣлити има. Оно пакъ число, кое показуе колико се пута дѣлителъ у дѣлимку содржава назива се „*количникъ*“.

Ето, то је цела лекција о дељењу. За овим као завршетак рачунице долазе *мере* у Србији онога времена за дужи, течности, новац, време итд.

Најпосле да узмемо једну лекцију из *српске историје*. У овој лекцији узећемо данашњи правопис.

КНЕЗ ЛАЗАР

од 1371 до 1389.

Бивши наследник сремски и мачвански племену Неманићевом сродан тим, што је имао пра-

праунику Немањину Милицу за жену. Са њом је родио три сина Стевана, Вука и Лазара и три кћери.

Како Вукашин погине, кнез Лазар освоји земље његове, али и Никола Алтомановић удари на пределе Лазареве и стане пленити. Лазар наоружа своју војску, удари на њ, ухвати га у Ужници, избодје му очи. После тога удари на Београд и разруши га, да не би могли Маџари у напредак тамо утврдити се. Кром тога придобије Мачву и састави шибом сву земљу између Саве и Дунава и Тисе, пак да се владеније његово простирало од Поморијака Истоку до Дунава и Бугарске осим Баната Темнишварског. Србија после тога пуни 10 година мирна је била. У 1389. пођу Турци на Србију. Кнез Лазар устраши се од њих. Рехи се и закључи мир, обећавши да ће им плаћати данак. Но велможи тога ради почну га укоравати, које одмах Мурат удари на Лазара, у пољу Косову, увати га, но и сам ту погине и убије га Милош Обилић.

Битка косовска крива је паденицу царства српског, за то треба и о њој што да рекнемо.

Обе војске, српска и турска улогоре се на Пољу Косову страшећи се једна од друге, незнајући која ће погинути, која издржати. Међу тим завист и злоба у најглавнијим војводама заплете се, особито између два зета Лазарева, Вука и Милоша због жена своји, што свака свог мужа хвалећи и једна другу облагујући. То расрди Вука и он се стане трудити да Милоша оцрни неправедно наводећи да је Милош наумио изневерити царја и царство. Кнез Лазар повјеровао је то Вуку, обличи Милоша јавно за вечером у очи дана битке косовске да је Милош невера. Милош се разјари на то и рекне: „Сутра ћемо видети, кнеже, ко је вера а ко ли невера, невера ти, кнеже, седи уз колена“. Тако сутра дан узме два своја пријатеља собом Милана Топличанина и Ивана Косачића, отиду у табор турски оборивши копље у земљу за знак предаје да га само пусте до цара Мурата. Како уђе под шатор он се сагне да пољуби цара у руку и у исти мах истргне нож из недара своји и прободје цара Мурата, тако, да су му одма прева из трбуа полетила. Тим је тео да забуну војску турску и смете а Срби да бољу слободу добију на Турке ударе. Но војска српска незнајући куд је Милош отишао, помисли у себи да се заиста предао Турцима, које се одма узбуне. И ако Мурат као полумртав заповједи поглаварима својим да на Србе удару нагло. Оно крило, којим је кнез Лазар управљао држало се одвећ храбро, а оно под Вуком Бранковићем нагнуло бегати а и сам Вук к тому био је први.

Око 8 сати у вече умори се коњ Лазарев. Лазар сиђе с њега да узјаше на другога. Војска видивши га пре тога свагда напредујућа, а сада изгуби га из очију, помисли да је он погинуо или побегао, смете и у томе, сметени стану бегати. Лазар узјаше брже боље на другога коња и стане викати за Србима да не беже. Но непоредак и сметња већ је ушла у војску тако да је и сам кнез Лазар нагнуо бегати, коњ му се спотакне и Лазар падне у жарак неки, те га ту ухвате Турци, доведу га у табор, где је Мишош лежао везан. Оно вече буду обојица погубљени и сахрањени. А и Мурат издане у битки Косовској.

Тек овако поредећи лекције, које су предаване у самом почетку оснивања Гимназија, са данашњим лекцијама у средњим школама Србије, може се депо видети онај напредак, који су учиниле наше средње школе а нарочито Гимназије поред свих незгода и несрећености, које и данас трају по нашим Гимназијама. Ово нарочито важи за наставне програме и обим материјала, који има да се савлада у Гимназијама, а где је врло често остављено на вољу наставника. Прошло је скоро шест деценија живота наших Гимназија и оне су за то време заслужиле бар колико толико сталности!

Најпосле напредак је очигледан, па и ако је наша Гимназија имала толике сметње.

М. М. В.

ГИМНАЗИЈА У ГИСЕНУ

и

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ХЕСЕНСКОЈ

(НАСТАВАК)

Од старог језика учи се само средње-високо-немачки, али се не предаје као стран језик, као што је то случај код нас са старо-словенским. Он се учи тога ради, да би се боље схватили основни закони немачке граматике, који се у II прелазе (гласовни закон, т. зв. Lautverschiebung, творба речи), и на тај начин ученицима протумачи историјски развратак матерњег језика. И он се учи увек на тексту (Nebelungenlied) и ученици сами зналазе разлику између садашњег и старијег језика. На тај начин и може бити користи од те наставе, пошто се увек одржава веза са живим језиком, једно друго потпомаже и удубљује, а није тако одвојена и усамљена као настава старог слов. језика у нас, — жива згода за брзо заборављање. А шта тек да се рече за писмене задатке из старо-словенскога, који се већином ослањају искључиво на механичко памћење!

Пређашње дедуктивно предавање поезике је, вели Шилер, „Unding“, јер су ученици учили ствари, које не разумеју и које су неразумљиве. То немачко „пређашње“ наше је „садашње“. После четвртога разреда пак, пошто се дотле само граматизирало, дати ученицима у руке теорију књижевности са метафизичким дефиницијама, које онако издвојене, ни наставници не могу разумети, занста је више но Unding. Теорија књижевности или управо разликовање песничких врста учи се читањем индуктивним путем. „Али се тим не сме сувише рано почети“ довикује нам Шилер, „иначе бисмо се морали задовољити сасвим простим представама“. У нас ово није случај, па се ипак сувише рано отпочиње. Тумачење песничких врста треба пренети у највише разреде, пошто се ученици упознали већ са многим примерима. По правилу, као што је већ речено, тумачи се еп и епска приповетка читањем тих облика у II, а лирика и драма исто тако у I. И овде се позивам на напред изнесени распоред лектире у гисенској гимназији. Ну као што је погрешно дедуцијом почети, тако је исто недовољно, ако се наставник задовољи само индукцијом. Индукција је помотње средство, којим се долази до општих закона, а овима се сређује и утврђује знање ученика. Без тога разликовање песничких врста не би постало јасно и одређено. Веома лепо вели Минх: „О теорији поезије ученик не треба сувише рано да чује, но на послетку, кад већ сам може наслућивати законе о уметности и изналазити их, кад му та питања пису више неприродна и кад њиховим тумачењем осећа, да је уметничко дело тим хармонискије, а не да види прорачун, место тваралаштва, и разглаба склоп у место, да осети дејство.“¹⁾

Лектира је увод и за народну књижевност, сређивање пак те лектире и преглед литерно-историјскога развића је задатак ОП и даљих разреда. И историја литературе у Гисену увек је у вези са даном лектиром. У ОП се износи преглед средње-високо-немачке књижевности са лектиром Нибелуншке песме и Валтера фон дер Фогелвајде, у I новија књижевност.

Шилер упозорава на две опасности, у које упада литерарна настава:

а) учитељ саопштава ученику естетичке судове, за које он може бити има и ослоња и разлоге, али не и ученик; ученик, у место да се бави о уметничким делима, о којима може прибавити елементарно, али поуздано знање, учи на изузет ствари, које не разуме и терети тим своје памћење; на-

¹⁾ В. Wilhelm Münch, Neue pädagogische Beiträge. Berlin. 1893. Стр. 105.

ставник, у место да са марљивошћу и интересом прелази и тумачи ученику уметничка дела, подмеће му судове, који овога ослобађају, да сам ради, и навикавају, да изриче суд о стварима, које не познаје;

б) учитељ подједнако прелази све гране књижевности и приказује их са истом темељношћу и истом апстракцијом; задржавати се пак треба само на оном, што је најзначајније, што се и у школи чита, иначе се и опет терети учениково памћење невезаним, неразумеваним појединостима без вредности, које после краткога времена опет заборави, а властито поље потпуно опажање није му нигде омогућено.

У UI присуствовао сам неколиким часовима из историје литературе. Говор је био о Клопштоку. Клопшток је центар наставе у првом семестру UI.

Од великога је интереса било пратити Шилерова предавања о Клопштоку. Ту није било готових судова о његовим делима, нагађања о њиховој вредности и изношења различитих мишљења о томе. — Шилер је приказао ученицима човека и песника. Песника је покушао да протумачи човеком, а човека оним, што је на њ утицало. Човекова особа, или, у колико се ова испољава у његовим радњама, нарочито моралним, његов карактер, одређује се трима стварима: 1) његовим склоностима, 2) његовим васпитањем т.ј. утицајима, која прима од људи и ствари из своје околине, и 3) догађајима у животу.¹⁾ Склоности се по правилу оснивају на наследству, с тога Шилер полази од родитеља песникових и њихових родитеља. Показавши да је религиозност породична традиција, пошто су преци Клопштокови веома религиозни били (позната је реч Клопштокова оца, кад се нашао у друштву људи, који су исмевали религију: „Meine Herrn, wer etwas wider den lieben Gott spricht, das nehm' ich als touche gegen mich, der muss sich mit mir schlagen.) протумачио им је тим, откуд се у њему јавила замисао „Месијаде“. Његови се преци одликовали јаким самопоуздањем, одлучну вољу видимо и код Клопштока. Ту је споменуо и Гетеово, ученицима већ познато: Vom Vater hab' ich die Statur,| Des Lebens ernstes Führen,| Vom Mütterchen die Frohnatur| Und Lust zu fabulieren. Местом рођења (Кведлинбург у Пруској) и околином пу-

¹⁾ Ово су Шилерове полазне тачке у тумачењу свакоје особе. Опшарније о томе в. Deutsche Schul-Ausgaben von H. Schiller und V. Valentin. Nr. 3. Dichtung und Wahrheit von Joch. Wolfgang v. Goethe. Herausgegeben von Dr. Hermann Schiller. I Theil. Dresden. L. Ehlermann 1894. Einleitung. Str. 2. и 3.

ном историјских успомена, тумачи се његово родољубље.⁴⁾

Поред предака, сетно се наставник и потомака великих људи. Какви су им потомци? Обично незнатни. Зашто? Нико није тачно одговорно на ово питање, те с тога Шилер одговори, да они у великим својим делима истроше своју умну снагу, те тако остављају незнатне склоности својим потомцима. „Како је Бизмарк радио? Зар не знате то? Интересујете се за своје великане као и она слика на стени. Бизмарк је радио веома много, до два три часа изјутра. Тако се силна снага троши и мало остаје за наследнике“.

И код Клопштока је било постепенога напредовања у породици, док се у песнику није постигао врхунац. Нађите ми још један такав пример. У Гетеовој породици, отац му је био „kaiserlicher Rat“, дед богат крчмар, а пре тога кројач, прадед ковач.²⁾

Морам признати да ме је изненадило Шилерово саркастично понашање према ученицима. Чини ми се, да оно много доприноси, да се ученици устежу и да нису слободни у одговору, боје се, да не буду исмејани. Ја сам ово своје изненађење саопштио једном наставнику, и он ми је рекао, да је тај разред такав, да не заслужује друкчије поступање.

У гисенској гимназији нема уџбеника ни за граматiku, ни за историју књижевности, ни за литерарне облике. Ученици сами бележе, шта им је најпотребније, а и то се бележење своди на minimum. Тако у земљи, у којој све ври од силних уџбеника! У нас пак сва се нада полаже на уџбенике и наставници су уверени, да су сваку одговорност са себе скинули, кад реку, да нема доброга уџбеника. Међу тим, ако се и нађе који приличан уџбеник, ретко се нађе наставник, који би био њим задовољан. Оригинални уџбеници — не ваљају, најбољи страни — за нас нису ни добри. Ко да се ту не сети Гетеовог: Wenn sie den Stein der Weisen hätten,| Der Weise mangelte dem Stein.

10. Француски језик. Званични је специјални план за гимназије:

„Настава у француском језику почиње у IV. и обухвата у разредима IV, III и II граматичну наставу. При предавању граматичне наставе облици се и синтакса не смеју раздвајати; ученици треба, што је могуће раније, да, према стеченом знању, на датом градиву посматрају језик и примењују га у подесним вежбањима усмено и писмено.

⁴⁾ О Клопштоку су рађени ови писмени састави у последњој години школској. У чему се види у Клопштоковој „Месијади“ утицај Омира и његова времена? — Положај Клопштоков у немачкој књижевности.

²⁾ У Гетеову музеју у Франкфурту чува се једна потковица, што је песников прадед сковао.

Заједничком курсу у II претходи елементаран у IV и III.

Писменим вежбањим треба постићи, да се ученик уме изразити без великих граматичких погрешака и са неком стилистичком окретношћу; с тога их треба примењивати у нижим разредима у школи на табли и у облику диктанда и школских задатака, у вишим разредима у школи и код куће.

Нарочиту пажњу изискује изговор. Гласове треба одвојено у речима прелазити [реч једну глас по глас изговарати, Lautierkursus], али без сваке теоретске фонетике и без примене нарочитих гласовних знак. Ученика треба навикавати да разуме што му се говори и што му се чита, дакле говорењем и читањем увежбати му слух. Од почетка наставе нека се непрекидно пази на то, да се довољно речи научи, а садржина читаних комада да се присвоји учењем на изуст, ретровертовањем, покушајима у усеном слободном приказивању, а нарочито разговором у облику питања и одговора.

Лектира се узима из добрих хрестоматија: у читанци виших разреда треба да су заступљене најважније врсте француске књижевности у својим главним представницима (од Лудвика XIV); поред тога могу се читати и читава дела, нарочито драмска и историјска.¹⁾

Од овога специјалнога плана доста се разликује рад у гисенској гимназији, као што ћемо одамах по распореду лектире видети.

IV. Комади за читање о предметима, ученицима најближим; Француска, земља и народ. (Текст штампан као рукопис).

UIII. G. Bruno, *Le Tour de la France en cinq mois*.

OIII. G. Bruno, *Le Tour de la France en cinq mois* (свршетак). Michaud, *Histoire des Croisades*.

UII. Ségur; Mérimée, Mateo Falcone; Corneille, *le Cid* (IV. 3).

OII. Rollin; Montesquieu; Souvestre.

UI. Thierry; Corneille, *le Cid* (избор); Sandeau, *Mademoiselle de la Seiglière*; Chénier; Béranger; Vigny; Victor Hugo.

OI. Molière, *l'Avare*; Mignet; Mirabeau, *Discours sur la banqueroute*; Thiers; Lanfrey.

Осим говорних вежбања у вези са лектиром изводе се у I и говорна вежбања на основу чланака из *Journal des Débats* и *Annales politiques et littéraires*.

У разредима IV—OI: Наука о облицима и синтакса по књизи Plötz-Kares, *Sprachlehre*.

¹⁾ В. Lehrplan für die Gymnasien des Grossherzogtums Hessen. Стр. 8—9.

У разредима IV—OI: Екстемпоралија и егзерциција у вези са лектиром.¹⁾

[Специјални је наставни план за реалне гимназије:

„Ученици треба да се упознају са најпотребнијим правилима француске граматике и да придобију богатство речи, које ће довољно бити за разумевање прозних и поетских дела, погодних за лектуру у школи. Они треба да задобију извесну окретност у усеној употреби францускога језика, као и способност, да не одвећ тежак немачки комад граматички правилно на француски преведу и напишу слободан састав о лакшем, уско одређеном темату без великих неправилности. Осим тога треба да се лектиром упознаду и са неколико знаменитих дела француске књижевности из последња три столећа.

Француска настава почиње у IV и обухвата у разредима IV, III и II граматичну наставу. При предавању граматичке наставе облици се и синтакса не смеју раздвајати, ученици треба, што је могућно раније, да, према стеченом знању, на датом градиву посматрају језик и примењују га у подесним вежбањима усмено и писмено. За I остаје у главном само понављање пређенога граматичкога градива и најважнији синоними. Заједничком курсу средњих и виших разреда претходи елементарни у IV и UIII.

Писмена вежбања као и у гимназији. Од II се тражи превод заједничких комада на француски, у I се израђују састави о лакшим, већином историјским тематима.

Изговор и говорна вежбања као у гимназији.

У IV и UIII се употребљавају само они комади, што се у вежбању налазе. У хрестоматији, одређеној за више разреде, морају бити заступљени већим комадима најважнији представници француске литературе из последња три столећа. Од II се читају осим тога заједничка прозна и поетска дела. Нарочита се настава у историји француске књижевности не даје, по се само при лектури саопштава, што је потребно за разумевање појединих књижевника. Исто се тако везују за лектуру и потребна обавештења из метрике. Од почетка се наставе уче на изуст мањи прозни и поетски комади, који су пре тога ученицима протумачени. За лектуру се везују и говорна вежбања на свим степенима.²⁾]

Француски језик — модерни страни језик — заузима у немачким гимназија и реалним гимнази-

¹⁾ Programm des Grossherzoglich Hessischen Gymnasiums zu Giessen. 1897. Стр. 7.

²⁾ В. Lehrplan für die Realgymnasien des Grossherzogtums Hessen. Стр. 7—9.

Ујама сасвим други положај, но у нас немачки језик према садашњем наставном плану нашем. Настава се у том језику ограничава онде само за оно, што је том језику особено и главна јој је ствар лектура. У нас немачки језик треба да послужи као увод у граматiku, јер је то за нас први страни језик, који се у настави пореди са матерњим језиком. Према томе се наше гимназије могу у том погледу поредити са немачким реалкама и грађанским школама. Али ипак зато у нас немачки језик, и ако има тај положај, не може постићи задатак језиковно-логичке наставе, који му се тим положајем даје, пошто је зато одређен сувише мали број часова (према садашњем распореду у наставном плану 24), а требало би му, да би могао намењени му задатак извршити, најмање 30—40 часова. У школама без латинскога језика (у нижим разредима, одн. у опште) у Немачкој, француски језик има до 50 часова, и тако је могуће не само теорију што темељније утврдити (прећи систем граматике), но и праксу на широј основи увежбати, као што то траже пруски наставни планови.¹⁾

Ну ипак зато има и настава у француском језику и заједничких тачака. Оба су то жива језика, која треба да нас — поред матерњег језика — уведу у модерну културу и упознаду нас с њом, који траже, да их разумемо и говоримо, те с тога да и нарочиту пажњу обратимо на слух и на изговор. Наша се пак настава у француском језику — други модерни страни језик — може поредити са наставом у енглеском језику у реалним гимназијама немачким.

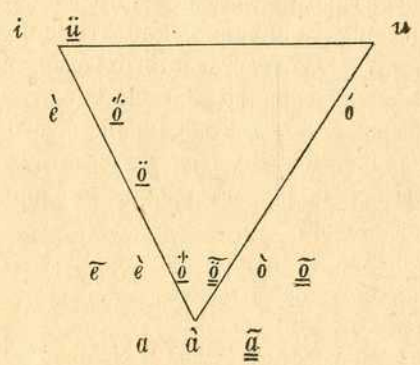
Задатак је настави у француском језику у првој години (IV): правилни облици имена и глагола, као што се одређује специјалним наставним планом за гисенску гимназију. Задатак тај треба решити у школи, и то усменим вежбањем, а за ученика остаје само понављање као домаћи рад и писмено вежбање.

Код живог се језика нарочита пажња обраћа на изговор. Да би се пак стране речи могле правилно изговарати, треба их умети и правилно чути. Многи и многи науче читајући језик тако, да могу и најтеже написане ствари на њему разумети, међутим им ухо остаје тако неувежбано, да ни најобичнији говор нису кадри пратити. Позната је ствар, да се и у школама живи језици предавали као и мртви и све што се и добром наставом постигло, било је разумевање читаног текста и превођење са матерњег на страни језик. И најбољи

ученици, који су граматiku живог језика имали тако рећи у малом прсту, нису могли разумети ни најпростије питање једнога Француза, на које би без сумње могли правилно одговорити, само да су га могли с помоћу уха схватити.

Пошто се увидела потреба, да се страни живи језик што правилније изговара, наступила је против дотадањег слабог обзира на изговор реакција, која је и сувише далеко ишла. Покушавано је, да се сав нужни апарат из физиологичке гласова и фонетике пренесе у школу, и тиме се постигло то, да се „од силних дрвета није видела шума“. То су биле ствари и тешке и сувише су времена одузимале, те су их данас већ и некадањи највећи поборници напустили. Шилер предлаже, да се резултати физиологичке гласова употребе само као средство, да се ученику открије основ његова погрешног изговора и упути се, да свесно правилно говори и од неправилнога разликује, а свако научно и прегледно приказивање науке о гласовима, да се остави на страну, пошто је то бескорисно траћење времена. Главно је ту: да учитељ доследно правилно говори и да му не буде тешко што више говорити, и од ученика непрекидно захтевати, да тачно подражавају, те тако и ухо и говорна оруђа подједнако вежбају.

Ради важбања у правилном изговору гласова постоје у гисенској гимназији две таблице, једна за самогласнике, а друга за сугласнике. Ево их:

Један пут подвучена слова (прегласници) записана су плавим мастилом, два пута подвучена (посни) црвеним.

p	b		m
		f	v
t	d	s	z
		š	ž
k	g		ñ
			r

¹⁾ V. Lehrpläne und Lehraufgaben für die höheren Schulen nebst Erläuterungen und Ausführungsbestimmungen. Berlin 1896. Verlag von Wilhelm Hertz. Стр. 37—38.

Ове су таблице за то, да би се наставник уверио, да ученици умеју тачно да разликују гласове у речи, што их чују и изговарају. Кад коју реч изговоре, казују од којих је гласова састављена и то на овај начин: узму прут у руке, приступе таблицама и изговарајући у речи глас по глас одмах указују прutom на таблицама и на знаке, који их приказују.

Речи се не уче одвојено, но увек у реченицама, и увек се обраћа пажња и на смисао и реченични нагласак.

И у гисенској се гимназији много употребљава и изговарање у хору. Пошто учитељ изговори једну реченицу или реченични део, прозива поједине, да то исто изговоре, и тражи, да се гласови одреде на гласовним таблицама. Кад се то сврши, изговарају исто и ученици у хору, и то или само један део (једна клупа, једна страна) или и сви. Неки наставници устају против овога изговарања у хору доказујући, да ту учитељ не може чути изговор појединаца и да је једино умесно непрекидно вежбање са појединцима. Али кад се узме у обзир, да је време и сувише одмерено за многа вежбања са појединцима, и да би овим вежбањима настава за многе ученике изгубила доста од потребне заинтересованости, то се свакако мора одобрити и изговарање у хору, а вешто ухо учитељево и ту опажа, откуд долази неправилно и непоуздано изговарање.

Лектира се не разликује од лектире у матерњему језику, сваки се комад свестрано тумачи и износи у разним варијацима. Као што је поменуто, ученици имају у IV текст хектографован, који им је сам наставник спремио. У томе тексту нема одвојених реченица, но само заједнично штиво из најближе околине ученика. Присуствовао сам тумачењу два комада, једнога дијалога и једног писма.

Дијалог гласи:

— Quel âge as-tu mon ami?

— J'ai onze ans, monsieur.

— Onze ans tout juste?

— Oui, monsieur, je viens d'avoir onze ans le premier avril.

— Tu es très grand pour ton âge. As-tu des frères et des soeurs?

— Oui, monsieur, j'ai deux frères et une soeur qui sont tous plus âgés que moi. Mon frère aîné aura bientôt seize ans et ma soeur en a douze.

Прво је наставник изговорио реченицу по реченицу и питао, шта која реч значи. Пошто је тако усмено пређен цео комад и садржина му схваћена (непознатије речи су изговорене с помоћу гласовних таблица) понављали су га ученици за учитељем. Док учитељ даље пита, појединци ученици

пишу на табли с једне стране питање а с друге одговор. Пре но што се иде даље, учитељ увек прегледа, да ли је добро написано. Тако су у исти мах увежбане и гласовне и писмене слике свих речи, што се налазе у тексту. Пошто се то сврши, комад се чита и за идући час научи на памет. На идућем часу ученици казују или цео комад, или један пита, а други одговара. Учитељ, уверен, да је текст потпуно научен, приступа варијацијама. На питања ученик не одговара више као што је у тексту, но као да се питање лично њега тиче, износи своје године, своју браћу и сестре и њихове године.

У поменутом пак писму научени су називи дана. Писмо гласи:

Cher ami,

Je partirai aujourd'hui lundi de Giessen; je m'arrêterai demain mardi à Francfort; je serai après-demain mercredi à Mayence. Je t'écrirai de là jeudi et je te prévendrai si je pars vendredi pour arriver chez toi le lendemain samedi ou le surlendemain dimanche.

Tout à toi

Ernest.

Комад се исто тако прешао као и пређашњи, а при варијацијама се место првога дана понедељника стављао други дан и тако се цео ред дана у тексту реметио; место првога лица стављало се друго, а место другог треће итд.

Неправилни се глаголи, као што се и из ових текстова види, уче већ у првој години и то као речи, не њихов систематски преглед. И промена се њихова учи колико је потребно за разумевање текста. Промена се учи увек у реченицама (Je partirai aujourd'hui lundi de Giessen, tu partiras aujourd'hui lundi de Giessen etc.) Често један ученик почне, а други продужи. Промену тражи често учитељ и преко реда: 2. лице једине, 1. лице множине 3. лице једине итд., или казује које лице немачки (дабогме увек у реченици) и тражи, да се исказа одмах француски. Учитељ тражи, да ученици исказују и наставке за себе (e, es, n, ons, ez, eut). Код именица се тражи, да се увек с артиклом изговарају. Род у именица пореди се са родом именица у латинском језику. Корист је од тога, као што се вели у специјалним наставним плановима, што се ученик уздиже од механичкога до јудициозног памћења, и ако ту може упасти у погрешне аналогije. Из граматике се узима само што је најпотребније и што се јавља у лектури, и то све индуктивним путем.

За писмене радове задају се варијације читаних комада, или се одговара на питања учитељева.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ништа се не пише, што се не уме поуздано правилно изговорити.

Књиге се врло мало употребљавају.

Слике нису употребљаване.

Речи се учи 650—700.

Задатак је друге и треће године (III) учења францускога језика, да се наука о облицима сврши и изнесе кратак преглед синтаксе. Граматика се и овде учи само у вези са читанком. Граматичка се вежбања изводе само на матерњем језику. Поједине реченице за граматичка вежбања узимају се по правилу из лектире.

Овде ми је поменути једну предрасуду, која се у наше школе почиње да увлачи. Неки наставници мисле, да ће им ученици научити страни језик, ако на том језику буду учили граматичка правила. Међутим то је бесмислица, *пошто ученик треба да зна граматiku у језику, а не језик у граматикци*, а за усмено његово вежбање и говорење је свако градиво боље од граматичкога, пошто он не учи стран језик с тога, да на њему говори са страним филолозима о граматичким категоријама. Шилер вели, да се од учења граматике на страном језику не може ништа ишчекивати, пошто се ту само понавља сасвим скучен круг израза и веза, а непоузданост се и пометеност не дају избећи¹⁾.

Гласовна се табла и овде много употребљава.

Чита се о Француској, о земљи и о народу, по већ поменутој књизи. Наставник износи слику Париза и уче се сва јавна места, тргови, улице, мостови, споменици итд. Наставник пита француски, а ученик увек понови питање и одговара на њ.

Ево једне лекције из познавања Француске²⁾, са постављеним питањима и тумачењем:

Nice.

Le nom même de Nice réveille aussitôt dans l'esprit idée d'un climat exceptionnel de douceur et de salubrité, et c'est en multitude que les malades vont demander au ciel de Nice un prolongement de leur vie. Les montagnes qui abritent au nord le littoral de Nice et qui lui forment un si bel amphithéâtre de sommets, le garantissent du climat extrême, âpre en hiver, brûlant en été, qui régné de l'autre côté des Alpes, dans les plaines du Piémont.

La douce température de Nice fait éclore tant de fleurs et donne une puissance de végétation merveilleuse à des plantes difficiles à conserver dans les serres du nord de la France; elle profite égale-

¹⁾ В. Schiller, Н. d. р. Р. стр. 552.

²⁾ В. Т. Hoffmann, Une visite au gymnase de Giessen. Gant. 1892. Extrait de la Revue de l'Instruction Publique en Belgique. Tome XXXVII.

ment à l'homme et peut souvent lui rendre un nouveau de force. La chaleur moyenne de Nice est égale à celle de Rome; la température d'hiver y descend rarement au dessous du point de glace.

Питања су стављена:

Qu'est ce que le nom même de Nice réveille dans l'esprit?

Quels sont ceux qui demandent au ciel de Nice un prolongement de vie?

Pourquoi les malades vont = ils à Nice?

Qu'est = ce que les malades demandent au ciel de Nice?

Où régné un climat extrême?

Протумачени изрази: la serre, la serre chaude, doux (dulcis), tant (tantum) fleur (flos, ris), végétation (Vegetation).

У свакој години учи се 550—600 речи. Више речи учити сматра се као излишно. И ово се не слаже са праксом у многим нашим заводима, где се ученици терају да науче силне речи и то већином без примене, те тако док једне уче, друге заборављају. Наука о творби речи ограничује се на најпотребније. За писмене радове узимају се препричавања, казивање садржине, слободни француски одговори на питања у матерњем језику; и диктати се задају, и то само познатих чланака, али знатно измењених.

Задатак је у II понављање облика и проширење синтаксе. Граматика се прегледно прелази и доводи у везу са латинским језиком. Довођење у везу са старо-француским или вулгарним латинским језиком је непотребно, а често и штетно, осим ако то није као и у латинском језику. Правила са многим изузецима треба сасвим напустити, јер ту често има изузетних случајева исто толико колико и правилних.

Лектира мора бити удубљена и свугда се подробно бавити и о садржини и о облику; из тога већ излази да се не може много читати, пошто сувишно много читање води површности, као што је то, на жалост често, случај и са лектиром у матерњем језику¹⁾.

У II се чита брже но у III, а нарочито у OII. Поједини се одељци задају као домаћа лектира и ученици казују њихову садржину у кратко француски, пре но што се даље у лектури пође. Према томе од II почиње и препарација код куће.

Дело се цело не мора читати, па ни драме, а нарочито Корнеја и Расина, пошто у њима има много места, које никако не могу побудити заинтересованост у ученика, а могу се изоставити без штете за схватање целине.

¹⁾ В. Schiller Н. d. р. Р. стр. 556.

Од II се почиње обрађати већа пажња на синонимику.

У I се завршује граматика. За примере се изналазе правила и истичу принципи за њих.

Чита се без обзира на граматiku, осим где је то за разумевање текста потребно. На матерњи се језик обрађа нарочита пажња, и учитељ тражи од ученика, да оно, што су на француском језику прочитали, искажу тачно и правилно на свом језику.

Историји литературе нема места у настави, али ипак зато треба дати историјско-литерарне напомене узезви са лектиром, у колико је то потребно за разумевање дела и одређивање његова значења.

Говорна вежбања и у II и I се изводе на оном, што се читало. Тражи се заједничко причање и говорење, а разговор о обичним стварима т. зв. „конверзација“ не спада у задатак школин, те се с тога из школе и искључује. Учители у школи не могу бити „гувернанте“, пошто они треба да увек полазе од садржине, која има образовне вредности, и на основу те садржине дају упуства за говорење. За усмена се вежбања узимају што слободније варијације и исказивање садржине.

Исто се узима и за писмена вежбања, а уз то још и превођење са матерњег језика на француски, а у реалним гимназијама, и слободни радови, пошто се то тражи правилно за испит зрелости. Од слободних се радова не сме много тражити и треба се помирити с тим, да је то увек ток мисли на матерњем језику у страноме руку. Пре но што се оваки задаци задају, потребно је увек изнети доста узора, а садржина мора бити ученицима подробно позната¹⁾. Ово сам споменуо с тога, што се и у нас траже писмени састави на страним језицима и тиме се изискује више, но што ученици могу дати, а нарочито кад се узме у обзир, како се неметодски ради у нашим школама.

На послетку да споменем да се при читању песама сва теорија оставља на страну. Шилер вели, да се у школи морамо одрећи тога, да стихове читамо као што треба француски, пошто то ни многи прави Французи не умеју; доста је, ако се постигне правилно изговарање и, колико се може, обраћа пажња на ритам²⁾.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

МАТЕМАТИЧКА ГЕОГРАФИЈА

ПЕДАГОШКА – МЕТОДОЛОШКА СТУДИЈА

НАПИСАО

Др. Сигмунд Гинтер, проф. на техн. В. Шк. у Минхену

ПРЕВЕО

Ђ. Анђелковић, проф. I. Београд. Гимназије

(НАСТАВАК)

9.

Мерење земље и географско одређивање места.

Земља је дакле лопта. Ну чим се ово зна онда се намеће друго питање: колики је њен пречник? Одговор на ово питање не сме изостати ни на најнижем ступњу наставе. На ово ће се питање одговорити ученицима према ступњу готовог знања које имају. Али ће увек бити добро да се то изведе према Ератостеновој методи. Ово је прва метода о којој зна историја, а треба је узети с тога, што она употребљава најпростија средства а и најпрегледнија је. За њу нису потребна геометријска правила, јер да су лукови сразмерни својим средишњим угловима то је по себи јасно.

Разне методе да се израчуна¹⁾ земљин пречник терестричним путем немају научну вредност, јер се тим методама при самом мерењу увлаче многе погрешке. Међутим, ако има довољно времена може са ученицима који знају Питагорина правило и основне формуле из тригонометрије радити на том да се пречник геометријским путем израчунава. Математичка географија нема особене користи од тога, али математичка настава има.

Ну у сваком случају ваља лепо објаснити у чем се у главном састоји мерење степена. И овде се не може одрећи вредност знања како се историјски развијао ток ствари, јер начин какав је у Спедија (Snellius) тако је прост и природан да га може разумети ученик IV р. гимн. Не треба дакле да изостане и мала историја о мерењу степена.

Питање о односу да једнаким меридијан. луковима не одговарају једнаке раздаљине у потпуној мери на земљином меридијану, ваља различито расправљати. За почетника је доста да зна да земља није потпуна лопта²⁾ већ омотана јед-

¹⁾ Литературу о Ератостеновом мерењу саставио је Н. Berger (Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde, Leipzig 1891.).

²⁾ Упореди: преглед о овим методама од Геталдија (Ghetaldi), Ричиона, Клавија, Рајта, (Wright) и Кеплера, у Гинтерову: Handbuch der Mathem. Geographie.

Овом приликом ваља додирнути и питање о неравнинама на земљиној површини о висијама и низијама, долинама и бреговима, али с напоменом колико то утиче на општи облик земљин. Још су стари-могли о том дати лена

¹⁾ В. Schiller, Н. д. р. Р. стр. 553 и даље.

²⁾ В. Schiller, Н. д. р. Р. стр. 389.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ном овалном површином, да је дакле сверонд и да се у великој већини случајева може без погрешке узети као лопта. Напреднији ученици би могли више знати из науке о елипси, о дефиницији сплосњавања и ексцентрицитета и то све неколиким простим конструкцијама. Као полупречник лопте ротационог елипсоида узео се разуме се дуж која је аритметичка средина екваторске и полусне осовине или још боље — геометријска средина тих величина.

И теорија геоида у средњој школи се може узети докле наставник има разлога наменути да и обртни елипсоид није прави земљин облик већ онакав какав би се могао замислити кад би морска површина била потпуно мирна и по томе геометријска неправилна површина. Ну ако нам је циљ да одредимо места на земљи, може се без обзира на мале разлике изједначити са лоптом.

На овој лопти ваља описати двогуби систем кругова, као што смо то имали на небесној лопти. Многе се дефиниције пренашају са небеске свере на земљу: полуси, екватор, земљина осовина (део светске) меридијани, екваторика.¹⁾ Паралелни кругови (упоредници) су пресеци купиних површина којима је врх у центру а основица небески упоредник. Тако исто прелазе и обртници на земљу а са њима и поларни кругови за које пре није било никаква повода да се посматрају на небесној лопти. Оно, што је на небу била деклинација (скретање) и ректансензија (право пењање) сада је на земљи географска ширина и дужина само с том разликом што сад немамо за бројање никакав почетни круг који би био унапред одређен. Треба уклонити дакле сва дутања пређашњих векова о почетном месту одакле се почињу мерити меридијани на прићи оном месту које су скоро сви културни народи примили а то је: бројању са гриничког меридијана.²⁾

Географска се дужина слаже са ректансензијом у томе што се обоје могу мерити и луком и временом. У том погледу могао би се ученицима сређивати низ факата математичко-географских. Овде мислим на кретање на исток или на запад и на обавештења. Врло zgodан материјал за предавање и наставу може се наћи код Steinhauser: Die Erdkrümmung und ihr Verhältniss zu den unebenheiten der Oberfläche, Z. f. d. R. 14. Band стр. 271.

¹⁾ Не треба пропустити прилику а да се не напомене да екваторика на земљиним глобусу нема особене потребе и она се узима само више тога ради да се покаже где би био пресек равнине сунчеве путање са земљиним површином.

²⁾ Из читавог потока од списа и реферата посвећених питању о меридијану истичемо наставнику, Штајхаузера: (Der Greenwicher Meridian in der Schule). У њему има важних подсећања која би била корисна ученицима за лакше памћење дужина по гриничком бројању.

последницу: добитак у времену и губитак¹⁾ и на границу датума²⁾ и на супротност између месног времена и једноставног.³⁾ Ова вежбања имају као последницу још и то што се ученици све више уверавају о земљиној кривини.

До сада је дакле ученик научно шта су географске координате и уме се наћи на земљину глобусу, али су му још непознате ове просторне количине, јер их није посматрао ни целестички (на неб. лопти) ни терестрички (на нашој земљи). Настава треба и овде да помогне, али и ту има разлике шта ће се и како ће се објаснити то млађим а како старијим ученицима. Што се тиче првих ваља у кратко схватити: као методе одређивања ширина јесу оне које захтевају мерење дових и горњих кулминација како циркумполарних звезда или подневну кулминацију сунца⁴⁾ а што се тиче мерења дужина то не треба везивати са астрономским операцијама, које су неразумљиве без дубљег сазнања о њима. Према томе ваља за дужину узети терестричну методу светлосне сигнале и предавање времена галванском струјом. Са ученицима најстаријих гимназ. разреда може се ствар схватити и дубље. Разноврсна мерења за одређивање полусне висине⁵⁾ траже употребу тригонометријских рачунања, сем тога и изналагање географске дужине

¹⁾ Ученицима виших разреда треба указати и факат који произлази од ломљења светлости те извесне тачке изгледају као *привидно место* које у даном моменту имају.

²⁾ Најпоучнији је у том историјски факат, који потиче од путовања око земље што га је извео славни Магалаенс (Магелан, Magalhães). О њему треба мало више мислити а мисао може извести наставник умешним питањима. Корак даље по овој ствари јесте питање: како би рачунали време два човека, који би, полазећи с једног истог места пошли супротним правцима истом брзином, а вратили се на старо место.

³⁾ Ваља разликовати историјску границу датума од конвенционалне, која се с ону страну половине гриничког меридијана наводи.

⁴⁾ Цела је Европа службено примила, понајпре у интересу железничке возидбе т. зв. систем часовних зона које име злоупотребава геометрију. Сва места која су ограничена у лонгином двуглу меридијаном тако, да имају $\frac{1}{2} 15^\circ n^\circ$ и $\frac{1}{2} 15 (n + 1)^\circ$ дужине имају исто време, тако, да је разлика између месног (локалног) времена и сунчаног код последњег меридијана $\pm \frac{1}{2} L$, што је за почињање школе или рад у фабрикама већ ометен.

⁵⁾ По мишљењу писца ове расправе може се мерити релативна висина сунчева простим мерилом то је *Гномон*. Свака школа која има дворште може одвојити парче земље и да га уравни. На тој равнини ваља после подићи уравни штан а на његовој подножној тачци повући подневу линију коју ваља поделити. Ако штан има *a* јединица, а до места до којег допире сенка његова у подне има *b* јединица, онда је тригонометријска тангента подневне висине сунчеве *a : b* Могу се гномоном вршити разна посматрања и с тога би требало да га има свака школа.

посматрањем на Јупитеровим трабантима, хронометром и месечевим раздаљинама изазива темељну репетицију онога што се учило.

У географско одређивање места ваља убројати и тражење линеарних координата, тражење (над и подморских) позитивних и негативних висина. Нижим разредима треба дати о том основну мисао а више разреде упознати и са другим подацима, а то су тригонометријски, барометарски и термометарски.

10

Разне раздаљине небесних тела.

Да поновимо и сведемо на овом месту стање нашега укупног знања које смо добили под претпоставком да је се овај предмет изучавао према овом упутству. Према томе смо сазнали ово: Земља је лопта која слободно лебди у светском простору, све звезде налазе се са унутарње стране небесне лопте која је сасредна (концентрична) са земљиним лоптом. О полупречнику лопте светскога простора и не говоримо, јер сматрамо да су сва тела на небеској лопти подједнако раздаљена од центра. Ну сад наступа питање да ли је и оправдана ова претпоставка. Увидеће се да није и то само тим кад се уведе појам о *паралакси звезда* те је тако Аристотелова кристална звезда сва на парчета раздробљена т.ј. да се за свако небеско тело може наћи и његова раздаљина од земље.

Искуство казује да је овај појам тежак за ученике јер они веома тешко разумеју за што баш да се угао, под којим се види са звезде земљин полупречник може са земље одређивати? Да се ученику разбије сумња, наставникова је дужност да доведе у везу мерења на самој земљи или на самој каквој слици како раздаљина зависи од паралаксе. Ми бисмо упутили на начин Лакајов и Даландов. Он је приступачан и сваки ученик лако ће се обавестити који зна за правило да се четвороугао одређује са пет комада или података. Овде мислимо на паралаксу сунца и пролаз једне од доњих планете крај сунчева котура.

Као завршни рачун свих посматрања истиче се једна, пређе само слућена истина али недовољно јасна а то је: да земља слободно лебди у светском простору крај која се налази још и безброј других светских тела која иду својим путевима. Већ се само руши уверење које смо имали о надмоћности наше земље над осталим небеским телима али ће се оно тек онда потпуно срушити ако озбиљно захтемо да заснујемо гледиште на свет доктрином да је земља центар свега јер нам се тада не би задовољно наш појам о узрочности.

11

Птоломејев систем.

Кад почињемо говорити о систему који је трајао толико векова требало би желети да се теоријски погледи старога света проуче у неком складу какав је могао бити и да се изложи, да се нпр. и по хомоцентричном систему дубоко може објаснити већина небеских појава кретања, ну овде немамо на то времена.¹⁾ На супрот томе узимамо на се наставничку дужност да систем Птоломејев изложен у његову „Алмагесту“ и који је човештву 14 векова служио као норма, не изнесемо тек само летимично већ довољно темељно. Тек кад је младих човек научно мислити геоцентрички разумије и *хелиоцентрички*. Може се рећи да је мало истина од онога што је у Птоломеју и то апсолутно или да се доцније тек нешто и нешто допуњују. Ми знамо да се у овом захтеву слажемо са признатим методичарима матем. географије ма да може неким изгледати и сувише велики овај захтев, али находимо да је он ипак на свом месту јер се ослањамо на начело напредне педагогије да ваља ићи од простог сложене.

Хипаркова духовита теорија ексцентричних кругова на коју је хтео свести неправилности (аномалије) сунчевога кретања већ чини почетак; за овим се почела ређати прецесија, чију је природу Хипарк знао и ако је рђаво тумачио.²⁾ Фазе месечеве је Птоломеј објашњавао правилности његове путање. Тако исто ништа не смета да се унесу дефиниције о години и месецу (сидеричном и тропском) јер су ту резултати исти и ако би се узело да се сунце око земље а не земља око сунца окреће. То исто вреди и за помрчење.³⁾ Већ другаче стоји ствар ако пређемо на оцењивање геометријске фикције — науке о епициклама — које су код Птоломеја, за објашњење појава играле врло важну улогу о пре њега још и код Аполонија.

¹⁾ Да се овај начин представљања може лепо схватити треба читати у Шјанарелијевом спису: *Le sfere omocentriche di Eudosso di Calippo di Aristotele* 1876. (Немачки од Хорна у *Zeitsche f. Math. u. Phys.* 22. Jahrg.).

²⁾ Има једна направа за прецесију од К. Хаса (прецесиони глоб). Наставник који би предавао матем. географију а нарочито ако би био математичар могао би лепо објаснити физиогномију неба у разним временима. Тако се даје објаснити како су Јелини неке од звезда могли угледати са њихне геогр. ширине док се оне данас не могу са тога места угледати. Упореди: Gallen Müller, *Der Fixsternhimmel jetzt und zu Homers Zeiten*, Regensburg 1886.

³⁾ Израчунавање елемената потребних за помрчање надмаша програм средње школе. У изузетним приликама ако се деси да је цео разред ваљан могло би се и на то прећи и онда ваља прочитати: Израела Хондварта: *Elemente d. Sphärischen Astronomie*, Wiesbaden 1882.

Ова је фикција потпуно задовољила своје доба. Тај факат већ заслужује толику пажњу, да бисмо осећали праву одговорност ако ово знање предамо и омладини. Ову духовиту хипотезу о епициклама ваља дакле изложити али не заборавити и напомену да она свој циљ постизава само геометријски и сложена кретања дугалица подвргава општем принципу док механички болује од недуга по којем материјална тела круже око идеалног средишта. Да и модерна астрономија рачуна са основним мислима епицикл. кретања, и ако у другом руву¹⁾ — то је ствар која се не тиче школе.

Птоломеј а и доцнији му следбеници Пајербах, Региозинтан итд., дали су и таблице планета, из којих се одређују места покретних звезда за неколико година унапред. Ово је био један неоспоран триумф система, по чему се његови следбеници не могу осуђивати. Тек пошто се сазнало све што тај систем може дати, може наступити реформа о којој ћемо говорити у идућем чланку.

12.

Коперников систем

Зграда коју су генијални Грци назидали беше скроз математички тачна, ма да је унутарњост грађена на многе вештачке начине и извештачене конструкције, — те се то увиђавном судији није дало сакрити. Отуда сусрећемо још у средњем веку по које покушаје који су ишли на побољшање: Арављани, Алфонсо од Кастилије, Никола Занус²⁾. Ну тек бесмртно дело Коперниково (*Revolutiones orbium Coelestium*, Nürnberg 1543.) скида застор који је сакривао очи најбољим испитиваоцима и почем је то дело јасно и одређено поставило два правила: да се земља окреће око своје осовине за 24 часа, а за 365 дана обиђе око непомичног сунца беше нађена путања свих небесних појава кретања.

Онај, који би хтео формуловати оба закона леним заокруженим доказима тај не би само радио у чисто индуктивном Коперниковом духу, већ не би радио ни у духу разумне педагогике. Прво и прво ни сам Коперник не беше у стању да опрвргне директно Птоломејев науку него се више морао ограничити на доказивање да су по његову схватању ствари јасније простије и провидније³⁾. У том смислу нека ради и модерни наставник.

¹⁾ Наше данашње поновно развијање тригонометријских редова није друго већ аналитичко дело епицикличног принципа. На овој чињеници оснивају се два дела пуна заслуге новијег времена (Möbius, *Die Elem. d. Mechan. des Himmels*, Leipzig, 1843.; Gylden, *Die Grundlehren d. Astronomie* 1877.

²⁾ Нека се наставник у даном случају опредељава сам хоће ли да предаје опширније о претходницима Коперниковим.

³⁾ Кроз књиге се провлачи мњење које се још није искоренило а на име да је Коперник одмах раскрстио са епици-

Понајпре нека се изложе промене четири годишња времена и одмах ће се видети како је ово објашњење необично лако и просто, чим се дакле узме да се земља окреће око сунца са осовином себи паралелном и да тим описује круг.¹⁾ За овим се може прећи на решење задатка да се објасне са хелиоцентричког становишта неправилности планетских кретања као што су повратност у кретању, вршкасто и вргуљасто (*Schleifenbewegung*). Ако се изнесу два пртежа и ставе упоредо и то: један који представља кретања по Птоломејеву систему, — тада ћемо још по најпре постићи циљ тј. да је Коперников систем онај који одговара правој истини.²⁾ Модели који би томе служили учиниће још већу услугу, јер ће се из њих моћи видети са свим очигледно све оне особености планетског кретања, којима су Птоломејци толико главу разбијали и да ствари нису ништа друго до оптичка обмана.³⁾ На нижем ступњу гимназијске наставе паравно не може се износити потпуно строг доказ о дневном и годишњем кретању земљину. У истини су и разлози привиднога кретања од јакога значаја. Доказано је, да су звезде без изузетка веома удаљене од нас — земље. И онда је много истинитија поставка по коју треба узети малу земљу као тело које се по светским простору креће него толике звезде да се око ње као центра окрећу. И, ако се, с помоћу рачуна о паралакси ставе једна крај друге, грдна сунчева лопта крај мајужне земље — онда се тек увиђа колико је права имао Коперник, кад је, (да сачувамо његов израз) из писма којим своје дело посвећује, рекао: Светило света, поставио на своје место.

Доцније понављање о математичко-географској настави мора се ослањати на непосредне доказе из науке о земљином кретању. Ми бисмо само могли ово световати да се сви докази о обртању земље

клама. То он није учинио нити му је допуштало само стање ствари, ма да је компликовани систем Птоломејев знатно упростио.

¹⁾ Место уобичајеног перспективног очигледног излагања може се употребити и друго. Види Malz, *Die Jahreszeiten. Zeitschif. f. S. 7. Band*. Овај начин цртања даје и изглед слике о неједнакости дана и ноћи у појединим периодама године.

²⁾ Добар пример находи се у Херм. Кларна *Astronomische Enzyklopädie*, Leipzig 1871. стр. 120.

³⁾ Такав модел описује Ј. Милер (J. Müller, *Lehrbuch der Kosmischen Physik*, Braunschweig 1875. S. 141.). Тако се исто могу препоручити и Вигандови „Пројекциони фотографи“ (*Zeitz* 1882.), нарочито оним заводима који су тако срећни да имају и скионтикон. Објективно излагање повратних линија (*Schleifenbewegung*) скионтиконом је лешне и од самог модела од жица.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

схвате према двама гледиштима.¹⁾ *Скретање при слободном падању с једне стране и азимуталне промене при хоризонталом кретању с друге.* Огледи са падањем тела веома су тешки за извођење и веома је мали број наставника географије или физике који би могли о том говорити по својем сопственом искуству али, ако се ти огледи правилно објасне добијају особену вредност. Може се почети заблудом Коперникове системе са Тихом де Брахеом на челу, који су без дубљег размисљања заступали мњење да ће камен пуштен са торња скренути к западу тј. пасти западно од његовог подножја, док се појава може потпуно објаснити паралелограмом кретања и као резултат даће скретање не ка западу већ истоку као што и сам оглед потврђује. Већ је многоврснија друга група по којој скретања бивају кад се опали метак, или кретања струја ваздушних и водених као и Фуколтов оглед. На жалост немамо до сада ни једнога доказа који би био елементаран а неусиљен за правило: да је под географском ширином φ часовно кретање равнине њихања сразмено величини $\sin\varphi$.

Разуме се да је веома поучно да се такав оглед изведе у школи. Који се тим мало ближе бавио увидеће да се том школском огледу стављају велике сметње.²⁾

Па и годишње земљино кретање је истина, некуством постала, која се изучавала и проучила како ваља тек две или три стотине година по Копернику. И овде се ваља савесну наставнику узети на ум, да повереној му омладини смисао истине не нагрди безбројним доказима популарне литературе. Има само два основа који дубоко уверавају а то су *аберација светлости и годишња паралакса некретница.*³⁾

Космичка физика.

Кад се и Коперников систем светова буде објаснио онда се строго говорећи и завршила Математичко-географска настава; највише да би се после

1) Види расправу пишчеву: који се утицаји земљине ротације могу видети или осетити, Humboldt, I. Jahrg. S. 328.

2) Уобичајена дужина вискашто се клати, велика је препрека. Да би се отклонила предложио је Мауриције занимљиву измену.

3) Овде се наставнику истиче потежи задатак. У колико изгледа померање некретница услед земљиног обртања а и овалне линије које оне по изгледу праве услед годишњег земљ. окретања око сунца само је аберациона елипса по својем положају са свим друга према паралактичкој елипси. Да се ове супротности јасно изнесу ваља сâм наставник да их добро зна.

тога још могло говорити о Амхиловом систему, Кеплеровим законима али више приповедачки него научно. Ну по чем је онај који је средњу школу свршио, добио, као што је горе речено извесну количину астрономског знања, то је у обичају да се настава распростре и на теме које имају у себи чисто физички карактер и коју ми називамо космичком физиком.⁴⁾ Овде ваља разумети два разна дела и то један под именом: *Наука о општој тежи* а други под именом *Астрофизике*.

Више него игде вреди за оба ова дела стара пословица да је мајстор тек онај коме не стоје сва средства на расположењу. Јер је управо опасност за ваљаног и спремног наставник који је дубоко проникнут интересима свога предмета да у школу не донесе питања, чија решавања треба да су на Вел. Школи. Тога ради хоћемо да назначимо на које се предмете има ограничити наставник у највишем гимназијском разреду.

Ваља објаснити у чем се у главном састоји космичка гравитација, а после се послужити њоме да се објасне проблеме које се земље тичу. Понајтеже им је: *одређивање земљине густине и одређивање облика клатна.*²⁾

Покрај овога долазе времена на ред. Ну тада се враћамо к небу и тражимо односе између опште атракције и Кеплерових закона које је рачуном нашао.³⁾ Том приликом можемо навестити како се израчунава пут планета из три геоцентрична посматрања. Завршетак је сад и карактеристична појава прецесије као појаве која је последица привлачења.⁴⁾

Астрофизика улази онде где је немогућно посматрање неба дурбином. Наставник ваља дакле да изложи преглед о резултатима топографске астрономије. У томе се излагању указује прилика да се

1) Почем се овај компромисни систем не износи исправно т. ј. обележен оскудним историјским разумевањем, то се у настави ваља још јаче потрудити на показати из којих је разлога никао такав систем који је примио кретање земљино са остацима старине и како се морао тешком муком привикавати на систем Коперников.

2) Да се ово обрађује дедуктив. методом не може се никакo допустити у средњој настави на нижем ступњу. Довољно је показати ученицима да планетски путеви нису потпуни кругови.

3) Формула, по којој се из дужине клатна изналази слишњавање не иде у програм средње школе. Ну, узев у обзир Richter-ова посматрања онда се принципи може и простијим средствима објаснити.

4) Како се елементарним путем може извести Њутнов закон из Кеплеровог види чланак: Н. Vogt: Die element. Herleitung des Newtonischen Anrihtung-gesetzes aus den Kerpplerschen Gesetzen. Z. f. m. u. n. U. 18. Band.

4) Види Гинтера: Handbuch d. Math. Geographie S. 743.

изнесу и неки од теоријских погледа.¹⁾ Излагање ових ствари буди интерес и код најфлегматичнијих ученика само треба излагати право стање ствари.²⁾ Као два моћна средства за испитивање, онде где нам недостаје директних посматрања то је *фото-*

¹⁾ Да споменемо само одређивање висине месечевог брега и израчунавања правог трајања сунчеве ротације кад се зна време за које се није видела извесна тела на сунцу.

²⁾ У том погледу вреди цитати: Н. J. Klein: Jahrbuch d. Astronomie und Geophysik.

графија звезда и *сиктарна анализа* с додатком да се универзум састоји из истих основака као и наша планета и најзад изложити космогонију, — Кант — Лапласову хипотезу.¹⁾

(СВРШИТЬ СЕ)

¹⁾ Ваља су чувати да се сувише не истакне ова хипотеза, која још није никаква теорија, јер јој ни оглед Платовљев не може сувише помоћи. Према томе треба је узети само као духовиту хипотезу.

О Ц Е Н Е И П Р И К А З И

Споменик Српске Краљевске Академије XXXI., други раздео 29. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије 1898. Цена 2:50 дин. Напред наслов и преглед. За тим текста 173. 4° стране, дакле 22 штампана табака,

У овом Споменику Српске Краљевске Академије налази се десет разних прилога за нашу историју како старијег тако и новијег времена. Међу овим прилозима налазимо грађе и за политичку и црквену историју, као и за историју српске књижевности. Према томе ово је један од најобилнијих Споменика историјском грађом, што их је до сад издала Срп. Краљ. Академија Наука. Да прегледамо летимично шта се налази у сваком од ових десет прилога.

I. На прво место напечатан је: *Обред исаводања вере и проклињања јеретика*, који је саопштио *Н. Ружичић*.

Од великога је значаја за Историју српског Народа како у Македонији и Зети, тако и у Рашкој, Хуму и Босни и појава Богомила у средњем веку. Особито је од значаја ова секта за политичку и црквену историју Босне. Отуда је драгоцен сваки прилог, који би ма и најмање светлости бацно на међусобне односе Богомила, а исто тако и на односе између цркве богомилске, православне и католичке. Јерес богомилска поред свог политичког значаја укорењена међу Србе дубоко задире у културне односе српског народа. Овај прилог поред тога што је доста важан за нашу литерарну историју износи пред нас како је православна црква одлучивала јеретике. Поред тога овај прилог богат је именима појединих Богомила, на које православна црква баца проклетство. Овај прилог писан је у XIV, веку, како вели г. *Н. Ружичић*. Али ја не мислим тако. Пре ће бити да је писан крајем XIII века, још за живота архијепскопа *Јакова*. А Ја-

ков је био архијепскоп од 1287—1292. Да овако мислим даје ми право забелешка на стр. 3. овог Споменика други стубац, где стоји записано: „*Јакову просветителу и правоверному и благочастивому архијепскопу вејеје српскије земље многа лета*“, што ће рећи кад је ово писано архијепскоп Јаков био је жив.

II. На другом месту, дакле од стране 6. до 36. налази се прилог од г. *Јована X. Васиљевића*: „*Македонски Зборник прошлог века*“. Г. Васиљевић, млад и вредан почетник у овом послу прво је описао особине овога зборника са лингвистичког гледишта. Занимљиво је овде нарочито то што нам износи особине македонског дијалекта. Овај опис и изношење садржаја овог зборника простире се на 10 страна (до 15). Да ли је ово све тачно, а нарочито оно што г. Васиљевић вели да македонски дијалекат стоји на подједнаком домаћају и српскога и бугарскога језика, „али који се битним својим особинама одликује и од једнога и од другога, и од српскога и бугарскога језика“, није моје да кажем. То треба да кажу они, који су јачи од мене у филолошким стварима. Доста је то да напоменем да је г. писац изнео палеографију рукописа. Изнео је особине вокала и консонаната, писарске погрешке, главне особине облика. Ту долазе прво падежи као именски облици, па затим глаголски облици. При крају описа налази се збирка речи, као мали речник непознатих речи у споменику. За овим долази сам текст зборника.

Са својих нарочити погледа врло је значајан четврти чланак, који говори о томе: *како треба уштити своју децу спасењу*. Ово је религиозно педагошки чланак о васпитавању деце, где се истиче начело *да децу ваља васпитавати тако да буду научна и благородна*. Занимљив је овај чланак и с тог гледишта, што је то самостална творевина

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

једног човека, Србина Мађедонца, који је био врло начитан према времену у коме је живео — (прошли век). За тим што диже свој глас против себичности и васпитавања деце да теже за сребром и златом, за имањем и богатством, већ тражи да родитељи васпитавајући децу своју облагороде душу детињу, да развију у деце осећаје правичности и побожности. Тражи да се деца упуте добрим и племенитим делима, па се неће лако повести за злим. Тражи да се у детету развију религиозни осећаји.

У опште узевши овај је чланак од необичног интереса са својих педагошких принципа. Од особитог је значаја што је поникао у Мађедонији или у Старој Србији, што га је писао човек прошлога века свакако у време нашега Доситеја. Од необичне је вредности и за историју Педагогије у нас на Балканском Полуострву. С тога баш и скрећем пажњу оних, који се у нас баве историјом Педагогије.

III. На трећем месту у овом Споменуку епископ г. Димитрије износи „типик Хиландарски“. Овај типик издао је раније архимандрит Леонида у XXIV. Гласнику срп. ученог друштва. Но како приређивач вели са многим грешкама. Пошто је приређивач изнео напред у два листа кратко објашњење о самом рукопису као и историју постанка рукописа, то нам прилаже десет снимака са десет разних страна, у којима се може видети тачно какав је оригинал. За овим долази текст самог рукописа, који обухвата 15 страна.

IV. На четвртном месту долази „Седам писама ћирилицом писаних из млетачког архива“ које је исписао г. Јов. Н. Томић. Ово су писма која се тичу пограничних односа између Турске и млетачке републике. Писао их је Мустафа, санђак бег клиски шибеничком кнезу. Само је последње (седмо) захвала Мехмед-паше, санђак-бега клиског спљетском кнезу на посланом поклону. За нас је поред садржине у писмима врло важно и то, што су писана ћирилицом. У осталом то није необично, јер ће се наћи још доста писама босанских паша, везира и бегова писаних ћирилицом. А није ово ни првина у изношењу ћирилским словима писаних писама од стране Срба Мухамедоваца у Босни. Рачки је већ објавио преко 150 таквих писама у „Starinama“ књ. XI. и XII. Преписивачу и приређивачу хвала на труду.

V. На петом месту у Споменуку изнесени су: „Нови подаци о битци код Сиска 22. јуна 1593. године“ исписао и прикупио г. Јов. Н. Томић. Ови нови подаци састоје се из дванаест нових прилога, од којих првих десет са свим нових, које је г. То-

мић преписао из рукописнога зборника у Амброзијевој библиотеци у Милану, а два последња су штампана у засебним књижицама 1593. год. Како су данас велика реткост г. Томић их је преписао и саопштио. Ови подаци бацају доста светлости на ову значајну битку хришћана с Турцима.

VI. И на овом месту приложио је нам г. Томић два врло вредна податка за покрет хришћана на Балканском Полуострву противу Турака крајем XVI. века.

VII. За овим долазе: „Прилози за историју Црне Горе и Боке которске почетком XIX. столећа из Петроградског Државног Архива“ преписао Марко Драговић.

Господин М. Драговић нас је и овога пута јако задужио. Он је овом приликом материјал за историју срп. народа обогатио са 39 писама и једним пасошом. Сва се ова писма махом тичу односа између Русије и Црне Горе с Боком. Захватају време од 1800. до 1817. године. Има писама врло занимљивих и значајних за политичке односе Црне Горе и Русије. (Споменик стр. 90—127).

VIII. На седмом месту Споменика XXXI. од стр. 128—152 прилаже г. Стојан Новаковић: „Француске службене белешке о западно балканским земљама из 1806.—1813. године“. Прилагач је овај материјал распоредио на одељчиће. Прво је изнео „предходне напомене“, где износи како се од скоро почела скретати пажња на преписку између француских појединих знаменитих раденика и сарадника времена Наполеона I. а која се тиче Балканског Полуострва, специјално Срба. За тим описује зборник из кога саопштава горе поменуте белешке. За овим излаже садржину поменутог зборника и кратак преглед онога, што саопштава у Споменуку. На другом месту износи „Белешке о Арбанаској, извађене из дела г. Пуквиља“. Значајно је овде оно што белешке говоре о Скадарском Пашалуку. На трећем месту долази „писмо М. Зановића министру француском“ од 9. септембра 1810. године. За овим „Списи о Црној Гори и Херцеговини“ веома занимљив прилог за односе између Петра Петровића I. и поданика му Црногораца. На петом месту долази врло оригиналан са својих погледа „Фуркадов путни извештај о Босни“. Овде су истина врло занимљиви подаци за Босну 1812. год. али је нагрђена и словенска раса. Доста ради те оригиналности да изнесем само ово. Поредећи Турке и Бошњаке, даје превагу првима као културнијима на вели: „Али Бошњак, Хрваћанин, као и сви остали од илирског стабла као да су рођени само „за разоравање. Тај нагон к нереду, тај прохтев „за незнање, та мрзост према раду право су обе-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„лежије расе словенске... Ако заиста постоји дух „зла, он је тај који је створио Словенина. Ја га видим у Босни, онакога као што сам га некад видео у Далмацији или на обалама Пантиконеје (Крч) и Теодосије (у Криму), онакога какав је на стенама руским или по јазбинама црногорским“. На поред свега тога овај извештај врло је важан са својих детаља о привредној моћи Босне. На шестом месту прилагач износи из зборника „пут Солун-Сарајево“. За тим „писмо Фуркада старијега из Сарајева од 21. фебруара 1813. године“. На седмом месту најбогатији и материјалом и детаљима стоји прилог, коме је прилагач дао наслов: „Из извештаја Антоана Васа (Vassa), вице-консула у Приштини“. Цео овај извештај писан је с трговачког гледишта.

IX. На деветом месту овог Споменика од стр. 153.—163. приложио је г. *Ст. Новаковић* „*две адресе народних скупиштина од 1817. и 1827. кнезу Ми-*

лошу“. Ово су два врло значајна акта за нашу новију историју. Значајне су ове адресе и због имена која су на њима потписана као кнезови нахија а и кметови по селима.

X. Најпосле долазе: „*два српска правна споменика новијега доба*“. Први је: „Тежачки уговор босанско-херцеговачки (по преради 14. сафера 1276—31 августа 1859)“. Ово је и врло важан и врло занимљив уговор за аграрне односе између Турака и раје. Други је правни споменик „једна пресуда о сеоским међама“. Ово је синоређе између села јасеничких Врбице и Орашца. Овај је споменик значајан баш са тога, што се спор између та два села решавао, суђен и пресуђен пре Грађанског Законика. Оба прилога приложио је Споменику г. *Ст. Новаковић*.

Мил. Вукићевић

ПРЕГЛЕД ШКОЛСКИХ ЛИСТОВА

Österreichische Mittelschule. Redigiert von Prof. Feodor Hoppe, Franz Daurer, Dr. Adalbert Horčíčka, Georg Schlegl, Gustav Spengler, Dr. Anton Polaschek. XI Jahrgang. 1897. — II. и III свеска.

I. Расправе.

1. *Један подстицај на пољу очигледне наставе.* Предавао проф. Густав Спенглер у друштву „Deutsche Mittelschule“ 7. апр. 1897. у Прагу.

Предавач подсећа своје слушаоце, да у Аустрији има много уметничкога блага, разних збирака, галерија и старинарских завода, па би ваљало и то благо употребити на корист очигледној настави.

Разложивши, шта је очигледна настава, и објаснивши то неколиким примерима, предавач наставља, да треба ученици да чешће посеђују разне музеје, а да би они у музејима могли успешно својим очима посматрати предмете, ваља да имају у рукама добре каталоге, који ће им у главним потезима објаснити поједине предмете у музеју.

Примера ради наводи каталог „збирка старина велико-херцешког музеја у Дармштату.“ У том су каталогу ови одељци:

I *верски живот старих народа*, где се говори о храмовима старих народа па се тумачи све, што се од таквих старина у музеју налази.

II *јавни живот*; ту се показују и тумаче: обележје миље, водоводи, василике, тремови на стубовима, ограда форума, позориште и амфитеатар, триумфални лук, опрема римског војника, римски новци.

III *приватни живот*; ту је реч о изложеним предметима: градиво, унутрашњи строј куће, кућевни на-

мештај и прибор, различне занатске справе, одело, накит, погребне ствари.

IV *кипови*; објашњују се изложени кинови и саливи од мермера, бронзе и иловаче и гипса.

Такав каталог није подесан за ученике средњих школа; за сваки музеј у једном граду ваља саставити један каталог па све те каталоге у једној књизи издати. Каталогзи треба да су тако удешени, да се ученици у њима могу ласно наћи и да је материјал према историјском развоју распоређен. За сваки предмет, који се према историјском развоју има посматрати, ваља тачно обележити собу, у којој је, и број којим је означен; уза сваки предмет треба да дође тачан опис.

Приказивачева напомена. Да ли би се могло што урадити и код нас, бар у Београду, где Народни Музеј има лепу збирку старина, којима би се могли користовати и ученици средњих школа и ученици Велике Школе? Чини нам се, да би добро било, кад би надлежни о овоме мало размислили.

2. *Реформа испита за кандидате средњих школа.* Расправљао на VI збору наставника средњих школа у Бечу о Ускреу 1897. г. проф. Др. Антон Полашек из Черновица.

Опазило се, да је настала оскудица у кандидатима за наставничку службу у средњим школама. Од куд је то? Томе је крив наставнички положај у друштву, плата и испит. Док се философија учила три године, спремали су се за наставнике врло многи сиromaшни гимназисти те је било одвише кандидата и с тога је било све теже добити стално професорско место; и који су велике протекције имали, чекали су

по пет година; кандидат је морао у служби провести по 5—10 година, док добије указ.

То је први узрок оскудица у кандидатима.

Други је узрок у томе, што се од 1881. год. учи философија четири године и што испит постаде тежи. Кад се узме у рачун служба у војсци и спремање за испит, ниједан кандидат није могао доћи до постављења пре 7—8 година, па и тада није одмах добивао указ, него је до сталне службе морао још неколике године служити у страху, да ће почетком нове школске године бити отпуштен. Наставници нарочито гимназије изложени су разним нападајима у новинама; државна власт заводи све оштрије мере о надзору над њима, а отежава им, да зараде поучавањем и исхраном ученика; плата им је мала и мања спрам осталих државних службеника — све то не може више мамити школску омладину, да се посвети наставничком позиву, а нарочито тога, што је за наставнике заведена униформа, по којој сваки ђак види, да његов и највреднији професор може дотерати само до осмог ранга чиновничког, до ког може доћи и војник нижег чина, кад положи испит за рачуноиспитача.

Тек кад се наставницима даде у чиновништву виши положај и кад им се повећају плате, престаће оскудица у наставницима.

Но томе ће поред реченога доскочити и *реформа испита професорског*.

И ако се професорским кандидатима повисио рок учења од три на четири године, ипак се за то време сва пакња обраћа теоријској спреми кандидата, а скоро никаква *практичној*, која је остављена једино пробној години; како је настала оскудица у наставницима, то се кандидати одмах узимљу за наставнике те и не одслуже своју пробну годину и онда немају потребне им практичне спреме, а искуством је доказано, да само стручни испит није довољна гаранција, да ће кандидат успешно радити као наставник.

Истина је, да универзитет нема посла са практичном спремом, да му је задатак бринути се за научно образовање кандидатоно; кандидат дакле учи само теорију а не учи и практичну јој примену, без које не може успешно вршити свој позив. С тога кандидат треба да се *за време* свог теоријског спремања на универзитету *спрема и практички* за свој позив. Професори универзитета као чисти теоретичари не могу кандидата и практично спремити за наставника; то могу учинити само професори средњих школа и отуд излази, да *професори средњих школа морају бити чланови испитних комисија на професорским испитима*.

Дакле у испитним комисијама морају бити чланови с једне стране представници науке, с друге представници праксе. Законским прописима одређен је рад члановима, што су представници науке. Велико је питање, како да се одреди, шта треба да раде чланови, што су представници праксе.

У различитим државама иде се разним путевима, да се кандидати практички спреме за свој посао. На многим универзитетима има такозваних *семинара*, а могле би се отворити и нарочите средње школе у местима, где се професорски испити полажу, да се у тим школама кандидати практички спремају за свој позив.

Читава литература има о том, да се кандидати имају *теоријски и практички за практични рад* спре-

мити. Практички се спремају идући на часове својих по струци другова у средњим школама, замењујући те другове и пред њима предајући, идући на саветске седнице појединих средњих школа, рефершући о разним школским књигама и питањима итд. поред тога кандидати реалистичких струка ваља да науче, како се рукује различитим училима. Теоријски се спремају, темељно проучивши општу педагогију, општу и посебну методикку, школске законе и прописе. Овим је тачно обележен обим практичнога испита кандидатоно.

С тога ваља да професор средње школе има дати кандидату питање из педагогије за домаћи рад и да он има тај рад оценити.

Професорски испит према томе треба да буде *теоретичан* и *практичан*; кандидат може оба испита у један мах полагаати а и у разним роковима. Оба се испита полажу пред теоретичарима (професори универзитета) и пред практичарима (професори средњих школа); једнаке је вредности оцена једних и других; мешовита комисија пресеђује, да ли кандидат има који од испита да понови.

Теоретични испит има ове делове: а., писмени домаћи рад и рад под надзором испитне комисије и б., усмени испит; практични испит има ове делове: а., писмени домаћи рад из педагогије и б., усмени испит из педагогије, дидактике, опште и посебне методике, из школског законодавства, из закона о устројству и из школских упуштава и расписа, уз то за реалистичке предмете испит из руковања училима и експериментисања.

Такав се испит може полагаати за нижу и за целу гимназију или реалку.

Домаћи рад треба да сврши кандидат, који полагаје испит за целу средњу школу, четврте године учења, за нижу пак одмах после треће године учења, а због свега тога кандидат се *пре тога* времена мора *практички* спремити а то треба да буде у другој половини треће године.

Према горњем ваљало би да прва скупштина професора средњих школа донесе резолуцију:

Умољава се влада, да састави комисију, у којој је половина теоретичара а половина практичара, и да та комисија изради такав предлог за реформу професорског испита, по коме ће се потпуно водити рачун поред захтева науке и о захтевима праксе.

3. *Уиотребна извора у настави историје*. Предавао Др. Антон Бекер у Бечу на професорском збору 1897. год.

Да би предавање историје било живље ваља (поред тога што је од велике помоћи очигледност и показивање историјских слика) у предавање унестити гдекоју песму и гдекоје место из старинских писаца (од Тиртеја, Солона, коју сцену из Есхила или Аристофана итд.); нарочито би требало ученицима обратити пажњу на ово у старинским писцима: на говоре историјских личности, на описе обичаја старих народа, на старинске натписе, на биографије, аутобиографије, мемоаре, на песничка дела, на повеље. У Немачкој се већ тако ради у неким средњим школама, а у Аустрији је тога ради Лос издао читанку из Ливијеве историје.

Неки наставници само назначе ученицима изворе, које треба код куће да проуче, па их после испитују на часу, шта су читали.

Други наставници сами у своје предавање уплету из извора оно, што је потребно, да им предавање буде живље и јасније; они то прочитају на часу и протумаче.

Са свим други, бољи, појам стекну ученици на пример о каквој борби, кад о њој прочитају опис каквог очевица, који им наставник у згодан час изнесе; том приликом чују ученици речи оних личности, о којима историја говори, чују описивање догађаја из уста оног човека, који је у том догађају суделовао.

Да би се на овај начин могла изучавати историја, ваља израдити за разне историјске периоде нарочите читанке, у којима ће бити бар из најважнијих извора штампани потребни изводи.

4. *Службена прагматика.* На VI збору професора средњих школа држаном у Ускресу у Вечу 1897. по претходној расправи професора Норберта Швајгера који је у кратким потезима обележио, шта треба да буде у закон о службеној прагматици за аустријске професоре, предложена је резолуција: ваља изабрати комисију, која ће на основу Швајгерове расправе склопити у главним тачкама потпуну службену прагматику за наставнике и поднети је збору, да је збор по претресу поднесе министру просвете на даљи поступак.

На истом збору^а по истој ствари говорио је и професор Ф. Дауер и предложио резолуцију, сличну горњој.

Из поднетог предлога о службеној прагматици истичемо ове тачке:

I. *Шта треба тражити од кандидата, да буде остављен за наставника средње школе?*

- 1.) Да је поданик аустријски;
- 2.) да је физички подобан за наставника и да нема више од 40 година;
- 3.) да је свршио целу средњу школу и у великој школи учио осам семестара;
- 4.) да је положио професорски испит из једне од прописаних група;
- 5.) да је пробну годину провео у одређеној му школи;
- 6.) да проведе бар три године (заједно с пробном годином) у којој школи на да постане редовним професором.

II. *Поштовање места.*

7. За свако уражњено место наставничко или директорско расписује се стечај и наводи се група предмета, за коју се наставник тражи, а та група мора одговарати једној од група, прописаних законом о испиту професорском.

8. Молба за које место, прилаже се сведочанство о испиту зрелости, диплома о положеном професорском испиту и квалификациона табела.

9. Ако је молитељ у служби, има права да разгледа, како му је надлежна власт оценила рад и понашање; ако је та оцена неповољна, мора му се службено доставити било да му се обрати пажња на махне било да му се да прилика да се оправда.

10. Једино заслуге стечене у наставничкој служби имају се узети у обзир, кад се подносе предлози о попуњењу уражњених места. Суплемент постаје редовним професором тек кад одслужи прописани број година. Само кад наставник учини какву кривицу не мора бити унапређен, али и то може трајати највише годину дана.

11. Професор отпочиње свој рад увек у почетку семестра, положивши претходно заклетву; заклетву полагају и супленти.

12. Плата ће се редовно издавати; ако то не могне да буде приликом постављења појединих суплената, директор је дужан издавати из своје касе унапред прописане рате таквим суплентима.

13. Наставници могу своја места договорно променити.

14. Кад се која школа затвори, сви се редовни професори по потреби службе премештају у друге школе и наклађују им се селидбени трошкови. Иначе се професор може преместити само по свом пристанку или по казни.

15. Ако наставник да оставку, надлежна власт одлучује, да ли да му се да каква накнада и да ли може носити наставник дотадашњу титулу.

16. Наставник се ставља у пензију само по својој молби или по казни. Сваки наставник, кад наврши 60. годину и кад је ислужно 26 година, има права да тражи пензију, а не мора доказивати, да више није подобан за службу.

После осмогодишње службе наставник добија 40% своје последње плате као пензију, после сваке године даље 2 $\frac{8}{11}$ % (или за 21 годину даље службе 2 $\frac{3}{4}$ % а за 30. годину 2 $\frac{1}{4}$ %). После тридесетогодишње службе наставник ужива као пензију своју пуну плату.

III. *Дужности наставника средњих школа.*

17. Наставници се морају свега клонити, што би од штете могло бити њихову уважењу. Своје старешине морају с поштовањем предусретати и њихове наредбе марљиво извршивати.

18. Ни један наставник не може бити члан каквог тајном друштва и иностраном политичком друштву.

19. Сваки је наставник дужан као тајну чувати своје званичне послове, што нису за јавност или што по нарочитој наредби треба сматрати као тајну.

20. Наставник ће озбиљно — достојанствено предусретати људе, с којима долази у додир по службеном послу. Безусловно је забрањено примати поклоне, који би могли утицати на званични рад.

21. Сваком наставнику зајемчава се, да може слободно вршити и уживати сва права, која има као грађанин и држављанин. Као посланик у скупштини наставник не губи право на професуру нити права, скопчана с положајем наставника.

22. Наставнику не треба недељно одредити онолики број часова, колико је то законом прописаним максимумом одређено.

23. Ако наступи каква ничим непредвиђена потреба, од наставника се може тражити, да повећа број својих часова највише за шестину максимума и ако тако узмора радити преко шест недеља, даје му се сразмерна награда.

24. Ако је наставник и разредни старешина и књијичар или руковалац збирком учила, то му се или смањује број недељних часова са два часа или му се даје засебна новчана награда.

25. Наставник се не сме узгред бавити пословима, што не доликују његову сталежу и што су на штету његова званична рада.

26. Као што се чланови наставничког особља морају међусобно позити и споразумно радити, тако ће

им и директор бити увек предусретљив и сирам њих поверљив, чувати њихов углед код грађанства и ученика и према потреби својим ауторитетом, саветом и делом сваком наставнику у служби прискочити у помоћ. На административне послове, што не улазе у службени рад наставников, не сме директор звати наставника.

IV. Давање одсуства.

27. Наставник може велики одмор провести, где му је воља, ако се претходно јави директору. Директор може добити одобрење за одсуство од надлежне школске власти, ако докаже, да ће се хитни послови тачно извршити.

28. За време школског рада може се наставник удалити из места, у ком ради, онда, кад се тим одсуством ремети рад у школи, само ако му за то да дозволу надлежна власт и то кад јој наставник поднесе важне разлоге за одсуство.

Одсуство за осам дана тражи се од директора, који може по свом нахођењу то одсуство одобрити или не одобрити и у првом случају има се постарати за замењивање: ако директор не налази, да је оправдано дати ком наставнику одсуство из наведених разлога наставник ваља да међу друговима нађе заменика и да то саопшти директору.

Више од осам дана а закључно до месец дана одсуства може дати земаљски школски савет, а министарство даје одсуство дуже од месец дана; у оба случаја упућује се молба за одсуство преко директора дотичном надлештву.

Ако испитна комисија позове на клаусуру и на усмени испит којег наставника, даје му директор потребно одсуство, што не мора учинити, ако наступе какве несавладљиве сметње.

29. Због болести може наставник добити једногодишње одсуство; ако нема разлога за стално пензионисање, болесни наставник после једногодишњег одсуства става се привремено у пензију.

30. Који је наставник три године био привремено пензионисан, има се стално пензионисати.

У године службе рачуна се и оно време, за које је наставник био привремено пензионисан; то исто бива и кад се такав наставник врати у службу.

31. Наставник, ком је дато одсуство ради усавршавања, задржава сва своја права.

32. Директор пази, да се одобрено одсуство не прекорачи.

V. Нарочити прописи за испитане супленте.

33. Супленти се постављају, кад настане каква прелазна потреба (одсуство, болест, отварање паралелних разреда). Сва привремена места постају стална, ако су се морала пет година узастопце суплентима попуњавати.

34. Сваки испитани кандидат кад издржи своју пробну годину уводи се по свом захтеву у званични списак суплената, што га води земаљска школска власт, и води се све дотле, док не буде произведен за редовног професора.

35. Супленти се постављају према годинама, кад је који свршио и почео служити.

36. Суплентска места, за која се раније може знати, да ће бити потребна, имају се на време попуњити.

37. Суплент се може премештати према потреби службе.

38. Кад суплент добије место, има то јавити оној школској власти, која га у свом званичном списку води.

39. Сваки семестар и сваки део семестра дужи од шест недеља, у ком је супленат имао бар минимум часова, рачуна се супленту као пола године за пензионисање.

40. Од суплентских година службе имају се бар три године рачунати у године прописане за периодску повишицу.

41. У године службе рачуна се и оно време, за које супленат ради у неколико завода, државних у исти мах.

42. Оно време, за које супленат без своје кривице не буде имао посла у државном заводу, не сматра се као прекид службовања, а половина тога времена рачуна се у пензију.

43. Супленту се, ако је могућно, даје потпуни број недељних часова и прима за то одређену плату. Ако има мање часова, прима плату по нарочитим прописима, али му се не може одредити мања плата од оне, која је одређена за половину минимума.

44. Ако супленат без своје кривице не може да добије службу за извесно време нити другу какву плату, има права да му се унапред у месечним ратама издаје годишње 200 fl. на име чекања.

45. После пет година добија супленат још 200 fl. на име чекања.

46. Супленат има у случају болести иста права што их има и професор.

47. Супленат који има бар минимум часова врши све дужности, које врши и редовни професор; иначе му не треба давати много другог посла.

48. Сваком супленту с мањим од прописаног броја часова треба допустити, да се може више од редовног професора бавити приватним пословима.

49. Ако супленат после четворогодишње службе због болести постане неспособан за службу има права на годишњу помоћ од 400 fl.

VI. Дисциплинарна власт над наставницима.

50. Дисциплинарна се власт над наставницима врши према нарочитом закону; у дисциплинарном суду увек морају бити пуноправни чланови два професора средњих школа.

б. Белешке.

а. Извештај о VI збору аустријског друштва „Mittelschule“ (12. 13. 14. априла 1897.)

Првог дана отпочета је дебата о првој тачки дневног реда: „да се и пробна година пренесе у четврту годину философског учења.“

После разложне беседе известиоца директора А. Барана, отвори се дебата, у којој су учествовали и поборници горње тезе и њени противници, који су предлагали да остане пробна година по старом (по свршеним наукама великошколским).

Коначна одлука по овој ствари одгођена је, док се не саслуша реферат о реформи професорског испита, што је у вези с горњим питањем.

Истога дана по подне држате су седнице појединих секција.

У секцији за неговање тела и за школску хигијену реферисао је директор Др. Г. Хергел о питању

„шта се може постићи на пољу телесног образовања наше средњошколске омладине.“

У секцији за историју расправљао је професор Др. Л. Зингер „о политичком и привредном образовању, што га има да врши средња школа.“

У јестаственичкој секцији расправљао је школски саветник Др. К. Швинел питање „о минералогји као наставном предмету у нижим разредима средњих школа.“

У филолошкој секцији предавао је професор Др. Перкман „о поправци основне наставе латинског језика.“

Другог дана пре подне после предавања у историјско-географској секцији и у секцији за природне науке отворена је друга зборска седница, у којој је проф. Др. Ролашек реферисао „о реформи професорског испита за професорске кандидате средњих школа.“

После свестране дискусије по овом питању донета је резолуција „збор се придружује акцији, коју је отпочела стручна испитна комисија и која на то иде, да професорски испит буде простији.“ С тим у вези донета је и ова резолуција. „Збор жели, да се саслушају и представници средњих школа пре него што се заведу нови прописи за професорске испите.“

Затим је поводом реферата о пробној години, о ком се на збору говорило првог дана усвојена резолуција „збор прима на знање излагање директора Барани.“

Тај дан по подне држате су опет седнице у појединим секцијама.

У филолошко-историјској секцији реферисао је проф. Др. Ренер о раду комисије, изабране на прошлогодњем збору ради тога, да проучи питање: како ваља у школи употребити нумисматику; после тога је проф. Др. Бекер предавао „о употреби извора у настави историје“ и најзад је проф. Др. Ханс Гучер говорио о штиву из Тацита и о отацственици.

У философској секцији прво је професор Др. Хефер расправљао питање: какав положај треба да заузме настава психологије у средњој школи и педагошка психологија према захтевима модерне психологије мозга? а затим је професор Др. Ст. Витасек расправљао „о значају психолошких огледа у школи.“

У секцији за реалке прво је реферисао професор Ј. Хелер „о поједнаким називима у нацртној геометрији,“ а затим професор Рудолф Бек „о оскудици у наставницима слободноручног цртања у средњим школама и о томе, како да се томе доскочи.“

У секцији за природне науке предавао је професор Глезер „о неким новијим физичким огледима, а у вече је држао предавање професор Др. Хефер „о неким новијим училима за предавање астрономије.“

Трећег дана после седнице филолошке секције, у којој је професор Др. Франк предавао „о грчким божанским идеалима у настави, после седнице историјске секције, у којој је Директор Др. Г. Јурић предавао „о инструкцијама за предавање географије с погледом на досадашњу методу уџбеника,“ и после седнице јестаственичке секције, у којој је школски саветник Др. К. Швинел предавао „о индуктивном поступку при предавању геологије у средњој школи“ отпочета је трећа зборска седница.

Ту је после предавања професора Др. Пича „о принципима механике по Хајнриху Херцу, отпочео према утврђеном дневном реду претрес о *службеној прагматици* (правилнику), о којем смо изнели главне тачке на другом месту овог извештаја; после живе дебате

примљена је резолуција: шести збор бира комисију, која има да на основу поднетих реферата а с обзиром на умесне напомене у дебати изради службену прагматику, која ће се штампати у друштвеном органу и после споразума с пододборима предати високој влади с молбом, да ту прагматику поднесе као законски предлог скупштини.

Затим долази потпун нацрт наставног плана гимнастике у средњим школама и књижевни преглед о најновијим појавама у школској књижевности,

Ж.

Lehrproben und Lehrgänge aus der Praxis der Gymnasien und Realschulen. Prof. Dr. W. Fries und Prof. Dr. R. Menge Heft 54. Види: „Просв. Гласник,“ о. г.

У овој другој свесци за ову школску годину има шест расправа — лекција. У првој расправи наставља други уредник Р. Менге из прошле свеске питање: *о јединству наставе у вишим (средњим) школама.* 1. Прва погодба за једнолико васпитање ученика је та, да се сами наставници једног завода слажу у важним погледима на свет; који су то важни погледи на свет споменуто је у прошлој свесци (врлине у опште, побожност, љубав к отаџбини, врлине друштвене). Сам задатак средњих школа није тако прост, као што изгледа. Још у почетку овога века (1809.) казао је Хербарт, да су гимназије заводи за *поучавање* и *васпитавање*; у њима морамо да трпимо спајање хетерогених (разних) елемената. Ако погледамо на задатак, данашњих гимназија, видећемо, да ни данас није у томе погледу боље. С тога не треба наставници да претерују у својим захтевима од ученика; тиме (ако се више тражи) се на испиту парадира, али то се обично постизава тиме, што се ученичко памћење преко мере замара; међутим школа треба више да нази на буђење и неговање душевне снаге, него на скупљање (нагомилавање) знања у појединоцима. Душевна зрелост не одређује се збиром оног, што се научило, него степеном, до којег смо неко градиво савладали. — 2. При избору наставног градива треба у првом реду да се руководимо оном образовном снагом, која може да се добије из научног градива. Целокупно, изабрано градиво треба да стоји у ближој или даљој вези. Васпитну садржину треба једнолико организовати; ова организација не зависи само од избора, него и од распореда градива; организам настаје, пошто сваки комад заузме своје одређено место. У овоме је слабост средњих школа. — 3. Наставно градиво не може у гимназији да се организује према културним ступњевима, као што то може у основним школама; али ипак поделу наставног градива треба удесити према психолошким разлозима; целину наставног градива најбоље је поделио Х. Шилер у својој гимназији. Тако кад је у једном предмету реч о *поштени*, онда се то питање расправља и у другим предметима и то онако, како се у тим предметима о томе говори; све то доведе се у везу; тако исто треба радити, кад је реч о *верности*. — 4. Данашњи богати (разноврсни) наставни планови растројавају снагу ученичку; али томе се може на пут стати самом наставом; за то дају леп пример школе, удешене по франкфуртском плану (у овим школама даје се више часова матерњем језику, а учење

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

страних језика почиње са живим језицима, а не са мртвим). По Вилману сва садржина настављања треба да чини организам, целину, која има главу, и удове, тело и дух. Да је таква настава још одавно била уведена у Франкеовим школама, тврди у своме извештају Т. Циглер, педагог из Штрасбурга, који је походно ове школе. — 5. Јединство наставе може најбоље да се постигне наставним планом; на наставном плану у појединостима треба да раде сви наставници једног завода; није довољно само примити званични наставни план, који у главном показује, како треба радити. Историја немачког народа састоји се из немачких, хришћанских и античких елемената; са значајем ових елемената треба да се упозна омладина. Нарочиту пажњу треба обратити на штиво из страних и матерњег језика; целокупно штиво извесне ученичке генерације треба да да нераздвојну целину. — 6. Брижљиво треба пазити на додирне тачке између разних научних система и између појединих делова. Поједини утицаји наставе треба у кругу ученичких мисли да створе целокупан утисак, с тога треба настава једног разреда, да буде у рукама што мањег броја наставника. Спољне срество за постизавање јединства у настави је и то, када наставници воде своје ученике из разреда у разред две три године; нарочито нека се то чини ако дотични наставник није више предмета предавао у свом разреду.

У последњем одељку изближе расправља писац питање о јединству наставе. 1. Јединство наставе знатно ће се унапредити, ако се према реченом у настави буде строго пазило на циљ наставе, ако се срећно удеси наставни план, ако се згодно распореде наставне снаге. Наставници морају пре свега гледати, да што више веза нађу између појединих предмета; за тај циљ могу да послуже нарочито земљопис, историја, а највише настава из језика. Настава из језика треба да се односи на извесну садржину, и да множи реално знање, а стечено стварно знање треба да јача језиковну моћ у ученика. Штиво може у првом реду да пружи реално знање; с тога нека се сваки аутор тумачи са стварног и језиковног гледишта; за јачање језиковне моћи најзгоднаја је настава из *матерњег језика*; с правом се за вежбање у матерњем језику узима штиво из целокупне наставе. — 2. Помоћу згодно удешених уџбеника може се утицати на јединство у настави. Јединство у уџбеницима одавно се наглашује; међу првима био је Базедов, Мигер; то траже и данашњи наставни план у Пруској. С правом се туже педагози, што се у гимназијама у настави француског и грчког језика нема обзира на већ стечено ученичко знање из немачког и латинског језика, као да ови језици не стоје ни у каквој међусобној вези. Данас се у велико ради на писању паралелних уџбеника; познате су граматике Јозуајта, Валдека, Шелеа, Вајсенфелса. — 3. Кад се препоручују паралелне граматике, тиме се не казује да настава из свију страних језика треба да буде са свим једнообразна, и да баш једном истом циљу тежи; такав рад створио би монотонију, која хоће да се избегава. Јединство састоји се на против у томе, да се изучавање језика сматра, као једно, али свака грана (део) има свој нарочити задатак; јединство се ствара међусобним допуњавањем. — 4. Не ретко математичари губе из вида опште дидактичке задатке школне; Вилман доказује, да до самог

предмета нема кривице; ако буде геометрија полазила од телесних појава, које познају сами ученици, то ће и геометрија доћи у блиски однос ка општем душевном животу школином. Тако јединство може да се створи између свију предмета. — 5. Јединство у настави постизава се и јединством у настављању; писац држи да се и у средњим школама успешно може настава делити на т. зв. формалне ступњеве. Не треба се бојати пребацивања, да је таква настава вечито једна иста, јер је дидактички облик не само у разним предметима поред све сличности разноврстан, будући мора да се прилагоди васпитној садржини; и у једној истој струци мора готово свака нова наставна целина, да се прилагоди умној развијености ђачкој. Ако обим градива не допушта тако настављање, то треба одвојити главно од споредног; тиме настава није површина; напротив настава је јаснија, ново ступа у ближи однос ка научном градиву; на овај начин добива настава већи значај. — 6. Важна чињеница у постизавању јединства у настави је сам директор завода; ако буде одржао млађешку свежину, и ако буде стекао утицаја на колегију, моћи ће директор у том погледу много да учини. Самим описивањем не може се нико довољно обавестити, како треба да наставља; то се мора показати. Ако на пр. видим жив пример, то ми је лакше, да примим оно, што ми се свиди, а друго да преиначим према својој природи; успеха мора бити. Што се чеће понављају овака искуства, тиме је веће узајамно приближавање појединих наставника у начину њихове наставе и васпитања; тако се најлакше постизава јединство у настави. Овако утицаје постићи ће се најлакше, ако наставници буду одлазили један другом на часове. — 7. Чудновато је, да посећивање туђих часова тако ретко бива, а тиме се млађи наставници најбоље уводе у дужност. Посећивање часова треба систематски удесити. Сви наставници треба да посећују предавања у најстаријем разреду, да виде последњи циљ наставе; осим тога наставник треба да посећује часове из оних предмета, који се додирују са његовим предметима; у својем разреду треба наставник да посећује све предмете, у суседним разредима оне предмете, које и сам предаје у једном разреду; идуће године при понављању нека посећује наставу, да види, у чему су ученици слаби; ако буде посећивао у своме разреду све предмете, боље ће упознати ученике; дисциплинарска правила су иста, али сваки наставник их друкчије примењује; ради јединства треба се упознати са применом тих правила. — 8. Постигни јединство у настави није лака ствар; то се неће никад постићи, ако буде наставник престао, да себе научно и дидактички усавршава. Да се јединство у настави може успешно да примењује, доказ је Шилерова гимназија у Гисену.

Друга је расправа В. Минха: *о увођењу наставничких кандидата у задатке средње школе*; ово је предавање, које је В. Минх држао на берлинском универзитету као уводно предавање о педагозици средњих школа. Најглавније су мисли ове: семинари за учитеље основних школа тако су уређени, да се кандидати учитељски одмах уводе у наставно градиво и у дидактично обрађивање тог градива; универзитетско школовање филолога са свим се разликује од школовања учитеља. За озбиљно и темељно, чисто и непомућено стручно школовање (за изучавање научног градива)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

треба времена; томе изучавању морају се посветити мисли и снага наставничких кандидата; стручне науке непрестано се пружају у ширину и дубину, с тога и највреднији радници једва могу да савладају скроман круг извесне струке; школовање духа у методи научног рада захтева сву пажњу, све интересовање, сву готовост наст. кандидата; с правом се треба бојати, да ће тежња двојаком, неједнаком циљу (научном и педагошком спремању — образовању) у истом времену промаштити и једно и друго, а нарочито научно спремање. Племенисти циљ научног спремања не треба помешати са практичним задацима; слободни осећај независног учења, тражења, изналажења не треба помутити претходним осећајем ровскога рада. Наст. кандидати нека бар кратко време буду слободни ученици науке, те да бар сјај ове поезије понесу са собом у будући живот; они морају бар толико самосталности научног рада стећи, да могу и поред свију препрека колико толико научно радити. Педагошко образовање долази у главном после Велике Школе, после свршених стручних испита; то долази у оно време, када наст. кандидат припада живом школском организму, а године Велике Школе припадају у главном научно образовању; то нико не спори. Не стоји више мишљење, да се настава школска само по количини разликује од академског, да школска метода треба да се приближи академској. Научни и педагошко-дидактички задаци толико су се развили, да се они морају засебно изучавати. Школа је заиста други свет, у којем се мора човек уживети; тај свет тражи нарочите захтеве од душевне снаге он тражи нарочите личне особине.

У трећој расправи износи А. Бизе поуке за живот из Гетеовог епа „Хермана и Доротеје“. Прво говори писац о досадашњим незгодним издањима, као и о задацима, који су давани ученицима на основи таквих издања; писац износи примере коментарисања овог епа, као и пример ђачких радова; све је то високо и тешко за ученике, с тога су и израде ђачке површине. Као најбољи коментар о „Херману и Доротеји“ препоручује писац од Виктора Хена (Viktor Hehn, Stuttgart); општа разлагања о епу, национални карактер Немаца, општа разлагања о Гетеу изврсна су, као и анализе о појединим песмама, карактеристике и духовити одељци о обичајима, о животу, језику, метрици. О лепоти овог епа писали су многи, и сви се слажу у томе, да овај еп представља чисти и племенити хуманитет, а уједно прави немачки дух у држави и у људима: пранемачко је оно парче земље, на којем се радња дешава, пранемачки су они људи, који су на том земљишту одрасли, пранемачки је њихов живот, делање и понашање, тако да се у овом епу огледа суштина немачког духа. Женски су типови у епу: старија, искусна мати, млада, озбиљна и љубка Доротеја; такав је отац и син; свештеник је представник ученог staleжа, дубоког искуства и образовања; овоме противна, хумористична слика износи се у себицином апотекару. Тако се исто лепо описује спољни и унутарњи живот крчмарев код лава, као и овој противна, трговачка кућа. Време, место и људи су живо, схватљиво, стварно описани. Тако се показује мудрост песникове у вештини, да описне живот, да верно, истинито изнесе слику људи; свако песничтво је не само производ моћи уображења, него и мудрости. Песник је не само творац живих слика, догађаја пуних жи-

вота, него и позналац срца, светски мудрац, чија се практична филозофија огледа у карактерима појединих лица, у њиховим погледима, радовима, изрекама. Све ово доказује писац на појединим стиховима епа.

У четвртој глави говори Др. Боле: о латинском језику у пруским гимназијама. На основи извештаја о испитима зрелости министарство наређује, да се у будуће на испиту зрелости строже пази на писмене радове из латинског језика; директор Боле у својем чланку доказује, да се горња наредба министарска не слаже са наставним планом, у којем се говори о писменим радовима из латинског језика.

У петој расправи говори Е. Штуцер о томе: *Када и како треба предавати време Виљема I. у најстаријем разреду?* Прописано је у немачким средњим школама, да се најновија историја немачка учи до 1888. год.; али тешко стижу наставници, да у историји дођу и до знамените 1870. године. Писац износи пута и начина, како би се најновија историја немачког народа могла проучити до данашњих дана; писац ослањајући се на позната мишљења о овом питању даје позитивна упуства; свугде су у кратко наглашени моменти, на које мора наставник обратити пажњу, а наводи се готово и сва литература, која говори о овом питању. Вредно је, да и наши наставници историје прочитају овај чланак, пошто и они муку муче, док дођу у светској историји до данашњих дана.

У последњој расправи износи проф. Вајсхарт *нацрт задатка географије у првом разреду средњих школа*. Наставни планови (у Немачкој) траже, да се у првом разреду у кратком прегледу пређе цела површина земље; то се тражи у интересу свију предмета првог разреда. У веронауци је потребно познавање појединих делова Азије и Африке. Настава из историје препоставља, да се познају земље Средоземног Мора. У првом и другом разреду описују се животиње из других делова света. При описивању начина живота појединих животиња треба ученици да познају бар у главном домовину тих животиња. А и у штиву немачког језика говори се о Прицима, о Индијанцима, о теју, кафи итд., те све ово бар у главном треба да знају ученици из географије. Овом прегледу површине земљине треба додати елементе математичке географије. Као очигледна средства служе карте и глоб. Разумевање земљописне карте јесте трећи део задатка из географије у првом разреду. Писац уводи ученике у разумевање земљописне карте помоћу топографије доловине ученика.

У три одељка говори укратко писац о трима задацима из географије у првом разреду. Прво расправља писац *питање о елементима математичке географије*. По писцу задатак математичке географије у овом разреду није, да се научи сама наука, колико да се изабери они појмови и чињенице, што је апсолутно потребно за разумевање прегледа површине земљине. За ово је довољно: оријентисање на хоризонту и на небесној кугли; свакидашњи ток сунца и звезда; мењање хоризонта и пута звезда при промени места с којег се посматра; у вези са овим облик земље, стојери, упоредници, повратници, стојерници, подневци, полутари појасеви све то елементарно. *За тим говори писац о свима тачкама математичке географије у овом обиму и облику, у којем то треба ученицима износити*; ту се говори: о видику и његовој равнини,

о главним и споредним тачкама на хоризонту, о току сунчевом, о утицају сунца на земљу, о кретању земљине кугле, о облику земље, о копну и води. — Да би увео писац ученике у разумевање карте говори о облику себе, о школској згради са околином, о варошком плану, о околини. Писац отворено устаје против тога, да ученици на намет науче она објашњења, која се у географијама о овоме систематски наводе. На испитима може се додуше правити парада са овим на помет наученим реченицама, али очигледности није тиме ништа поможено; напротив ученици се навикавају на бесмислено декламавање. Боље нека им се чешће покажу: долина, обала реке, подножје или врх брега итд.

У трећем одељку говори писац о *прегледу површине земљине*: из овог дела треба да је задатак географије овај: Преглед површине земље с обзиром на најважније разлике у начину живота народа, у колико

тај начин живота зависи од природе места пребивања. На послетку говори писац о Европи, и ту: о Немачкој укратко, о границама Европе, о хоризонталној и вертикалној разграни и о водама, о земљама; даље о Азији, и ту: о Сибиру, о задњој Азији и Јапану; о јужној Азији, о Индији и о малајском острвљу, о Ирану, о Турану, о азијској Турској, о Мезопотамији (Међуречној Земљи), о Сирији и Арабији, о малој Азији, о Кавказу. Натпис појединих тачака изнесмо с тога, што се о њима говори у оном облику и обиму, у којем то треба ученицима износити. — Знамо, да се и у нашим гимназијама мука мучи са наставним градивом из географије у првом разреду; с тога препоручујемо наставницима географије овај нацрт лекције, јер смо уверени, да ће им исти у предавању корисно послужити.

На крају ове свеске приказује се неколико књига.

С. М.

К О В Ч Е Ж И К

УЧИТЕЉСКА ШКОЛА — ИСПИТИ.

По француском

За ученике-це, Учит. Школе ући у живот значи, добити за учитеља или учитељицу, значи: изаћи из школе и ући у стварни живот; оставити спокојан живот, који је текао тако, да се с њим у исто време остављају дивни часови проведени у науци под надзором благонаклоних наставника, а у средини разумних другова; изгубити опрезно тугорство, које одушевљава, храбри, подржава вољу, која је готова да малакше; одрећи се срећног спокојства једнога живота без икаквих одговорности сем одговорности самога себе према уредби, чију мудрост сваки појми; — то значи, оставити све ово и бити нагло бачен, на свој ризик, у звање и мучан додир с људима онаквим, какви су.

Особито је то велика противност за девојке. Многе су првих дана свога наставничког рада жалосне: деца из њихових разреда често су неучтивиа; сва немају обичај да убришу нос нити да се умију ..... родитељи су равнодушни, а ова равнодушност после изласка из школе чини страховиту противност с љубазношћу дојучерашње средине. Међу тим, та равнодушност је само природна глупост људи, који с тешком муком проводе свој живот, али која изгледа да је непријатељство.

Ето, за ове почетнике ми пишемо ово, да бисмо их научили, да у овим првим спољашњим појавама, нају извор великих уживања, која скрива тежак

положај наставнички; да би им пружили руку, која помаже; да би их сачували од опасности и неумешности, које су у вези с почетком; да би изазвали код њих размишљање о оним великим принципима који управљају, који треба да надахну њихову вољу и да јој даду јединство, снагу, дубину моралног живота, која преображава труд наставнички.

Ето, ради чега смо ми више година од нашег живота одузимали ране јутарње часове с дубоким уверењем, да никаква дужност сада није преча ни узвишенија од оне, која нам налаже, да припомогнемо, колико нам то наше силе допуштају, великом послу око народног просвећивања.

Многи су нам се почетници исповедили, да жале из дубине душе године проведене у Учитељској Школи! Па колико имају разлога! Те три године неуморнога рада и напора за образовање свога разума, своје воље, треба да су три срећне године. Никакав додир с људима, с њиховом себичношћу, њиховим страстима и њиховом неправичношћу; никаква брига за положај и будућност; свако награђиван по заслуги: школа нам даје слику идеалне републике, која је заснована на правди помешаној с љубављу. Као што ћемо то доцније видети, осећање, што га ученици могу имати из дивне узајамне другарске солидарности, која им доноси срећу, удвојава вредност ових трију година спокојства.....

Непријатно је само, што се ово душевно спокојство врло често ремети, не испитом, којим се завршује трогодишње школовање, но *ипредрасудом* о

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

испиту. Ученици готово увек стварају бесмислен појам о испиту, а морамо признати да и сами професори трпе од оваквог погрешног појимања о испиту, које нема *ослонца*. Ово појимање састоји се у веровању, да се ученици могу спремити за испит системом, која се састоји у методичком и журном *претоваривању мозга*. Да се тако обично ради, то је извесно, али што *треба* да се тако спреми, то је кобна заблуда. Ова метода може да замаже очи на усеном испиту, кад кандидат већ доспе дотле, али на писменом испиту, није ништа непријатније за испитивача но кад има пред собом писмене задатке, који су препуњени фактима, али која у исто време сведоче о готово ништавној спреми.

Кад би кандидати знали колико и најмања искра личнога рада уздиже оцену задатка!

За потврду оваквога мишљења, ми ћемо испричати један пример који се десио. У једној вароши на истоку Француске била је дата тема на писменом учитељском испиту: „О моралној одговорности“. Кандидати се погледаше трљајући руке, а то код њих значи, да су с темом задовољни. Ми одатле изађосмо с тврдим уверењем, да ће задаци рђаво испасти, јер смо имали прилике да се огледом уверимо, да један кандидат већином наседа, кад је задовољан с темом, јер он *зна* свој предмет, а то га ослобађа од дубљег размишљања и личнога рада.

Наше се слутње обистинише: поправљајући писмене задатке, ми потврдисмо, да је већина кандидата по својој дужности унела у своју главу дефиницију о моралној одговорности, која беше у многоме слична код свију осим код једнога.

По несрећи, ова дефиниција остављаше на страну *моралну* одговорност, па чак ни сам предмет не беше додирнут! Један једини задатак је заслуживао већу оцену од средње. Управник, коме саопштисмо овај страховити резултат, кад упознаде рукопис ученика повика: „Па то је најгори ученик!“

Ми испричасмо у целости ову анекдоту, јер се у свој јасности види сва философија испита: онај, рђав ученик, како је био ленштина, пропустио је, те није научио тада своју лекцију; на дан испита, како не знађаше о предмету, који беше дат као тема, употреби он све своје личне напоре у истраживању, и на крају крајева изађе, да су лични напори најгорег ученика дали бољи задатак од задатака најбољих ученика — ови, пак, беху исписали на хартији своје успомене о том предмету, који су раније по дужности научили. Без изузетка, кад год ученици цене, да је задатак тежак, ниво израђених задатака се подиже: то је за то, ми то понављамо,

што и најмања саморадња личности допада се поправљачу.

Ми се не бојимо да утврдимо као правило, да се ученик најбоље спрема за испит радovima који су чисте обраде а који немају ништа заједничког с испитом. Кад би човек потражио разборите младиће, отвореног духа, јако би ожалошћен био, што би наилазио код њих само памћење, које је дуготрајним претоваривањем постало болесно.

Најбољи пут, да се не постигне успех то је учинити, да је испит једини корисни циљ наука. Ако би се хоризонт до ове мере сузио, науке би биле понижене: тада, место разумног личног рада, место напора, који се врше с пуно љубави и доносе унутрашње задовољство и успехе, који нас храбре, дошао би превремени и грозничави рад, који се врши без уживања, који нема трајне користи, а који је сличан оним ручковима у ресторацијама железничких станица кад железницом путујемо, па журно гутамо несажватане залогаје, те целог дана осећамо, као да нам је камен у стомаку, јер се храна није могла добро сварити.

Ми треба да претворимо душевну храну у душевне мускуле унутрашњом асимилацијом, која и јесте управо истински интелектуални рад. За овај рад потребно је велико спокојство и одсуство мучног спремања за испит. Тај се рад познаје по брзом буђењу идеја, по јачини интелигенције, по сили пажње и по једном задовољству, које чини велику противност с утиском, које нас мори, и с осећањем одвратности који оставља рад око неопсредног спремања за испит.

Наши су ученици више наклоњени напорима огромног памћења, него ли напорима интезивног проицавања. Они не цене тако високо важност личног обрађивања. Као што су у нездравом организму мишића, па и само срце и нерви знатно дегенерисани, тако се исто у нездравом разуму све измеће у напоре памћења. У место да ученици дубоко проникну предмет своје задаће, они је науче од речи до речи. Добар ученик треба да сматра све своје задаће као прилику за васпитање своје воље, а овде то значи, своје пажње: главна корист целе лекције јесте поглавито, да ученик поткрепи своје мисли, да испитује дубоким улажењем у ствар, да се навикне на разумно генералисање и да може да пронађе главне разлике и најскривеније сличности код ствари и идеја. Онај ученик учи рђаво физику, који не може да опази у целој лекцији прилику да се усаврши у вештини оштроумног посматрања и да проникне свој дух

неповерењем и сумњом: одлучно самонспитивање је ретко, јер колико је нека ствар сложенија толико је наша интелектуална слабост извесна! Исто тако, од какве нам је користи, ако научимо лекцију из моралних поука, а не потрудимо се да проширимо и обогатимо наш појам о правичности; ако не пречистимо наше знање о личном достојанству; и не развијемо деликатност нашег поштовања према личности других? Као што је то већ рекао Montaigne, треба се „обогатити и украсити изнутра“... а о успеху, који какав ученик постигне, цени се не сведоџбом његовог памћења, већ сведоџбом његовог живота: „наша настава би била мудрија и боља“.

Али треба међутим мислити на потребе испита! Ми их нисмо изгубили из вида: један младић, који је за време трогодишњег школовања напрегао све своје силе, да се образује, а не да се претовари, не би имао рашта плашити се испита. Његов састав из матерњег језика показаће комисији човека уместо кандидата.

Спремање за испит, коме је једини циљ корист, осиромашује дух и учини га неплодним, јер је испит један облик егоизма; васпитач треба да се преда другима, па да се труди, да што боље развије њихове способности а не да претовари њихово памћење знањима, која су на брзу руку прикупљена: егоизам ученика, који мисли само на испит јесте, као и у доцнијем животу, знак слабости, медиокритета. Они који само мисле на испит, јесу они исти, који доцније мисле само на себе: то су слаботиње, сиромаси у вољи, брзо исцрпене енергије: треба их кудити само тада, ако покушају да своју слабост подигну на степен система, јер ако успеју каткад да замажу очи на испиту, живот, који је племенит само за оне, који се заборављају, строго ће их казнити. Како је егоизам само леност, само недовољност енергије и немоћ, егоиста се осећа понижен својим радовима, а будућност као и садашњост, резервише му само одвратност и бој. Себичњак навикнут да живи са самим собом, јер сматра свог ближњег за непријатеља, свршава с чамом у друштву тако монотоним, тако средњем.....

У испиту, као и животу, младићи ће у толико више уживати, у колико више буду људи. Од њих се неће тражити оно, што знају, по оно, што су. Јесу ли пажљиви, мисаони, разумни испитивачи, разборити генерализатори? Свако ће се поклонити њиховој интелектуалној надмоћности. Осим тога, јесу ли господари од себе, воде ли рачуна о своме достојанству, тихи и скромни, буду ли поштовали добар глас других? Сви ће указивати поштовање њиховој моралној вредности, а наставници ће наћи

у поштовању и љубави своје околине заслужену радост. Како су старешине добро обавештене о таквим наставницима награде ће изобилувати, на велику жалост себичњака, који мислећи само на себе, увиђа да и на њега нико не мисли у добрим приликама, — већ на против свако се чува онога, који се дао заборавити. То исто важи и за испите, јер је успех сигуран за раднике, који нису само на испит мислили, а зависи од среће за оне, који су на њ сувише мислили. То се у осталом да предвидети: да непосредно спремање за испит, коме је једини циљ корист, показује средњу памет, без одликовања, без виших потреба, без енергије.

Ник. Н. Ракић.

Из: *Conseils et directions pratiques aux Instituteurs et aux Institutrices, avant d'entrer dans la vie.*

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Француској

Позајмљивање новаца ученицима. — Општински одбор у Лилу дао је 2000 динара, као суму, од које се даје ученицима универзитета на позајмницу, а они дају часну реч, да ће позајмљене суме вратити. Има много ђака из Париза, који узимају одатле новац на позајмницу; све суме, које су позајмљене у Паризу, тачно су враћене.

* * *

Буџет за јавну наставу у Француској. — Буџет за јавну наставу 1870. године износио је: 42,739.515 динара; 1880. г.: 73,643.796; 1890. г.: 136,734.144 динара; 1896. г.: 195,018.342 динара. У Француској је било 1870. године 77 лицеја и 251 колеџ са 65.668 ученика скупа; данас има 100 лицеја и 246 колеџа са 89.902 ученика. — Брло је интересантно упоређивање код универзитета. 1870. године било је 5239 правника, а данас их има 5159; медицинара је било исте године 4159, а сада их има 6455; фармацеута је било 1361, а сада 1829. 1870. године студирало је математику и природне науке 293 ученика, а данас их студира 1174. 1870. године било је 238 филолога, а данас их има 2358.

* * *

Други интернационални конгрес за универзитетску наставу одржан је у Бордоу 21. маја 1898.

* * *

Ђачке стипендије. — Кредит, који је предвиђен у буџету за државне стипендије, износио је 1887. г. 3,114.000 динара. Од 1891. па на овамо умањавало се, те је за 1897. г. утврђен у 2,689.879 динара. Од тога долази на гимназије и више реалке 2,019.879 динара, на колеџе 550.000 дин., и на лицеје и колеџе за женске 120.000 динара. 15. децембра 1896. године

било је стипендиста на лицејима и колежима за мушке 5017. Од њих је била 1723, који су имали стипендију, чим су изишли из основне школе; 1884, који су били и у основној школи, а свршили су једну или две године које више школе, и 1410, који су имали престано благодетељање, т. ј. 29%.

Школе у Италији

Шетње с ученицима. — Сад скоро, издао је министар просвете наредбу, да учитељи морају изводити своје ученике *два пут у месец* у шетње, а не као до сада једанпут.

* * *

Број учитеља и ученика основних школа.

Статистички биро у Италији, за 1884.—5. школску годину износи дата, да је учитеља било 51.137; у школу се уписао 2,198.841 ученик, а на крају школске године походило је школу 1,542.757 ученика. 1895. године било је 2,319.483 детета за школу способна, а походило ју је 1,528.837, дакле неких 800.000 није одговорило школској обавези. Основ овој појави више се придаје несрећном стању државе, него ли пак нехату од стране родитеља и власти.

Школе у Белгији

Интернационални конгрес за техничку наставу. — На овом конгресу који је одржан јуна месеца прошле године у Лондону, заступао је Белгију главни инспектор Ромбау Ваутер. По његовом извештају, у Белгији има 55 ткачких школа за дечаке и девојчице и занатлијске ученике, са 60 учитеља и 1158 ученика; 63 трговачке школе за мушке, са 605 учитеља и 16172 ученика; 6 специјалних школа са 66 учитеља и 537 ученика. За женске има 24 трговачке школе са 235 учитељица и 9539 ученица. Данас има у Белгији 573 завода за техничку наставу, са 1416 учитељских снага и 30236 ученика и ученица.

* * *

Новчана помоћ за ученике. — Министар унутрашњих дела и јавне наставе, Шолерт, издао је распис главним инспекторима основних школа, у коме захтева, да се оснују корисна удружења за новчану помоћ ученика мушких и женских школа, као и за ђаке у продужним курсовима. То ће бити нешто налик школским штедионицама, које су тамо уведене 25. септембра 1881. године, и показале су сјајне резултате, јер само у комуналним школама било је у тим штедионицама до краја прошле године 5,725.000 динара.

* * *

Купатило за ученике. — Варош Брисел бави се планом, да подигне купатило за ученике основних школа. За време купања одело ће се дезинфиковати, а рубље ће се опрати и опеглати, те ће тако деца, кад изиђу из купатила, бити потпуно чиста.

Школе у Данској

Летњи распуст. — За време овога распуста шаљу *вароши* своју децу на *села*, и обратно, *сеоска*

деца проводе *ферије у вароши*. Опрему за путовање даје држава. Децу не прате одрасли. Свако дете носи на грудима таблицу, и на њој је написана цел његовога пута и правац. Копенхаген шаље из своје средине 10000 деце, а толико их и прима. У Мађарској се ради нешто слично томе. А и Француска покушава да подражава то исто.

Школе у Америци

Њујоршке вечерње школе. — Поред обичних варошких вечерњих школа постоје у Њујорку још и *вечерње велике школе* (Abend-High-Schools), и то три за мушкарце, а у октобру ове године отвориће се једна таква школа за жене и девојке. У тим вечерњим великим школама предаваће се ови предмети: латински, немачки, француски и шпански језик, рачуница, алгебра, геометрија, тригонометрија, енглеска граматика, реторика, стилистика, физика, механика, књиговодство, енглеска литература, национална економија и американска историја, фонографија, хемија, анатомија и физиологија, а и цртање слободном руком. Ако 25 особа зажели, да се отворе разреде за наставу и којих других предмета — отвориће се.

* * *

Педагошки универзитетски семинар. — Универзитет вароши Њујорка отворио је прошле године педагошки универзитетски семинар (School of Pedagogy).

* * *

Зграда за библиотеку „Колумбија“ универзитета. — Пре неколико месеци био је овај универзитет тако срећан, те је добио на поклон зграду за библиотеку. Тај је поклон учинио Сет Лов, садашњи директор истога универзитета. Иста је зграда коштала милион долара (пет милиона динара).

* * *

Настава ручнога рада у Њујоршким школама. — Почетком ове школске године уведен је у свима основним и средњим школама ручни рад. Исти се састоји у цртању слободном руком, цртању машина и разних мустара, у колорирању боја воде, моделовању, као и у раду са хартијом и у повезивању књига.

Доб.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Пројекат закона о средњим школама. — Пред Народну Скупштину изнеће г. министар просвете пројекат закона о средњим школама. У овом пројекту има корисних новина за наставу. Годишњи се испити укидају. Заводи се уписнина и школарина. И један и други извор служиће само снабдевању средњих школа училима, намештајем итд. За 10 година најдаље ови богати извори даће сјајне резултате, јер ће наше средње школе бити богато снабдевене у сваком погледу. Школарина је за богатије неосетна. Њу не плаћа сиром-

тиња. Уписине се не може нико ослободити. Број средњих школа своди се.

Директорско је звање стално. Директори имају доста дужности али имају и широких права. Они ће бити душа своје школе. Од њих ће зависити у многоме васколики напредак њихове школе. Плате су им веће од досадашњих плата.

Наставници се деле на учитеље, супленте и професоре. Учитељи се постављају за језике. Сваки кандидат професорски мора бити најпре приправник две године. Приправницима се даје и награда, ако то финансијске школске прилике буду допуштале. Суплентура се добија по положеном професорском испиту. У овом ће се испиту поднети засебан законски пројекат. Он ће бити теоријски и практички. Практички испит има ону исту важност коју има теоријски испит. На проф. испиту полаже се и методика предмета своје групе. Предавање мора бити написано по свима методским захтевима. Оцена се изриче после практичног испита.

У суплентском звању мора се провести најмање две године. Прва плата суплентова је 2000 дин. Ако суплент за пет година не добије професору, добија повишицу плате од 500 дин. Прва професорска плата је 3000 динара. Она расте, после сваке пете године, са 600 динара, тако да после 25 година професоровања, професор има 6000 динара годишње плате. После навршене тридесете године професорске службе, професор има права на пуну пензију од 6000 динара. Желели бисмо, а и право би било, да се ова одредба овог закона прими без икаквих измена. То правда захтева, а она треба да претегне све друге обзире.

Законски пројекти, спрењени у министарству просвете. Поред пројекта о средњим школама спрењени су још ови пројекти:

- Пројекат закона о основним школама;
- Пројекат закона о установи Државног Архива;
- Пројекат закона о професорским испитима у средњим школама;

Измене у појединим законима. Народној Скупштини поднеће се измене још неких закона који се односе на неке просветне и црквене установе.

Награде учитељима за пољопривреду. — Поред награде коју даје сама држава француска, својим вредним учитељима-пољопривредницима, одредили су им нарочите награде и француски веленоседници. Како „Напредак“ јавља, тих награда биће тројакних: у новцу, медаљама и дипломама. У овом правцу је учињен и код нас леп почетак, који се тако корисно продужује и ове године.

Захвални ученици. — У једном месту у Француској умро је учитељ, оставивши после себе жену и петоро сирочади. Ученици су хтели помоћи децу свога учитеља. Новаца нису имали, да им тиме притекну у помоћ. Најзад закључише, да се одреку својих награда о годишњим испитима и да умоле општински одбор да новац, намењен за њихове награде, да' породици њиховог покојног учитеља. Тако је и учињено, али ова

добра деца опет нису остала без заслужених награда. Неки добар човек послао је 100 динара, да се купе књиге овој ваљаној и захвалној деци. И леп и поучан пример.

„Напредак“.

Учитељ умро од глади. — Узимам из „Naretkka“ и ову вест: У Лорци (Шпанија) умро је ту скоро учитељ од глади. Општина му није давала већ неколико година заслужену плату. У „Соу“-у је умрла учитељева жена од глади док јој је муж био отишао да проси милостињу. Општина Лорка дугује 35-ци учитеља 150.000 динара — просечно сваком учитељу по 4200 динара. Од јула прошле године добили су плату само за три месеца. Тако учитељи, а један борац са биковима, чији је погребни спровод био величанствен, оставио је после себе једну „ситницу“ — иметак од 350.000 динара! То су доиста тешке прилике за школу и њезино напредовање.

Situation de l'enseignement supérieur donné au frais de l'Etat. Rapport trienal présenté aux chambres législatives le 10 juin 1896. par M. F. Scholaert, Ministre de l'Intérieur et de l'Instruction publique. Année 1892, 1893 et 1894. Bruxelles 1897, Geomare.

Ово је извештај белгијског министра просвете о стању више наставе у Белгији за време 1892., 1893. и 1894. године.

Из првог дела види се, да држава просечно издаје на вишу наставу $2\frac{1}{2}$ милиона франака годишње. Главни су издаци ови:

Плате професорима и чиновницима 1,350.000
Зграде 600.000
Материјал 350.000
Школске и путничке потпоре ученицима и професорима 125.000
Испитним комисијама 85.000.

Те су суме подељене на два државна универзитета у Генту и Литиху и то овако:

	Гент	Литих
Плате	660.000 фр.	690.000 фр.
Зграде	100.000 "	500.000 "
Материјал	155.000 "	195.000 "

У рубрику *материјал* спада издржавање двеју универзитетских библиотека. Сваки универзитет држи по 500 часописа и новина, што стаје скоро 10.000 фр. годишње.

Наставничког особља било је 31. децембра 1894. године оволико:

На универзитету у Генту	у Литиху
45 редовних проф.	44 редовна професора
6 ванредних "	13 ванредних професора
15 chargés de cour	22 chargés de cour.
66.	79.

Литишки универзитет има технички факултет, а у философском има одсек и за романску филологију, чега нема у Генту.

Chargés de cour постаје после неизвесног времена ванредни професор, а као спољашњи знак тог достојанства добива *togu*, а годишња му је плата 5000 фра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нака. Кроз пет година, ванредни професор постаје редовни, а плата му је прва 7000 франака, и може се попети до 10.000 франака.

Студената има просечно годишње на Литишком универзитету 1300 (од којих су 160 странаца). Ови плаћају школарине 140.000 франака. У Генту има 700 студената (125 странаца), а плаћају школарине 85.000 франака. Дисциплина је примерна.

Белгијска влада давала је годишње 120 стипендија за ђаке, и то по 400 динара годишње.

Од 1892—1894. године изишло је с белгијских универзитета 68 доктора философије и литературе; 519 адвоката; 283 нотара; 24 доктора физичких и математичких наука; 46 доктора природних наука; 508 лекара; 291 апотекар и 33 инжењера. Од ових су положили испите 4,11% одлично, 6,42% врло добро, 14,50% добро и 74,97% са задовољавајућим успехом.

ВЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ

Утицај Рентгенових зракова на биљке. —

Талијански ботаничар Tolomei извршио је низ занимљивих испитивања о утицају зракова на биље, па је стекао уверење да ови делују слично светлосним зрацима. По њему би ова једнакост утицаја ишла у прилог хипотези, по којој би х — зраци били исте природе као и обични светлосни зраци, тј. постајали би вибрацијом (треперењем) етра. Исту сличност учина опазио је Tolomei и на најнижим биљним облицима, тј. ферментима и микробама, чију радљивост успоравају х — зраци после извесног времена; дужим утицањем х — зраци уништавају поменуте биљне облике. Што су неки аутори добили негативне резултате у овом погледу, по Tolomei-у ваља тумачити тим, што утицање х — зракова мора да траје неколико дана да би се добили повољни резултати.

П. М. И.

Најновије употребе Рентгенових зракова.

— Употреба Рентгенових зракова расте сваки даном. У Француској служе се царински чиновници нарочитом лорњетом, коју је изумео инжењер Léguy, да би помоћу Рентгенових зракова, испитали садржину затворених пакета. У Берлину је прошле године основан нарочит државни завод за прегледање болесника помоћу х-зракова. Интересна су скорашња истраживања Dr-а Behrendsen-a о развтку дечјег костура. Поменути лекар снимно је Рентгеновим поступком руке различите деце: једног новорођенчета, за тим детета од 1½, 2½, 3½, 5, 7, 9 и 12 година. Из добивених слика лепо се виде поступне промене на ручном костуру. Као што је познато, костур је састављен из костију и рскавице; кости не пропуштају Рентгенове зраке, а рскавице их пропуштају. С тога се овим путем ласно може пратити и прегледати развтак костура, који је у новорођене деце већим делом рскавичав, а у старије деце послушно се окоштава. Ну нови зраци освојили, сем медицине, и остале научне области; они се успешно примењују и у ботаници, палеонтологији, минералогии, металургии, па и у аналитичној хемији. Занимљива су саопштења Dr. Théner-a из Оснабрика у новинама Chemiker Zeitung од 1897.

г. о употреби Рентгенових зракова за хемиску анализу. Својим огледима на хемикалијама потврдио је др. Тернер досадашње искуство, да су органска једињења, која се састоје из угљеника, воденика, кисеоника и азота, пролазна за х-зраке; много мање их пропуштају сумпорни и халогени деривати њихови и у опште она органска једињења, која имају у своме саставу неорганских група. Неорганска тела у опште тешко пропуштају х-зраке, изузимајући борну киселину, натријев борат, литијев карбонат и дијаманат, који их ласно пропуштају. Даљим огледима је Тернер показао, да су и тела која нам служе за храну и која су по главно органског састава, пролазна за х-зраке, и то у толико више, у колико садрже мање пепела. Разне врсте брашна, шећера и меда показаше да подједнако пропуштају х-зраке; ну кад се помешаше са минералним додацима, тада се ови ласно познадоше на фотографу, услед њихове слабије пропустљивости за х-зраке. Претилине се понашаху подједнако; ну додатак соли н. пр. маслу познаде се одмах по слабијем пропуштању х-зракова. Различите врсте хлеба показиваху јасне разлике. Најлакше пропушташе х-зраке хлеб од пшеничног брашна, за тим ражан хлеб; црни, фествалски хлеб, пумперникл, беше најмање пропустљив. Према томе је пропустљивост за х-зраке у правој размери са сварљивошћу разних врста хлеба. Карактеристичне беху слике кавених зрна. Примесе вештачких зрна од хлеба или глине могу се ласно распознати Рентгеновим зрацима, нарочито зрна од глине дају посве тамну слику, јер нимало не пропуштају х-зраке. Још лакше се могу кавена зрна разликовати од преварних додатака пошто се испрже. Рентгеновим зрацима може се доказати, да ли је чај чист, или је већ употребљен па за тим освежен помоћу разних додатака. Превара на чају врши се у томе, што се једном већ употребљени чај изнова бојадисе грајитом, ултрамарином итд. Ну ови се додаци ласно распознају Рентгеновим зрацима, јер их не пропуштају. Овим путем може се исто тако познати, да ли су лешници и ораси пуни, или кварни и празни. Предмети од мерцана (корала) тешко пропуштају х-зраке; напротив ови ласно пролазе кроз смоле и целулоид, којима се праве подражавања. Није испало Тернеру за руком да довољно осветли Рентгеновим зрацима кокошиња јаја; ну слике разних зачина испале су врло јасно, тако да се може лако констатовати случајна превара. Исто тако је пошло Тернеру за руком да покаже како се могу разликовати прави дијаманти од подражаваних, симилидијаманата: први ласно пропуштају х-зраке, други напротив мучно.

П. М. Илић.

Животиње непријатељи подморским каблима.

— Према су дубокоморски кабли омотани са више слојева гутаперке и катрана а преко тога дебелим слојем катрањиве кучине па по том обвијени гвозденим жицама, ипак су изложени нападима неких малих и незнатних животиња. Ове штеточине су из класа шкољака и крустаце-а. На прво место долази Teredo. U. W. v. Siemens описује у својим доживљајима (Lebenserinnerungen) квареж једног кабла, који је био постављен у 1858. и 1859. год. без спољњег гвозденог омотача и вели да је исте године био повркен сав омотач од катрањиве кучине а местимице и изолатор

од гутаперке покварен. Ни сам гвоздени изолатор није у стању да заштити кабал од ових шкољака, пошто се младе животиње ове врсте завлаче у најмање просторе између појединих савијутака омотачевих и делују до саме бакарне жице и на тај начин скидају изолатор.

Мала животиња из рода Лимнорија јесте исто тако опасан непријатељ кабла. Као што Гајетбек у своме делу „Светски Саобраћај“ (Weltverkehr) саопштава ове су животињице повредиле кабал у персијском заливу, у Индијском Океану и на ирској обали.

Исти аутор вели да на кабал напада и риба тестерача као што се чешће дешавало на пр. на линијама између Бразилије и Португалије и на источној обали Јужне Америке.

При оправљању кабла виде се између појединих делова завоја заостали смакнута зупци рибе тестераче, који су тако дубоко у унутрашњост кабла продрли да су и саму бакарну жицу покварили.

Die Segmentaldrüsen von Ocyrops. Von Dr. Zivojin Georgevitsch. — Separat-Abdruck aus dem „Zoologischen Anzeiger“ Бр. 556. 1898.

У овој студији изнео је др. Живојин Ђорђевић своја микроскопска проучавања сегменталних жлезда код ларви и зрелијих ембриона артропода, који се у науци зове *Ocyrops olens* Müll. Дошао је до закључка да су сегменталне кожно жлезде ектодермална порекла и да их не треба поредити с Нефридијама.

Овај оригинални прилог са 4 слике израђен је у Берлинском Зоолошком Институту.

Др. С. Т.

Тирозин као хемијска маја против камењаркина отрова. — Из „Наставника“ (св. за нов. 1896., стр. 453.) и „Народног Здравља“ (св. за јан. 1897., стр. 19.) Познато је да су француски научари *Phisalix* и *Bertrand* нашли ово: 1) „Да у *јежевој крви* има супстанце, која са свим паралитичке (потире) утицај змијског отрова. 2.) Да у *крви змија*, на пр. камењарке и барске змије, постоје противотровне материје, и управо због ових је барска змија неосетљива сирам камењаркина отрова, а тако исто услед тих и сама камењарка противстаје свом сопственом отрову. Чак је *Phisalix* нашао и орган, који лучи те противотровне материје, а то су *горњо-ушисне жлезде* на унутрашњем крају отровних жлезда — *дакле спасоносно средство налази се одмах поред зла*; и доказао је, да се тај противотрован секрет из ових жлезда може калемити као средство против змијина уједа, и даље да змијски отров и после 3 недеље не шкољава индиским прасадма, којима беше пре тога убригано тога секрета.

Но *Phisalix* се није зауставио само на овоме у својим испитивањима о камењаркину отрову.

Последњим истраживањима он је показао да је могуће накалемити животиње против камењаркина отрова *убризгавајући у њих прогресивне слабе дозе овога отрова*; исти научар показао је и да је серум тако накаламљених животиња поуздан лек против камењаркиних уједа.

За тим при даљим новијим испитивањима *Phisalix* је нашао да извесне материје, које се налазе у жучи, нпр. *холестерин* (кога има у зрнцима у жучном мехуру) и чак *биљни холестерин* нађен у мркви, — подједнако дејствоваху против камењаркина отрова.

Сад јављају о једној другој албуминоидној материји, о *тирозину*, који постоји како код животиња тако и биља, о коме су *Phisalix* и *Bertrand* констатовали да има иста противотровна дејства.

Између других биљака, које садрже тирозина, треба навести *георгина* (*Dahlia*), чије кртолице дају, како изгледа, један сок изванредно активан против камењаркиног отрова.

Осим свог научног интереса, овај факт неоспорно има и практичне вредности, јер у извесним околностима биће лакше побринути се за георгина ну за противотрован серум или и за холестерин.

М. М. Томић.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Г. Миливоје Филиповић управитељ брезовске школе поклоњено је школској књижници 12 ком. разних књига у вредности 10:10 дина. на чему му одбор школски изјављује своју захвалност.

Началник окр. нишког Г. Ђорђе Генчић, поклоњено је 10 динара у злату спротивним ученицима основ. школе у Малчи.

Управа школска, изјављује му топли благодарност.

Многи грађани општине Комирићске, дали су лепих прилога за одржавање ђачке књижнице у Комирићу. Укупна сума прилога износи 64,40 динара.

Нека је и с наше стране топли благодарност дајежљивим приложницима.

По завештању пок. Максима Петровића бив. свештеника шабачког, његов синовац и наследник г. Милан, предао је Добротворноме Фонду шабачке гимназије *две стотине* динара са жељом да се покојник уврсти у утемељаче поменутог фонда.

Управни одбор фондов, изјављује г. Милану и овим путем своју благодарност.